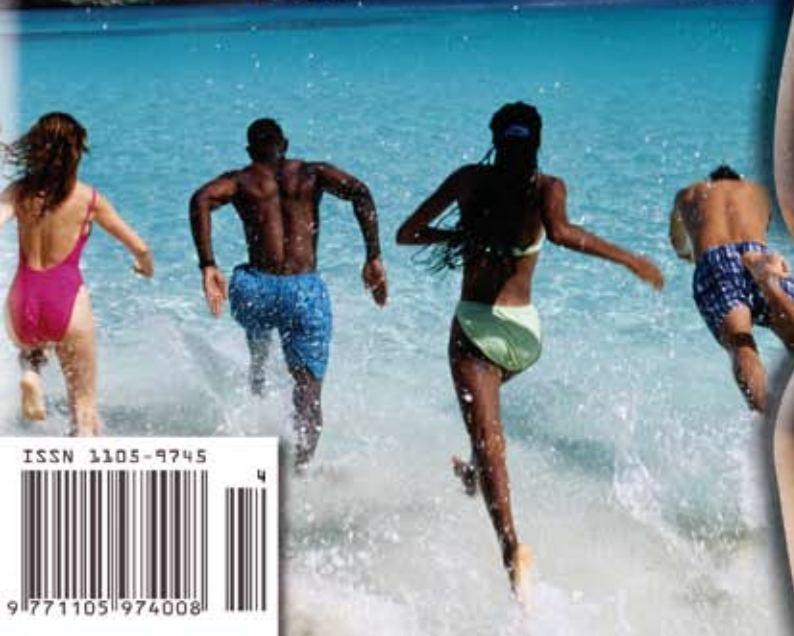

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΚΦΡΑΣΗ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΥ

ΔΙΕΥΘ. ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ: ΟΜΗΡΟΥ 54 • 106 72 ΑΘΗΝΑ
ΚΩΔΙΚΟΣ ΕΝΤΥΠΟΥ: 1413

ΝΕΟΙ & ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΤΗΤΑ

ISSN 1105-9745

9 771105 974008

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΚΦΡΑΣΗ - ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΑΤΤΙΚΗ

Διαγωνισμός Νέων Ποιητών με θέμα τους Μετανάστες και τους Πρόσφυγες

Η Ενέργεια ΕΠΙΧΟΡΗΓΗΣΗΣ ΣΧΕΔΙΩΝ ΔΡΑΣΗΣ ΑΠΟ ΜΗ ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ
Εντάσσεται στο Ε.Π. (Απασχόληση & Επαγγελματική Κατάρτιση)
του Υπουργείου Απασχόλησης & Κοινωνικής Προστασίας
Η Ενέργεια συγχρηματοδοτείται κατά 75% από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΚΦΡΑΣΗ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΥ

ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ: 1989 • ISSN: 1105-8137 • 5 ΕΥΡΩ • ΧΡΟΝΟΣ 18 • ΤΕΥΧΟΣ 66 • ΙΟΥΛΙΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ - ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2007

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ - ΕΚΔΟΤΗΣ:
"ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙ-
Α-ΠΟΛΙΤΙΚΗ-ΕΚΦΡΑΣΗ-
ΘΕΣΜΟΙ", Αστική μη Κερδο-
σκοπική Εταιρεία
Ομήρου 54 - Αθήνα - 106 72
Τηλ.: +30 210 3643224
Fax: +30 210 3646953
E-mail: ekfrasi@ekfrasi.gr
http://www.ekfrasi.gr

ΚΩΔΙΚΟΣ ΕΝΤΥΠΟΥ: 1413

ΕΚΔΟΤΗΣ- ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ
ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ΝΟΜΟ:
Νίκος Γιαννής

ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΞΙΑ:
Σταματίνα Ξεφτέρη

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ:
Κατερίνα Ανδρωνά

ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ:
Χρίστος Αλεξόπουλος, Θο-
δωρής Καραουλάνης, Βάσω
Κιούση, Σοφία Μαμούχα,
Γιάνης Πανούσης, Νίκη
Ρουμπάνη, Παντελής Σκλιάς,
Ζαχαρούλα Τουραλή, Χρή-
στος Τριαντόπουλος, Ελένη
Τροβά, Βασίλης Τζεβελέκος,
Λίνα Χριστοφόρου, Δημήτρης
Χρυσόχου

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ:
Εκδόσεις: «ΗΛΙΑΙΑ»

ΔΗΜ. ΣΧΕΣΕΙΣ:
iForce Επικοινωνίες Α.Ε.

▶ Αφιέρωμα στο Νικήτα Λιοναράκη,.....5
Νίκου Γιαννή

ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΤΗΤΑ - ΝΕΟΛΑΙΑ - ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ

▶ Συμπεράσματα από το συνέδριο «Νέοι και διαπολιτισμική επικοινωνία» 6
▶ Ο διαπολιτισμικός διάλογος στην ελληνική πραγματικότητα,.....8
Σοφία Μαμούχα
▶ Πολυπολιτισμικότητα και Πολιτισμός,.....12
Βάσω Κιούση
▶ Πολυπολιτισμική πολυμορφία στην Ευρωπαϊκή Ένωση και κοινές πολιτικές, ...15
▶ Ελένη Τροβά
▶ Πολυπολιτισμικές κοινωνίες και κοινωνική συνοχή,.....20
Ζαχαρούλα Τουραλή
▶ Ρατσισμός-Ξενοφοβία-Ανεκτικότητα,.....22
Νίκη Ρουμπάνη
▶ Πολυπολιτισμικές κοινωνίες – Επιπτώσεις στην οικονομία, ...25
Παντελής Σκλιάς
▶ Ένα Μπόλ Φακές, ...28
Λίνα Χριστοφόρου
▶ Δελτίο Τύπου του Εθνικού Παρατηρητηρίου για το Ρατσισμό και τη Ξενοφοβία 29
▶ The uncommon man 29
▶ Όλοι διαφορετικοί- Όλοι ίσοι,.....30
Θοδωρής Καραουλάνης
▶ Φοβική Πολιτική,.....32
Γιάνης Πανούσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ

▶ Civic Europe : the case for democratic reforms,.....33
Δημήτρης Χρυσόχου
▶ Ευρωπαϊκή Τραπεζική Αγορά, ...36
Χρήστος Τριαντόπουλος
▶ Towards a parliamentarisation of the EU, ...39
Βασίλης Τζεβελέκος

ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ

▶ Ανεξάρτητες πολιτικές αυτοδιοικητικές δομές, ...45
Χρίστος Αλεξόπουλος

ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ

▶ Τα Νέα της Έκφρασης.....48
▶ Βιβλιοπαρουσίαση 49

ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΚΦΡΑΣΗ

QUARTERLY EDITION ON EUROPEAN ISSUES

First Published: 1989 • ISSN: 1105-8137 • EURO 5 • YEAR 18 • VOL. 66 • JULY - AUGUST - SEPTEMBER 2007

PROPRIETOR - EDITION:
"European Society, Politics, Ex-
pression, Institutions", non Profit
Making Company
54 Omirou St., Athens 106 72
Tel.: +30 210 3643224
Fax: +30 210 3646953
E-mail: ekfrasi@ekfrasi.gr
http://www.ekfrasi.gr

EDITOR - PUBLISHER BY LAW:
Nicos Yannis

PUBLISHING DIRECTOR:
Stamatina Xefteri

DIRECTION:
Katerina Androna

CONTRIBUTORS:
Christos Alexopoulos, Theodoros
Karaoulanis, Vaso Kioussi, Sofia
Mamouha, Giannis Panousis,
Niki Roubani, Pantelis Sklias,
Zaharoula Tourali, Christos Tri-
antopoulos, Eleni Trova, Vassilis
Tzevelekos, Lina Christoforou,
Dimitris Chryssochoou

TECHNICAL ADVISOR:
Hilieha

PUBLIC RELATIONS
iForce Epikinonies SA

▶ A tribute to Nikitas Lionarakis, N. Yannis 5

INTERCULTURALISM - YOUTH - DISCRIMINATION

- ▶ Conclusions of the conference "Youth and Intercultural Communication" 6
▶ Intercultural communication in Greek reality, ...8
S. Mamouha
▶ Multiculturalism and Culture,.....12
V. Kioussi
▶ Multicultural Diversity and common policies, ...15
E. Trova
▶ Multicultural societies and social cohesion,.....20
Z. Tourali
▶ Racism-Xenophobia-Tolerance,.....22
N.Roubani
▶ Multicultural societies and the economic effects, ...25
P. Sklias
▶ A bowl of lentils,.....28
L. Christoforou
▶ Press release of the National Focal Point on racism and xenophobia 29
▶ The uncommon man 29
▶ All different-All equal,.....30
Th. Karaoulanis
▶ Phobic Policy,.....32
G. Panousis

EUROPEAN INTERGRATION

- ▶ Civic Europe : the case for democratic reforms, ...33
D. Chryssochoou
▶ EU banking sector intergration, ...36
Ch. Triantopoulos
▶ Towards a parliamentarisation of the EU, ...39
V. Tzevelekos

POLITICAL THOUGHTS

- ▶ Independent political administrative structures, ...45
Ch. Alexopoulos

PERMANENT COLUMNS

- ▶ Evropaiiki Ekfrassi news 48
▶ Book presentation.....49

Έφυγε ο Νικήτας Λιοναράκης

Ο Αντιπρόεδρος της Ευρωπαϊκής Έκφρασης, ένας από τους πλέον δραστήριους και οικολογικά ευαίσθητους ανθρώπους της δημοσιογραφίας έφυγε από τη ζωή. Ο Νικήτας Λιοναράκης, πρώην αντιπρόεδρος της Greenpeace και σημαίνον στέλεχος του αντιδικτατορικού αγώνα, άφησε την τελευταία του πνοή από οξύ καρδιακό επεισόδιο. Μέλος της ΕΣΗΕΑ, διετέλεσε διευθυντής των Περιφερειακών Σταθμών της ΕΡΑ, της ΕΡΑ 1 και της ΕΡΑ 2.

Ο Νικήτας Λιοναράκης γεννήθηκε στην Αθήνα το 1950 και ήταν πτυχιούχος της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Ξεκίνησε τη δημοσιογραφική του σταδιοδρομία από την εφημερίδα "Αυγή". Στη συνέχεια εργάστηκε στις εφημερίδες "Έθνος" και "Νέα Μεσημβρινή" και από το 1996 στην ΕΡΤ, όπου υπήρξε διευθυντής των Περιφερειακών Σταθμών της ΕΡΑ. Για περισσότερα από 15 χρόνια παρουσίαζε στην Ελληνική Ραδιοφωνία την εκπομπή "Στις γειτονίες της Ελλάδας", που ήταν μια από τις πρώτες που ασχολήθηκαν με την ελληνική περιφέρεια. Ο Νικήτας Λιοναράκης υπήρξε σημαίνον στέλεχος του αντιδικτατορικού αγώνα. Είχε συμμετάσχει στην κατάληψη της Νομικής τον Νοέμβριο του 1972 και στην εξέγερση του Πολυτεχνείου την επόμενη χρονιά και για τη δράση του αυτή είχε διωχθεί και βασανιστεί από τη δικτατορία. Υπήρξε αντιπρόεδρος του τμήματος της Greenpeace και πρωτεργάτης της ανάδειξης του κινήματος των μη κυβερνητικών οργανώσεων και της κοινωνίας των πολιτών στην Ελλάδα. Τα τελευταία χρόνια υπήρξε συντονιστής της καμπάνιας των "800 μη κυβερνητικών οργανώσεων για το Σύνταγμα" καθώς και Πρόεδρος της Επιτροπής για τις μη κυβερνητικές οργανώσεις στο υπουργείο Εξωτερικών επί υπουργίας του Γιώργου Α. Παπανδρέου. Είχε προσφύγει στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, για το Νόμο περί αστικής ευθύνης των δημοσιογράφων, το οποίο, με ομόφωνη απόφασή του, αμφισβήτησε το Νόμο αυτό και καταδίκασε την Ελλάδα για την εφαρμογή του. Είχε συγγράψει βιβλίο για τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης με τίτλο "Ο Γατόσκυλος". Νικήτα, η κοινωνία πολιτών σου οφείλει πολλά. Η ζωή σου ολόκληρη ήταν έργο κοινωνίας πολιτών: στα μέσα ενημέρωσης, στην ελληνική περιφέρεια, στις μη κυβερνητικές οργανώσεις.

Είσαι από τους πρώτους, τους και σήμερα ελάχιστους που κάθε σου σκέψη, κάθε σου λόγος, κάθε σου ενέργεια υπήκουε κατευθείαν στο κοινό καλό, όπως φυσικά εσύ το αντιλαμβανόσουν, υπήκουε κατευθείαν στα ανθρωπιστικά σου προτάγματα. Δεν υπήκουε σε ιδιοτέλεια, σε υστεροβουλία, σε άρνηση, σε συμπλέγματα, σε τακτικές, σε ευτελή κίνητρα. Ήσουν ενεργός πολίτης. Επιπλέον και ακόμη σημαντικότερο: πέτυχες το μοναδικό επίτευγμα, να διαθέτεις κομματική προτίμηση ακόμη και ένταξη και ταυτόχρονα να σου αναγνωρίζεται από παντού ότι ήσουν φορέας ενός πνεύματος κοινωνίας πολιτών. Ότι δηλαδή κάθε σου σκέψη, κάθε σου λόγος, κάθε σου πράξη δεν υπήκουε σε κομματικά κελεύσματα, σκοπιμότητες, νομιμοφροσύνη σε πρόσωπα, στρατηγικές ατομικής ανάδειξης.

Πέτυχες κάτι πολύ σπάνιο: πέτυχες να είσαι ένα σημαντικό μέλος της κοινωνίας μας με ευρεία αναγνώριση χωρίς αυτό να οφείλεται σε έναν επίσημο τίτλο που απέκτησες, σε μια περίοπτη δημόσια θέση, σε μια περιζήτητη δημόσια καρέκλα όπου κάθισες. Κέρδισες την εκτίμηση δηλαδή, χωρίς να το επιδιώξεις, χωρίς συνοδευτική ιδιότητα μετά από το όνομα σου, απλά κάνοντας το ανθρώπινο καθήκον σου. Ήσουν κάτι σπουδαίο στην ουσία των πραγμάτων και όχι στην πρόσοψη ή την επιφάνεια της κοινωνικής ή πολιτικής ζωής.

Νικήτα, η καμπάνια των 800 Μ.Κ.Ο. για το Σύνταγμα βρίσκεται εδώ στο κατευώδιο σου, με το έργο σου ως παρακαταθήκη της. Λογοδοτούμε στη συνείδησή μας και πουθενά αλλού.

Νικήτα, θα συναντιόμαστε εκεί ακριβώς όπου η συνείδηση μας και μόνο μας οδηγεί.

Νικήτας Λιοναράκης in Memoriam *Η κοινωνία πολιτών στο Σύνταγμα*

Στη μνήμη του Ν. Λιοναράκη η Ευρωπαϊκή Έκφραση διοργανώνει στις 21 Νοέμβρη και ώρα 7.00 μ.μ. στην αίθουσα της ΕΣΗΕΑ (Ακαδημίας 20) συζήτηση σχετικά με τη Συνταγματική αναθεώρηση και την κατοχύρωση του ρόλου των ΜΚΟ, του εθελοντισμού και της κοινωνίας πολιτών. Συντονιστής ο κ. Νίκος Γιαννής.

Νέοι και διαπολιτισμική επικοινωνία

Το Σάββατο 23 Ιουνίου 2007, πραγματοποιήθηκε ημερίδα με θέμα: «**Νέοι και Διαπολιτισμική Επικοινωνία**», η οποία διοργανώθηκε από την Ευρωπαϊκή Έκφραση σε συνεργασία με το Δήμο Βούλας, στο πλαίσιο του προγράμματος «Απασχόληση και Επαγγελματική Κατάρτιση» του Υπουργείου Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας. Η συζήτηση, η οποία ακολούθησε μετά από τις ομιλίες, οδήγησε σε σημαντικές διαπιστώσεις και συμπεράσματα σχετικά με το ρόλο των νέων στο διαπολιτισμικό διάλογο, αλλά και τη γενικότερη ανάγκη για θεμελιώδεις αλλαγές στη χώρα μας με στόχο την προαγωγή της κοινωνικής συνοχής.

Η φύση και το μέγεθος της μετανάστευσης προς τη χώρα μας απασχόλησε τους παρευρισκομένους ως μία από τις βασικότερες αιτίες για τη σύγχρονη πολυπολιτισμική εικόνα της κοινωνίας μας. Πέραν των οικονομικών αιτιών της μετανάστευσης, καθώς και της προέλευσής της, συζητήθηκε η ενδεχόμενη, στα επόμενα έτη, ύπαρξη νέου είδους μεταναστών: των περιβαλλοντικών μεταναστών. Πρόκειται για το φαινόμενο των κλιματικών αλλαγών στις οποίες υπόκειται ο πλανήτης, με άμεση συνέπεια τη μετακίνηση πληθυσμών.

Σημαντικό μέρος της συζήτησης περιελάμβανε η ανάλυση του νομικού πλαισίου προστασίας των μεταναστών και οι προκλήσεις αποτελεσματικής εφαρμογής του. Διαπιστώθηκε ότι το ελληνικό νομικό πλαίσιο είναι σαφώς λιγότερο προωθημένο σε σχέση με το ευρύτερο ευρωπαϊκό. Το σημαντικότερο όμως είναι ότι η υπάρχουσα, πλέον, προστατευτική νομοθεσία δεν εφαρμόζεται. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο όρος ρατσι-

σμός στην Ελλάδα δε χρησιμοποιείται, ενώ αποκαλείται ξενοφοβία, ένας όρος που υποκρύπτει το ρατσισμό, με αποτέλεσμα να μην παρουσιάζεται το φαινόμενο στις πραγματικές του διαστάσεις.

Ο ρατσισμός στην Ελλάδα, ο οποίος παρουσιάστηκε και εντάθηκε με τη μαζική έλευση των μεταναστών, είναι η κυριότερη αιτία η οποία εμποδίζει τη διαπολιτισμική επικοινωνία σε εθνικό επίπεδο. Ο διαπολιτισμικός διάλογος δε μπορεί να υπάρξει εάν δεν αντιμετωπισθεί το φαινόμενο του ρατσισμού και δεν αποδεχθούμε τη διαφορετικότητα των συμπολιτών μας.

Σημαντικό στοιχείο στην αντιμετώπιση του φαινομένου συνιστά η λήψη θετικών μέτρων προστασίας, υπέρ των μεταναστών, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τον τομέα της εκπαίδευσης. Η λήψη τέτοιων απαραίτητων μέτρων θα πρέπει να επεκταθεί σε κάθε τομέα, στον οποίο οι μετανάστες υφίστανται διάκριση, όπως στην περίπτωση της προαγωγής της νεανικής επιχειρηματικότητας. Η ύπαρξη διακριτικής πρόβλεψης, του πλαφόν των 60 χιλιάδων ευρώ, αντιβαίνει στα ευρωπαϊκά πρότυπα και δε συμβαδίζει με την ελληνική πολυπολιτισμική πραγματικότητα. Παράλληλα, αποτελεί τροχοπέδη στα όνειρα των νέων μεταναστών για βελτίωση της ποιότητας ζωής τους.

Είναι σημαντική η διαπίστωση ότι οι νόμιμοι μετανάστες συνεισφέρουν θετικά στην οικονομία της χώρας, ενώ υπογραμμίσθηκε η ανάγκη για συστηματική αντιμετώπιση του φαινομένου της παράνομης μετανάστευσης και της διαχείρισης των μεταναστευτικών ροών. Το ζήτημα της μετανάστευσης θα πρέπει να αντιμετωπισθεί σε υπερεθνι-

κό επίπεδο, σε συνεργασία με τις χώρες καταγωγής των μεταναστών. Στόχος θα πρέπει να είναι η ενημέρωση σχετικά με την κατάσταση και τις συνθήκες ζωής, οι οποίες επικρατούν στις χώρες υποδοχής, η βελτίωση των συνθηκών στις χώρες καταγωγής και η καταπολέμηση του φαινομένου της παράνομης μετανάστευσης.

Σε εθνικό επίπεδο, θα πρέπει να υπάρξει κεντρικός σχεδιασμός και πολυεπίπεδη δράση για την ομαλή ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία. Ειδικά ως προς αυτό το ζήτημα, τονίσθηκε η ανάγκη παροχής ισότιμης ιατρικής περίθαλψης στους μετανάστες.

Επίσης, τονίσθηκε ο ρόλος των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων, οι οποίες είναι μέχρι σήμερα επιφορτισμένες με το έργο της ομαλής προσαρμογής των μεταναστών στην Ελλάδα, της ενημέρωσης σχετικά με τα δικαιώματά τους αλλά και της διαφύλαξης των ιδιαίτερων πολιτιστικών τους στοιχείων, ως παράγοντα άρρηκτα συνδεδεμένου με την ομαλή τους ένταξη στην κοινωνία μας. Έγινε αναφορά στο έργο Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων (όπως το Δίκτυο Γυναικών Ευρώπης) προς αυτήν την κατεύθυνση, μέσα από σημαντικότερες δράσεις για την ενίσχυση των αλλοδαπών γυναικών.

Ως προς το ζήτημα του διαπολιτισμικού διαλόγου, συζητήθηκαν οι βασικοί όροι για το ξεκίνημά του στην Ελλάδα, αλλά και για την αποτελεσματική του διεξαγωγή. Η πολιτισμική ποικιλότητα δε μπορεί να κατατάσσεται ιεραρχικά. Η συνύπαρξη των ιδιαίτερων πολιτιστικών στοιχείων των μελών μιας κοινωνίας στην κυρίαρχη κουλτούρα συνιστά τον

Η ενέργεια ΕΠΙΧΟΡΗΓΗΣΗΣ ΣΧΕΔΙΩΝ ΔΡΑΣΗΣ ΑΠΟ ΜΗ ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ εντάσσεται στο Ε.Π (Απασχόληση και Επαγγελματική Κατάρτιση) του Υπουργείου Απασχόλησης & Κοινωνικής Προστασίας. Η ενέργεια συγχρηματοδοτείται κατά 75% από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο.

ορθότερο δρόμο για την επιβίωσή της και διασφαλίζει το μέλλον της. Αντιθέτως, η αφομοίωση των διαφορετικών πολιτισμών από τον κυρίαρχο πολιτισμό, οδηγεί στην απώλεια του πολιτιστικού πλούτου που φέρουν οι μετανάστες και οι μειονότητες ως κληρονομιά.

Διαπιστώνοντας τον ουσιώδη ρόλο που παίζει η αλλαγή της αντιμετώπισης των καθημερινών ανθρώπων απέναντι στο διαφορετικό, είναι σημαντικό, πέραν των μέτρων που θα πρέπει να αναλάβει η πολιτεία για την προστασία των ανθρώπων διαφορετικής εθνότητας, να στοχεύσουμε στην αλλαγή της αντιμετώπισης των απλών ανθρώπων και στη συμφιλίωση με ανθρώπους που προέρχονται από άλλες κοινωνίες.

Εδώ υπογραμμίζεται και ο ρόλος των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, ως καθοριστικός για τη διαμόρφωση γνώμης, ακόμη και κοινής συνείδησης. Η συμφιλίωση των ανθρώπων είναι ένα στοιχείο που μπορεί να προβληθεί ως αξία, αλλά και ως στόχος απαραίτητος για την ομαλή κοινωνική λειτουργία.

Εδώ εντάσσεται και ο σημαντικός φορέας διαπολιτισμικής επικοινωνίας, οι νέοι. **Η νεολαία μπορεί να αποτελέσει το όχημα για την επίτευξη του στόχου μιας λειτουργικής και ανθρώπινης, σύγχρονης, ελληνικής, πολυπολιτισμικής κοινωνίας.** Το εκπαιδευτικό σύστημα, η παιδεία των νέων είναι το βασικότερο εργαλείο με το οποίο μπορούμε να προάγουμε αποτελεσματικά το διαπολιτισμικό διάλογο και να αμβλύνουμε τις κοινωνικές ανισότητες.

Ο διαπολιτισμικός διάλογος θα πρέπει να ξεκινήσει από το σχολείο. Ο

χώρος αυτός, συνιστά τη μικρογραφία της κοινωνίας αλλά και το μέρος στο οποίο οι νέοι διαμορφώνουν την κοινωνική τους συμπεριφορά και «διδάσκονται» την αποδοχή των συνανθρώπων τους. Η διαπολιτισμική αγωγή μπορεί να προαχθεί μέσω εκπαιδευτικών προγραμμάτων με στόχο τη γνωριμία με το διαφορετικό και την κοινωνική συνοχή, με σεβασμό στις παραδόσεις και τις αξίες της μειοψηφίας.

Η αναπτυξιακή διάσταση μιας κοινωνίας είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το στοιχείο της πολυπολιτισμικότητας και της κοινωνικής συνοχής. Η άνοδος του βιοτικού επιπέδου και η βελτίωση της ποιότητας ζωής όλων των μελών μιας κοινωνίας, συνιστά τον σημαντικότερο παράγοντα κοινωνικής συνοχής.

Ως κρίσιμο σημείο, το οποίο αφορά και τους νέους, αναφέρθηκε η ανάγκη ενίσχυσης της κοινωνίας των πολιτών, η οποία, με τον ιδιαίτερο ρόλο που αναλαμβάνει, θα ενδυναμώσει το διάλογο και θα συνεισφέρει ενεργά στην προαγωγή της κοινωνικής συνοχής. Θα πρέπει να καλλιεργηθεί στους νέους η αξία του εθελοντισμού, ώστε να έλθουν πιο κοντά με ευπαθείς κοινωνικές ομάδες, όπως οι μετανάστες και οι μειονότητες, να κατανοήσουν και να συμφιλιωθούν με τη διαφορετικότητά τους.

Συμπερασματικά, η αντιμετώπιση του φαινομένου του ρατσισμού και η εφαρμογή μέτρων προστασίας και προσαρμογής των μεταναστών, συνιστούν βασικά στοιχεία για την προαγωγή της κοινωνικής συνοχής. Η παιδεία των νέων είναι απαραίτητο να προωθεί το διαπολιτισμικό διάλογο και τη συμφιλίωση με το διαφορετικό. Ο διαπολιτισμικός διάλογος πρέπει να πραγματοποιείται σε ισότιμη βάση και να στοχεύει στη δημιουργική αφομοίωση των ιδιαίτερων πολιτιστικών στοιχείων των προσώπων διαφορετικής εθνότητας, οδηγώντας σε σύνθεση και όχι στην εξαφάνιση των ιδιαιτεροτήτων. Είναι επιτακτική η ανάγκη να υπάρξει ένας κεντρικός σχεδιασμός με στοχευμένες δράσεις οι οποίες θα προάγουν συστηματικά τον διάλογο. Σε αυτό μπορούν να συνεισφέρουν τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, η συνεργασία της χώρας μας με τις χώρες καταγωγής των μεταναστών αλλά και η ελληνική εκπαίδευση. Οι νέοι συνιστούν το στόχο, αλλά και το μέσο με το οποίο θα μπορέσει να αλλάξει η εικόνα της κοινωνίας μας και να μεταβληθεί σε μία κοινωνία συνεκτική, ανεκτική, με σεβασμό στην ιδιαιτερότητα και τον πλούτο κάθε πολιτισμού.

Ο διαπολιτισμικός διάλογος στην ελληνική πραγματικότητα

της Σοφίας Μαμούχα, Διεθνολόγου

Σύμφωνα με την UNESCO, η πολυμορφία είναι η ίδια η φύση του πολιτισμού σήμερα. Οι πολυπολιτισμικές κοινωνίες συνιστούν τη σύγχρονη μορφή των κοινωνιών. Ιδιαίτερα σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η διαδικασία ολοκλήρωσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης και οι ιστορικές συγκυρίες, οι οποίες οδήγησαν στη ραγδαία αύξηση των μεταναστευτικών ροών, συνθέτουν την εικόνα ενός «μωσαϊκού» πολιτιστικών στοιχείων και ιδεών. Οι εξελίξεις αυτές επηρέασαν άμεσα και την εικόνα της ελληνικής κοινωνίας. Είναι, λοιπόν, χρήσιμο να ορισθεί η έννοια της διαπολιτισμικότητας ως πραγματικής κατάστασης σε εθνικό επίπεδο, ώστε να αντιληφθούμε τη σημασία της και την ανάγκη ύπαρξης του διαπολιτισμικού διαλόγου στη σύγχρονη εποχή.

Σύμφωνα με τη Σύμβαση για την Προστασία και Προαγωγή της Διαφορετικότητας της Πολιτιστικής Έκφρασης του 2005, η «**διαπολιτισμικότητα**» αναφέρεται στην ύπαρξη και στην ισότιμη αλληλεπίδραση μεταξύ διαφορετικών πολιτισμών και στη δυνατότητα ανάπτυξης κοινής πολιτιστικής έκφρασης μέσα από τον διάλογο και τον αμοιβαίο σεβασμό¹.

1 Άρθρο 4, παρ. 8, UNESCO, Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions 2005, Παρίσι, 20 Οκτωβρίου 2005, Η Σύμβαση τέθηκε σε ισχύ στις 18 Μαρτίου 2007. Ανάμεσα στα συμβαλλόμενα μέρη είναι και η Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Σημειώνεται ότι η Ελλάδα επικύρωσε την ανωτέρω Σύμβαση της UNESCO στις 3/1/2007.

Διαπολιτισμικός διάλογος, σύμφωνα με το Συμβούλιο της Ευρώπης², είναι «η ανοικτή και με σεβασμό ανταλλαγή απόψεων μεταξύ προσώπων και ομάδων που ανήκουν σε διαφορετικούς πολιτισμούς, η οποία οδηγεί σε μία βαθύτερη κατανόηση της αντίληψης του διαφορετικού».

Το θεμελιώδες ερώτημα που τίθεται ενώπιον της παρούσας κατάστασης, είναι το εάν και σε ποιο βαθμό θα πρέπει άνθρωποι με διαφορετικές πολιτιστικές καταβολές να «προσαρμοσθούν» και να υπακούσουν στους ήδη υπάρχοντες κοινωνικούς κανόνες, με άλλα λόγια να ενταχθούν στην κοινωνία μας αφήνοντας πίσω τις εμπειρίες, τις γνώσεις και την πολιτιστική τους κληρονομιά ή να οδηγηθούμε, μέσα από το διάλογο, σε μία σύνθεση μεταξύ των δικών τους και των δικών μας πολιτιστικών στοιχείων, εμπλουτίζοντας τον τρόπο ζωής μας και προσαρμόζοντάς τον στη σύγχρονη πραγματικότητα. Είναι σημαντικό λοιπόν να εμπεδωθεί η ιδέα της διαπολιτισμικής επικοινωνίας και όχι της «προσαρμογής» του διαφορετικού στην πλειοψηφία.

Η διαπολιτισμική επικοινωνία στις σύγχρονες πολυπολιτισμικές κοινωνίες εντοπίζεται σε δύο επίπεδα : στο υπερεθνικό επίπεδο, όπου πραγματοποιείται η επαφή μεταξύ μιας κοινωνίας και των άλλων με διαφορετική πολιτισμική ταυτότητα και στο εθνικό επίπεδο, στο εσωτερικό μιας κοινωνίας, μεταξύ των διαφορετικών ομάδων που διαμορφώνουν τη σύγχρονη μορ-

2 Council of Europe, The concept of Intercultural dialogue

φή της μέσα από τη γόνιμη απορρόφηση διαφορετικών πολιτισμικών χαρακτηριστικών με στόχο την αναβάθμιση της ποιότητας ζωής των ατόμων και του συνόλου³.

Οι νέοι - η ελπίδα για την επιβίωση κάθε κοινωνίας στο μέλλον, είναι σημαντικό να εμπλέκονται ενεργά σε αυτή τη διαδικασία. Αυτό υπογραμμίζεται και στη συνάντηση που πραγματοποιήθηκε στην Κύπρο στις 16-19 Νοεμβρίου 2006, υπό την αιγίδα της UNESCO, με θέμα το ρόλο των νέων στο διαπολιτισμικό διάλογο⁴.

Ο διαπολιτισμικός διάλογος, προκειμένου να οδηγήσει σε μία γόνιμη και αρμονική συνύπαρξη⁵, δε μπορεί να υλοποιηθεί χωρίς τη θεμελιώδη συμμετοχή των πολιτών, των κοινωνιών στο πρόβλημα και, ταυτόχρονα, στην επίλυσή του. Ειδικότερα, οι νέοι πολίτες θα θέσουν τις βάσεις για τη μελλοντική αρμονική συνύπαρξη, για την ευημερία μιας κοινωνίας και την λειτουργία της. Η σημασία του να «επενδύσουμε στους νέους» για την επιβίωση των ευρωπαϊκών κοινωνιών

3 Για τις ανάγκες του παρόντος άρθρου, το οποίο στοχεύει, κυρίως, στην καταγραφή και παρουσίαση της διαπολιτισμικής επικοινωνίας στα πλαίσια της ελληνικής επικράτειας, δίνεται έμφαση στο δεύτερο σκέλος.

4 UNESCO, Young People and the Dialogue among Civilizations, Cultures and Peoples : Intercultural and Interfaith Dialogue to Ensure Peace. Connecting Youth from Dialogue to Action. Report SHS/YSPE/2007/PI/H/1

5 EUROPEAN UNION, Committee of the Regions, Conference on Intercultural Dialogue-Best Practices at Community Level, Brussels, 22/23 November 2006

έχει γίνει αντιληπτή, δίνοντας έμφαση στο δικαίωμα και ταυτόχρονα στην υποχρέωσή τους να αναλάβουν ενεργό δράση για τη σύσταση δικαιότερων και λειτουργικότερων κοινωνικών κανόνων⁶.

Όπως αναφέρεται και στη Λευκή Βίβλο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τη Νεολαία, «οι νέοι της Ευρώπης έχουν πράγματα να πουν, γιατί πρώτοι αυτοί επηρεάζονται από τις οικονομικές εξελίξεις, τις δημογραφικές ανισορροπίες, την παγκοσμιοποίηση ή την ποικιλομορφία των πολιτισμών. Από αυτούς ζητάμε να ανακαλύψουν άλλες μορφές κοινωνικών σχέσεων, άλλους τρόπους έκφρασης της αλληλεγγύης, να βιώσουν τις διαφορές και να εμπλουτιστούν από αυτές, τη στιγμή που νέες αβεβαιότητες κάνουν την εμφάνισή τους»⁷.

Ταυτόχρονα, αναγνωρίζεται και η υποχρέωση της ίδιας της κοινωνίας να «εκπαιδεύσει» τους νέους στο διαπολιτισμικό διάλογο. Βασικό συστατικό αυτής της δραστηριότητας είναι η ενθάρρυνση για συμμετοχή των νέων σε κοινωνικές δραστηριότητες και η ένταξη της λογικής του διαπολιτισμικού διαλόγου στην παιδεία που λαμβάνει ο νέος.

Μελετώντας την ευρωπαϊκή κοινωνία, μια πολυπολιτισμική κοινωνία, μπορούμε να αντιληφθούμε τη σημασία και την αξία ύπαρξης του διαπολιτισμικού διαλόγου. Η αναφορά στις κοινοτικές πολιτικές αλλά και στις πρόσφατες εξελίξεις, είναι χρήσιμη, ώστε, όχι μόνο να αξιολογήσουμε τις επιδράσεις στην ελληνική κοινωνία από την ευρύτερη ευρωπαϊκή, αλλά, ταυτόχρονα, να παρουσιάσουμε πώς

λειτουργεί ο γόνιμος διαπολιτισμικός διάλογος στην πράξη.

Η Ευρώπη σήμερα συνιστά το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα πολυπολιτισμικών κοινωνιών, ειδικά σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat, τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης φιλοξενούν ένα μεγάλο αριθμό προσώπων διαφορετικής εθνικότητας από αυτή του επίσημου κράτους, οι οποίοι δι-αμένουν μόνιμα στις χώρες μέλη⁸. Η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και οι κοινωνικές συνθήκες που οδήγησαν σε μαζικές μεταναστευτικές ροές προς τον χώρο του Σένγκεν και, κατά συνέπεια, σε θεμελιώδεις αλλαγές της σύνθεσης του πληθυσμού των ευρωπαϊκών κοινωνιών, συνέβαλαν στη δημιουργία πολυπολιτισμικών κοινωνιών. Ένα άλλο σημείο, το οποίο φέρνει πλέον κοντά διαφορετικά πολιτιστικά στοιχεία, και ενισχύει τον διάλογο, είναι η τεχνολογική εξέλιξη, η οποία οδηγεί στην ευκολότερη πρόσβαση στην πληροφορία. Οι πολίτες πλέον δύνα-νται να έρχονται σε επαφή με διαφορετικούς πολιτισμούς, ήθη και έθιμα, λαμβάνοντας καθημερινά μέσω του διαδικτύου έναν ανυπολόγιστο αριθμό πληροφοριών⁹. Επίσης, βασικό πεδίο, το οποίο χαρακτηρίζει την πολυπολιτισμική σύνθεση των ευρωπαϊκών κοινωνιών, συνιστά η ύπαρξη μεγάλου

8 Για αναλυτική παρουσίαση των στοιχείων της Eurostat βλ. Population by citizenship – Foreigners <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα συνιστούν χώρες όπως η Γερμανία, 7.287.980 αλλοδαποί κάτοικοι καταγεγραμμένοι το 2005, η Ισπανία, 4.002.509 το 2006. Η Ελλάδα καταγράφεται ως έχουσα το 2004 891.197, κατά προσέγγιση, αλλοδαπούς μόνιμα διαμένοντες.

9 Σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat, το 51% των νοικοκυριών της Ευρώπης των 25 και το 49% της Ευρώπης των 27, έχουν πρόσβαση στο διαδίκτυο, έναν εκ των κυριότερων φορέων παροχής πληροφόρησης στη σύγχρονη εποχή. EUROSTAT, Level of Internet access - households <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

αριθμού μειονοτήτων, αναγνωρισμένων ή μη από τις κρατικές αρχές. Πρόσ-σωπα ανήκοντα σε μειονότητες φέ-ρουν τα ιδιαίτερα πολιτιστικά στοι-χεία της ομάδας τους, όπως η γλώσσα, η θρησκεία, τα ήθη και έθιμα.

Αυτή η εικόνα της ευρωπαϊκής κοι-νωνίας, γεννά την ανάγκη για ανάληψη μέτρων και υλοποίηση πολιτικών που ενισχύουν το διαπολιτισμικό διάλογο, τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρύτερο ευρωπαϊκό επίπεδο. Οι ευρωπαϊκοί οργανισμοί συνεργασίας, κυρίως η Ευρωπαϊκή Ένωση και το Συμβούλιο της Ευρώπης, δίνουν όλο και μεγαλύτερη έμφαση, στο πλαίσιο της υλοποίησης των καταστατικών τους στόχων, στο στοιχείο του διαπολιτισμικού διαλόγου και του ρόλου της νεολαίας σε αυτόν.

Οι πολιτικές της Κοινότητας για τον πολιτισμό¹⁰ και τη νεολαία¹¹ αρ-

10 Βλ. ως προς τις κοινοτικές πολιτικές για τον πολιτισμό, προγράμματα και όργανα, Αρ. 151 ΣυνθΕΚ και άλλη ισχύουσα νομοθεσία σχετικά με τον τομέα του πολιτισμού (π.χ. 75/65/ΕΟΚ: Σύσταση της Επιτροπής της 20ής Απριλίου 1974 προς τα κράτη μέλη περί της προσαπασίας της αρχιτεκτονικής και φυσικής κληρονομιάς, Από-φαση του Συμβουλίου της 22ας Σεπτεμβρίου 1997 σχετικά με το μέλλον της ευρωπαϊκής πολιτιστικής δράσης κ.α.) στην ιστοσελίδα <http://eur-lex.europa.eu>, Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ένωσης, πρόγραμμα «Πολιτισμός 2000», Πολιτιστική πρωτοβουλία της Ευρώπης 2007-2013, Στρατηγική της Λισαβόνας στους τομείς της εκπαίδευσης και κατάρτισης, Πρόγραμμα «Η Ευρώπη για τους πολίτες (2007-2013)», Επιτροπή Πολιτισμού & Παιδείας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, <http://www.europarl.europa.eu/committees>, δράσεις του Ευρωπαϊού Διαμεσολαβητή σχετικά με τον πολιτισμό, <http://www.ombudsman.europa.eu>, Προγράμματα του Εκτελεστικού Οργανισμού Εκπαίδευσης, Οπτικοακουστικών Μέσων και Πολιτισμού (ΕΑΕΑ), <http://eacea.ec.europa.eu>

11 Βλ. ως προς τις κοινοτικές πολιτικές για την εκπαίδευση, κατάρτιση, νεολαία, προγράμ-ματα και όργανα, Αρ. 150-151 ΣυνθΕΚ, άλλη ισχύουσα νομοθεσία <http://eur-lex.europa.eu>, Ευρωπαϊκή Πύλη της Νεολαίας, <http://europa.eu/youth> Πρόγραμμα Νεολαία σε δράση 2007-2013, <http://ec.europa.eu/youth>, Λευκή Βίβλος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τη Νεολαία, Ευρωπαϊκό Σύμφωνο για τη Νεολαία, <http://europa.eu/scadplus>, Ευρωπαϊκή Εβδομάδα Νέων, Εκτελεστικός οργανισμός: «Εκπαίδευση, οπτικοακουστικός τομέας, πολιτισμός», <http://europa.eu>

6 Bureau of European Policy Advisers, Leanda Barrington-Leach, Marcel Canoy, Agnès Hubert, Frédéric Lerays, Investing in Youth : an empowerment strategy, Απρίλιος 2007, σελ. 10-11

7 Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λευκό Βιβλίο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Μια Νέα Πινόη για την Ευρωπαϊκή Νεολαία, Βρυξέλλες 21.11.2001, COM(2001) 681, σελ. 4

χίζουν να συγκλίνουν στο ρόλο που καλούνται οι νέοι να παίξουν στο πλαίσιο της ύπαρξης ενός χρήσιμου διαπολιτισμικού διαλόγου, τόσο σε επίπεδο ευρωπαϊκό όσο και σε επίπεδο εθνικό. Σημαντικότερη από τις πρόσφατες δράσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι η κήρυξη του έτους 2008, ως Ευρωπαϊκού Έτους Διαπολιτισμικού Διαλόγου¹². Στόχος του ομώνυμου προγράμματος είναι η ευαισθητοποίηση και προώθηση του πολιτιστικού τομέα, ώστε να ευνοήσει τη διαχείριση της πολιτισμικής πολυμορφίας των ευρωπαϊκών κοινωνιών, με γνώμονα τον πολίτη.

Το Συμβούλιο της Ευρώπης, έχοντας συνειδητοποιήσει τη σημασία της ύπαρξης γόνιμου διαπολιτισμικού διαλόγου στο πλαίσιο των κρατών μελών του, με απόφαση της Συνόδου Κορυφής του Οργανισμού της Βαρσοβίας του 2005, **ενέταξε το διαπολιτισμικό διάλογο στις προτεραιότητες του Οργανισμού, για το έτος 2008**. Το 2006, η Επιτροπή Υπουργών αποφάσισε την έκδοση της Λευκής Βίβλου για το Διαπολιτισμικό Διάλογο¹³. Στόχος αυτού του κειμένου θα είναι η έκδοση κατευθυντήριων γραμμών για την ενίσχυση του διαπολιτισμικού διαλόγου στις χώρες μέλη του ΣΤΕ και η προαγωγή συγκεκριμένων πολιτικών σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο, ώστε να προκύψουν θετικά αποτελέσματα για την αρμονική συμβίωση των μελών των πολυπολιτισμικών κοινωνιών.

Σημαντική συνιστώσα της ενεργού δράσης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προώθηση της

διαπολιτισμικής επικοινωνίας είναι η ενεργός συμμετοχή των νέων στο διάλογο. Αυτό γίνεται σαφές και από τον κεντρικό ρόλο που έχουν λάβει οι τελευταίοι στο πρόγραμμα του Συμβουλίου της Ευρώπης «Όλοι Διαφορετικοί, όλοι ίσοι»¹⁴. Στο πλαίσιο αυτού του προγράμματος πραγματοποιήθηκε Συμπόσιο, στις 27-31 Μαρτίου 2007, με θέμα το «διαπολιτισμικό και διαθρησκευτικό διάλογο ανάμεσα στους νέους». Η Διακήρυξη Νέων της Κων/πολης, η οποία προέκυψε, αποτελεί ένα χαρακτηριστικό κείμενο για την προαγωγή των αξιών της ανοχής στο διαφορετικό και της πολιτισμικής πολυμορφίας¹⁵.

Εκτός των πολιτικών που υιοθετούνται και υλοποιούνται σε επίπεδο ευρωπαϊκών οργανισμών συνεργασίας, παράδειγμα συνιστούν και οι εθνικές πολιτικές των κρατών της Ευρώπης για την ενίσχυση της διαπολιτισμικής επικοινωνίας και της κοινωνικής συνοχής¹⁶. Πολυπολιτισμικές κοινωνίες, με έντονο το στοιχείο των μεταναστών και των μειονοτήτων, πραγματοποιούν προγράμματα και δράσεις μακράς διάρκειας με στόχο, όχι μόνο την ομαλή ένταξη των προσώπων διαφορετικής πολιτιστικής κληρονομιάς στην κοι-

νωνική ζωή, αλλά και τη γνωριμία της πλειοψηφίας του πληθυσμού με τα ιδιαίτερα πολιτιστικά στοιχεία των συμπολιτών τους. Επίσης, η ένταξη του διαπολιτισμικού διαλόγου στο εκπαιδευτικό σύστημα συνιστά μια συνθήκη πρακτική, που τονίζει τη σημασία της συμμετοχής των νέων σε αυτή τη διαδικασία. Η Γερμανία, υλοποιεί 16 προγράμματα σε εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο με τους ανωτέρω στόχους, είτε ως εθνική πρωτοβουλία, είτε σε συνεργασία με υπερεθνικούς φορείς και όργανα.

Διαπιστώνεται λοιπόν η γενικότερη κινητοποίηση σε ευρωπαϊκό επίπεδο για την ενίσχυση της διαπολιτισμικής επικοινωνίας, αναγνωρίζοντας την ανάγκη προσαρμογής στις συνθήκες που επιβάλλουν οι ανοικτές πολυπολιτισμικές κοινωνίες.

Η ελληνική κοινωνία έχει σε μεγάλο βαθμό επηρεαστεί από τις υπάρχουσες συνθήκες, όπως διαμορφώνονται σε διεθνές επίπεδο. Μεταφερόμενοι από το γενικό στο ειδικό πλαίσιο αναφοράς, στην ελληνική κοινωνία, διαπιστώνουμε επίσης θεμελιώδεις αλλαγές των συνθηκών και της σύνθεσής της. Αυτό που αξίζει να διερευνηθεί, είναι το εάν και σε ποίο βαθμό η ελληνική κοινωνία συνιστά μία ανοικτή κοινωνία, έτοιμη να γνωρίσει και να αφομοιώσει δημιουργικά το διαφορετικό, ώστε να εξελιχθεί σε ένα πεδίο ανταλλαγής πολιτισμικών εμπειριών και να προσαρμοσθεί με το βλέμμα προς το μέλλον.

Η σύνθεση της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας χαρακτηρίζεται από τη γενικότερη εικόνα της ευρύτερης ευρωπαϊκής. Η Ελλάδα πλέον περιλαμβάνει στους κόλπους της ομάδες με ιδιαίτερα εθνοτικά, θρησκευτικά ή και πολιτισμικά χαρακτηριστικά. Ένα σημαντικό στοιχείο που επηρέασε και διαμόρφωσε τη νέα ελληνική πραγ-

12 Απόφαση 1983/2006/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 18ης Δεκεμβρίου 2006, σχετικά με το Ευρωπαϊκό Έτος Διαπολιτισμικού Διαλόγου (2008) [Επίσημη Εφημερίδα L 412 της 30.12.2006].

13 Η Λευκή Βίβλος για το Διαπολιτισμικό Διάλογο αναμένεται να εκδοθεί το Νοέμβριο του 2007. <http://www.coe.int>

14 Το πρόγραμμα του ΣΤΕ "All Different All Equal", υλοποιείται σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και συνιστά ένα εκ των σημαντικότερων δράσεων σε επίπεδο ευρωπαϊκό, συνδέοντας άμεσα τους νέους με το διαπολιτισμικό διάλογο, τόσο σε εθνικό όσο και υπερεθνικό επίπεδο. Στην Ελλάδα, η **Η Εθνική Επιτροπή Συντονισμού (Ε.Ε.Σ)** της εκστρατείας είναι το **Εθνικό Συμβούλιο Νεολαίας (ΕΣΥΝ)**, σε συνεργασία με τη **Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, τον κύριο υπεύθυνο για την υλοποίηση του προγράμματος**. Βλ. <http://www.oloiisoi.gr/>

15 Istanbul Youth Declaration, on Interreligious and Intercultural Dialogue in Youth Work, Βουδαπέστη, 4 Απριλίου 2007, <http://www.coe.int>

16 Για μια αναλυτική παρουσίαση των «καλών πρακτικών» των μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προαγωγή του διαπολιτισμικού διαλόγου, με βάση έρευνα του 2005 βλ. Intercultural Dialogue "Good Practices". Results of the 2005 Survey, <http://profiles.culturalpolicies.net>

ματικότητα είναι η μαζική εισροή μεταναστών. Αν και χώρα υποδοχής μεταναστών από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, η δεκαετία του 1990 σημαδεύτηκε από τη **ραγδαία αύξηση των αλλοδαπών κατοίκων στη χώρα μας από 2,5% το 1990, στο 10% επί του συνόλου του πληθυσμού το 2001**. Ο μεταναστευτικός πληθυσμός έχει παρουσιάσει τετραπλάσια αύξηση από το 1991, αγγίζοντας σήμερα περίπου τα 1,15 εκ.¹⁷ Ένας μεγάλος αριθμός μεταναστών προς τη χώρα μας εισέρευσε από τη γειτονική Αλβανία, από χώρες της πρώην ΕΣΣΔ (Ρωσία, Γεωργία, Ουκρανία), κράτη μέλη της Ε.Ε. (Ρουμανία, Πολωνία, Βουλγαρία), αφρικανικές χώρες (Σουδάν, Σομαλία, Νιγηρία Αίγυπτο) και ασιατικές χώρες (Πακιστάν, Ινδία, Φιλιππίνες). Όπως αναγνωρίζεται και στο κείμενο της εθνικής στρατηγικής της Ελλάδος για το Ευρωπαϊκό Έτος Διαπολιτισμικού Διαλόγου 2008¹⁸, το φαινόμενο ήταν πρωτόγνωρο για την ελληνική κοινωνία, η οποία δεν ήταν προετοιμασμένη να υποδεχθεί και να ενσωματώσει ομαλά τις ανωτέρω ομάδες. Είναι όμως σημαντικό να τονισθεί ότι πλέον έχουμε περάσει στην ύπαρξη μεταναστών δεύτερης ή και τρίτης γενιάς οι οποίοι διαμένουν νόμιμα στη χώρα μας, ενώ ένας αριθμός εξ αυτών έχει πλέον την ελληνική υπηκοότητα.

Μιλώντας για ομάδες εντός της ελληνικής επικράτειας με ιδιαίτε-

ρα πολιτιστικά χαρακτηριστικά, δεν πρέπει να ξεχνούμε τη μουσουλμανική μειονότητα στη Θράκη, όπως χαρακτηρίστηκαν από τη Συνθήκη της Λωζάνης οι ομάδες των Πομάκων, των Τουρκογενών και των Ρομά στην περιοχή. Επίσης, διάσπαρτη στην ελληνική επικράτεια είναι και η κοινότητα των Ελλήνων Ρομά αλλά και ένας μικρός αριθμός εβραϊκών κοινοτήτων.

Όπως αναγνωρίζεται από την πρόσφατη αναφορά του ΚΕΜΟ, σχετικά με τα φαινόμενα ρατσισμού και διακρίσεων εναντίον μεταναστών και μειονοτήτων στην Ελλάδα¹⁹, ο διαπολιτισμικός διάλογος δεν πραγματοποιείται σε ικανοποιητικό βαθμό. Αντιθέτως, φαινόμενα ρατσισμού απέναντι στο διαφορετικό εξακολουθούν να αμαυρώνουν την εικόνα της ελληνικής κοινωνίας, μιας πολυπολιτισμικής κοινωνίας. Παρά τις διεθνείς δεσμεύσεις της Ελλάδος, ως κράτος-μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και του Συμβουλίου της Ευρώπης, οι εθνικές πολιτικές για την καταπολέμηση φαινομένων ρατσισμού και ξενοφοβίας δε χαρακτηρίζονται επαρκείς, ενώ συχνά

εμφανίζεται έλλειψη συντονισμού των πολιτικών και οργάνων που στοχεύουν στην προαγωγή της ανοχής στο διαφορετικό και στην καταπολέμηση του ρατσισμού.

Ακόμη και οι νέοι στη χώρα μας, παρουσιάζουν μια επιφυλακτική στάση απέναντι στο διαπολιτισμικό διάλογο, παρά την ύπαρξη ενός σημαντικού αριθμού νέων μεταναστών στα εκπαιδευτικά ιδρύματα της χώρας, με τους οποίους έρχονται καθημερινά σε επαφή. *Σύμφωνα με έρευνα η οποία διεξήχθη από το Πανεπιστήμιο Αθηνών²⁰ το Μάιο του 2005, «η ενδεχόμενη ξενοφοβική πρόσληψη της φηγούρας του πρόσφυγα και του μετανάστη» εμποδίζει τους νέους να συμμετέχουν στην κοινωνία των πολιτών.* Με άλλα λόγια, η ξενοφοβία υφίσταται σε μεγάλο βαθμό και στην ελληνική νεολαία.

Παραδείγματα «βέλτιστων πρακτικών» για την ενίσχυση του διαπο-

17 Η πλειοψηφία των μεταναστών εντοπίζεται στα μεγάλα αστικά κέντρα όπως η Αθήνα (17%) και η Θεσσαλονίκη (7%).

Για αναλυτικότερη παρουσίαση αυτών των στοιχείων αλλά και για μια πρόσφατη ανάλυση σχετικά με τα επίπεδα ρατσισμού και διακρίσεων στην Ελλάδα απέναντι στους μετανάστες και τα πρόσωπα ανήκοντα σε μειονότητες βλ. HLHR-KEMO, Annual Report 2007, Miltos Pavlou. Racism and discrimination against immigrants and minorities in Greece: the state of play. Απρίλιος 2007.

18 Υπουργείο Πολιτισμού, Εθνική στρατηγική της Ελλάδας για το Ευρωπαϊκό έτος Διαπολιτισμικού Διαλόγου 2008, <http://ec.europa.eu/culture>

19 HLHR-KEMO, Annual Report 2007, Miltos Pavlou, ο.π.

20 Ερευνητικό Πρόγραμμα, Η Νέα Γενιά στην Ελλάδα Σήμερα, Μάιος 2005, Πανεπιστήμιο Αθηνών Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ και Εταιρεία Δημοσκοπήσεων ALCO για λογαριασμό της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς. <http://www.neagenia.gr>

λιτισμικού διαλόγου στην Ελλάδα παρουσιάζονται από το Υπουργείο Πολιτισμού, στην Εθνική Στρατηγική της Ελλάδας για το Ευρωπαϊκό Έτος Διαπολιτισμικού Διαλόγου 2008²¹. Πρόκειται για προγράμματα που αφορούν εκδηλώσεις-θεσμούς στην Ελλάδα με διεθνή διάσταση, πολιτιστικές εκδηλώσεις, συμμετοχή υπηρεσιών και φορέων του Υπουργείου Πολιτισμού σε δράσεις υλοποιούμενες υπό την εποπτεία διεθνών και περιφερειακών οργανώσεων. Ως προς τα εθνικά προγράμματα, τα οποία στοχεύουν στη γνωριμία των Ελλήνων με τον πολιτισμό των μεταναστών, οι οποίοι διαμένουν στη χώρα μας, παρουσιάζεται αποσπασματική δράση, μη συνέχιση των προγραμμάτων και έλλειψη κεντρικού συντονισμού. Οι εκπαιδευτικές δράσεις σχετικά με την προαγωγή του διαπολιτισμικού διαλόγου στα σχολεία περιορίζονται αποκλειστικά στην ενθάρρυνση παιδιών και νέων Ρομά για συμμετοχή τους στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα.

Η παρούσα κατάσταση στην Ελλάδα, καθιστά σαφές ότι, υπάρχει έλλειψη συντονισμού, κεντρικού σχεδιασμού και ενός εθνικού προγράμματος για την ενίσχυση του διαπολιτισμικού διαλόγου και της κοινωνικής συνοχής, δράσεις που δε χαρακτηρίζονται επαρκείς, ενώ απουσιάζει η συστηματική ένταξη του διαπολιτισμικού διαλόγου στο εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας, τον κρισιμότερο ίσως τομέα. Η ανάγκη ανάπτυξης του διαπολιτισμικού διαλόγου δεν καλλιεργείται στους νέους, οι οποίοι δεν εξοικειώνονται με την έννοια της ανοχής στο διαφορετικό και την αξία της συνεργασίας. Παράλληλα, η απουσία μελετών, οι οποίες περιλαμβάνουν ασφαλή δεδομένα σχετικά με το επίπεδο του διαπολιτισμικού διαλόγου στην Ελλάδα,

δυσχεραίνει τη δυνατότητα οργάνωσης ενός σχεδίου δράσης για την αντιμετώπιση της κατάστασης.

Είναί λοιπόν, επιτακτική η ανάγκη να ενισχυθεί ο διαπολιτισμικός διάλογος στην χώρα μας, μέσα από συντονισμένες και στοχευμένες δράσεις, με έμφαση στην ενεργό συμμετοχή των νέων για την επίτευξη του στόχου μιας πολυπολιτισμικής, «ανοικτής» κοινωνίας. Καθοδηγούμενοι από τις κοινές ευρωπαϊκές πολιτικές και δράσεις για το διαπολιτισμικό διάλογο, θα πρέπει να ενισχύσουμε τη δυνατότητα προσώπων με διαφορετική κουλτούρα, να συμμετέχουν ισότιμα στην ανταλλαγή ιδεών και εμπειριών, ώστε να οικοδομηθεί μια ουσιαστική επικοινωνία. Σημαντική συνιστώσα για την επιτυχία ενός τέτοιου εγχειρήματος είναι η προηγούμενη μελέτη της παρούσας κατάστασης, η βαθιά γνώση της ελληνικής πολυπολιτισμικής πραγματικότητας, πριν προχωρήσουμε στο βήμα της αντιμετώπισης.

Η προστασία και προαγωγή των δικαιωμάτων του ανθρώπου στα πλαίσια μίας οργανωμένης κοινωνίας συνιστά την καλύτερη εγγύηση για έναν ουσιαστικό και γόνιμο διαπολιτισμικό διάλογο. Η διασφάλιση και εφαρμογή του δικαιώματος της ισότητας όλων των ανθρωπίνων όντων είναι πρωταρχικής σημασίας. Οι συμμετέχοντες στο διάλογο πρέπει να εκπροσωπούν, πραγματικά και με ισότιμο τρόπο, όλα τα ιδιαίτερα πολιτιστικά στοιχεία μιας κοινωνίας, μέσα από τα οποία θα προκύψει η σύνθεση.

Η Ελλάδα έχει μόνο να κερδίσει από την προσαρμογή στις συνθήκες που επιβάλλουν οι ανοικτές πολυπολιτισμικές κοινωνίες. Οι νέοι είναι οι κυρίως επιφορτισμένοι με το έργο της αλλαγής αυτής της εικόνας, αρκεί να ξεπεράσουν τη φοβία τους απέναντι στο διαφορετικό.

Πολυπολιτισμικότητα και Πολιτισμός

της Βάσως Κιούση

Διευθύντριας Ελληνικού Κέντρου Τέχνης & Πολιτισμού

Η ανθρωπότητα βίωσε και βιώνει πολέμους, παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, διωγμούς και απειλές κάθε είδους. Πλήθος ανθρώπων εγκαταλείπουν αναγκαστικά τις εστίες τους και η ειρηνική συνύπαρξη, σε μόνιμη και σταθερή βάση, εξακολουθεί να αποτελεί στόχο και όραμα.

Η ιδέα της Ολυμπιακής Εχειρίας θα μπορούσε ν'ανοίξει ένα παράθυρο προς την πανανθρώπινη ειρήνη και να αποτελέσει μια βασική ελπίδα εξεύρεσης λύσεων για τους πρόσφυγες του κόσμου, επιδιώκοντας τη μέγιστη ελευθερία πολιτιστικής έκφρασης, συνύπαρξης, συμβίωσης γλωσσών, παραδόσεων, τάσεων και κινήματων μέσα από τον πολιτιστικό διάλογο, σεβόμενοι την ιδιαίτερη φυσιογνωμία κάθε χώρας και κάθε περιοχής φτάνοντας στην πολιτιστική ολοκλήρωση μέσα από τις διαφορετικότητες.

Η ελληνική κοινωνία, αν και ποτέ δεν υπήρξε μονοπολιτισμική (πάντα ζούσαν και συνυπήρχαν πληθυσμιακές ομάδες που είχαν διαφορετικές παραδόσεις, θρησκευτικές πεποιθήσεις και αξίες), μεταβλήθηκε σε πολυπολιτισμική λόγω των αναγκών της σε παραγωγή και οικονομία. Δεν ασχολήθηκε με τις περιπέτειες και τις

21 Υπουργείο Πολιτισμού, Εθνική στρατηγική της Ελλάδας για το Ευρωπαϊκό έτος Διαπολιτισμικού Διαλόγου 2008, ο.π., σελ. 14-16

“ Όταν είσαι πραγματικός Έλληνας ή Αλβανός ή Κούρδος ή Αφρικανός δεν έχεις να φοβηθείς τίποτα από την παγκοσμιοποίηση και την πολυπολιτισμική κοινωνία. Αντίθετα έχεις να μάθεις πολλά και να ωφεληθείς από τις εμπειρίες των άλλων. ”

ιστορίες των μεταναστών, δεν ενδιαφέρθηκε πώς ζουν, τι αισθάνονται, πώς ονειρεύονται το μέλλον των παιδιών τους μακριά από τις πατρίδες τους ύστερα από δραματικές διαδρομές που οι περισσότεροι έχουν κάνει. Οι κοινωνίες μας δέχτηκαν μόνο το αναγκαίο, δηλ. την εργασιακή προσφορά των μεταναστών, αλλά δεν ακούν τις μουσικές, τις γλώσσες, τα τραγούδια τους, τις παραδόσεις τους και την κουλτούρα που φέρνουν. Οι Έλληνες προσπαθούν να ξεπεράσουν σιγά-σιγά τους φόβους και τις προκαταλήψεις τους για να μπορέσουν έτσι να δουν τη γοητεία του διαφορετικού, τη γοητεία που αναδύεται από το «άλλο», που δεν σε απειλεί, δε σου ζητά, αντίθετα, σου προσφέρει πρωτόγνωρα αισθήματα και αισθήσεις, διαφορετικές οπτικές, διευρύνοντας τον ορίζοντά σου, που φαινόταν γνωστός.

Ο κάθε πολιτισμός έχει το χώρο του, αλλά ο χώρος αυτός είναι ανοιχτός προς τον άλλον. Αυτό είναι προϋπόθεση για την επιβίωση του κάθε πολιτισμού. Η υποδοχή του καινούριου είναι πρόοδος. Όταν είσαι πραγματικός Έλληνας ή Αλβανός ή Κούρδος ή Αφρικανός δεν έχεις να φοβηθείς τίποτα από την παγκοσμιοποίηση και την πολυπολιτισμική κοινωνία. Αντίθετα έχεις να μάθεις πολλά και να ωφεληθείς από τις εμπειρίες των άλλων.

Όροι πολιτικά επίκαιροι η πολυπολιτισμικότητα και η πολυπολιτισμική

κοινωνία επιχειρούν να αποδώσουν την πραγματικότητα συνύπαρξης περισσότερων του ενός πολιτισμών σε μια χώρα.

Ο μετανάστης στη χώρα που έρχεται αναζητά άσυλο, με σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα, κοινωνικά και οικονομικά που θα του επιτρέψουν να συνεχίσει τη ζωή του με αξιοπρέπεια σε ασφαλείς συνθήκες. Η προσαρμογή του στη χώρα μετανάστευσης είναι πολύ δύσκολη. Χρειάζεται συμπάρασταση στο τελείως διαφορετικό πολιτιστικό περιβάλλον με δυσκολία στη γλώσσα και στην κουλτούρα. Η νέα πατρίδα πρέπει να τους δώσει εφόδια που δίνει και στους δικούς της ανθρώπους.

Πολλοί αγανάκτησαν και χρέωσαν στους μετανάστες όλα τα δεινά της ελληνικής κοινωνίας, όπως η εγκληματικότητα και η ανεργία. Σύμφωνα με κάποιους, το γεγονός αυτό οφείλεται στην ξενοφοβία. Άρα, θα πρέπει να υπάρξει ενημέρωση και μια προσπάθεια επικοινωνίας, ένταξης των μεταναστών για να αποφευχθεί η περιθωριοποίηση. Άλλωστε ο οποιοσδήποτε κίνδυνος προέρχεται από την περιθωριοποίηση. Ένταξη σημαίνει αφομοίωση των μεταναστών από την κοινωνία μας χωρίς αυτό να καταργεί τη διαφορετικότητά τους μέσα σ' αυτήν και με σεβασμό στα διαφορετικά πολιτισμικά στοιχεία που έχουν, να

συμβιώσουν αρμονικά παρά τη διαφορετικότητα των μελών της.

Άλλωστε η Ευρωπαϊκή Ένωση συμβάλλει στην ανάπτυξη των πολιτισμών των κρατών μελών και σέβεται την εθνική και περιφερειακή πολυμορφία τους, ενώ προβάλλει ταυτόχρονα την κοινή πολιτιστική κληρονομιά. Πρόκειται για την αρχή της ενότητας μέσα από τις διαφορετικότητες, για την πολιτιστική ολοκλήρωση που σέβεται την ιδιαίτερη φυσιογνωμία κάθε χώρας και κάθε περιοχής.

Οι σύγχρονες πολυπολιτισμικές κοινωνίες αξιολογούν μια διαφορετική αντίληψη και μια κριτική εγρήγορση προς την κατεύθυνση της ενεργούς διαχείρισης της πολιτισμικής κληρονομιάς των κοινωνικών ομάδων και μειονοτήτων, κατά τρόπον ώστε οι κοινωνίες να διαμορφώνονται ως κοινωνίες της διαφοράς. Μ' αυτόν τον τρόπο θα προκύψει η ενότητα της πολλαπλότητας ως κεντρικό πρόταγμα του σύγχρονου κόσμου, ο οποίος είναι κόσμος πολυκεντρικός χωρίς κέντρο, όχι μόνο πολιτικά, αλλά κυρίως πολιτισμικά.

Η διαπολιτισμική αγωγή είναι μια ανάγκη της εποχής μας, κατά την οποία τα έθνη και οι πολιτισμοί βρίσκονται σε μια διαδικασία αλληλοπροσέγγισης, αφού έχει καταστεί πλέον αυτονόητη η διεθνοποίηση της πολιτικής, της οικονομίας και των δυνατοτήτων επικοινωνίας.

Άλλωστε μελετώντας τη μουσική (λόγω και της ιδιότητας μου) ανακαλύπτουμε ότι σ' όλους τους πολιτισμούς η μουσική είναι παρούσα σ' όλες τις εκδηλώσεις της καθημερινής ζωής. Η αρχαία ελληνική μουσική με τις πεντατονικές κλίμακες έχει κοινά στοιχεία με τη μουσική της Κίνας. Τα νανουρίσματα υπάρχουν σ' όλους σχεδόν τους πολιτισμούς. Οι παραδοσιακές μουσικές ανά τον κόσμο έχουν τα ίδια μουσικά

όργανα με διαφορετικές ονομασίες. Οι μουσικές της Ανατολής έχουν κοινά γνωρίσματα στις κλίμακες τους. Την πολυφωνική μορφή των τραγουδιών της Β. Ηπείρου την βρίσκουμε και στη Γιουγκοσλαβία, την Κάτω Ιταλία, τη Σικελία και την Ινδονησία.

Το θέατρο αποτελεί την ενσάρκωση της γλωσσικής πολυμορφίας και μια από τις εκφάνσεις της δημοκρατικής ζωής.

Η σχέση λογοτεχνίας και πολυπολιτισμικής κοινωνίας έχει να κάνει με τη γλωσσική και πολιτισμική πρόσμειξη, τόσο σε επίπεδο γραφής όσο και σε επίπεδο ανάγνωσης.

Οι μεταφράσεις λογοτεχνικών έργων μπορούν να λειτουργήσουν μέσα από τις πολιτισμικές διαφορετικότητες, να αφομοιώσουν, να ενσωματώσουν, να υποτάξουν ή να ανυψώσουν τα πολιτισμικά στοιχεία ενός έργου στο εσωτερικό ενός πολιτισμικού πλαισίου.

Όπως υπάρχουν ομοιότητες, υπάρχουν και διαφορές.

Ο πολιτισμός όμως δεν εξαντλείται μόνο στην τυποποίηση της καλλιτεχνικής δημιουργίας μέσα από κύκλους ή μεμονωμένες εκδηλώσεις. Είναι κάτι περισσότερο. Είναι αυτό που διέπει τις μεταξύ μας καθημερινές σχέσεις, είναι το δικαίωμα στην ποιότητα ζωής σε μια ανθρώπινη πόλη αλλά και υποχρέωσή μας να δραστηριοποιηθούμε και να συμμετέχουμε ως Πολίτες. Ν' αναζητούμε την καλλιτεχνική δημιουργία και το σύγχρονο πολιτισμό μέσα από τη σύγχρονη τεχνολογία.

Δεν μπορούμε να μιλάμε για πολυπολιτισμικότητα, αν οι διαφορετικοί πολιτισμοί συμπεριφέρονται και δραστηριοποιούνται ως ξεχωριστοί πολιτισμοί. Να εκφράσουμε την ευχή και την προσδοκία ότι ένας ενιαίος πολιτιστικός φορέας θα μπορέσει να ολοκληρώσει μια σημαντική πολιτιστική πολιτική: υποστήριξη, σύνθεση, ανάδειξη της τοπικής πολιτιστικής δημιουργίας και τη σύνδεση της με τα

σύγχρονα καλλιτεχνικά ρεύματα στην Ελλάδα και τον κόσμο.

Οι πόλεις μπορούν να δημιουργούν προγράμματα πολιτιστικά διασφαλίζοντας τη συνοχή της κοινωνίας με σεβασμό στις παραδόσεις, τις αξίες και τις ιδιαιτερότητες των μειοψηφιών τους.

1. Να διοργανώνουν φεστιβάλ διαφόρων εθνοτήτων (όπως το αντιρατσιστικό φεστιβάλ) καλώντας τους λαούς που ζουν σ' αυτή την πόλη να γνωριστούν και να μοιραστούν τις γεύσεις, τις μουσικές, το χορό. Οι μετανάστες να ξεχάσουν τους φόβους, την σκληρότητα της εργασίας και τη ρατσιστική απαξίωση και να αναδείξουν τις πολιτιστικές ιδιαιτερότητες και τις παραδόσεις τους. Δείχνοντας έτσι τη δύναμη τους αλλά και τα προβλήματα της καθημερινής τους ζωής και της εργασίας τους, φέρνοντας τους ανθρώπους λιγότερο ή περισσότερο κοντά.

2. Μια πρόταση μας θα ήταν μια πολυπολιτισμική σχολική βιβλιοθήκη που θα μπορούσε να περιλαμβάνει μεθοδολογικό και παιδαγωγικό υλικό (βιβλία και CDs) δια βίου εκμάθησης για εκπαιδευτικούς, για να βελτιώσουν τη γνώση τους πάνω στα θέματα της διαφορετικότητας, των πολιτισμών, του αντιρατσισμού κ.λπ. Επίσης οι μαθητές θα μπορούσαν βρουν διδακτικό υλικό-ξενόγλωσσο και ελληνικό το οποίο θα τους οδηγήσει σε μια μορφωτική και πνευματική ζωή.

Άλλωστε στο κοινοτικό πρόγραμμα «Πολιτισμός 2000» επισημαίνεται η πολιτική σημασία του προγράμματος και ιδίως η αναγνώριση του πολιτισμού ως παράγοντα κοινωνικής ενσωμάτωσης. Τονίζεται η κινητικότητα των καλλιτεχνών και η ενίσχυση του διαλόγου με τις χώρες της Μεσογείου. Επίσης τονίζεται η σημασία της γλωσσικής και πολιτισμικής ποικιλομορφίας, καθώς και της ανάπτυξης νέων μορφών πολιτιστικής έκφρασης, αλλά και της προαγωγής του πολιτισμικού

διαλόγου προκειμένου να επιτευχθεί η αμοιβαία κατανόηση μεταξύ των λαών της Ευρώπης.

Κι ακόμα το πρόγραμμα του Υπ. Παιδείας για την Ολυμπιακή παιδεία μέσα στον άξονα «Άρση Κοινωνικού Αποκλεισμού και Φυλετικών Διακρίσεων - Πολυπολιτισμικότητα» περιείχε εκπαιδευτικές δραστηριότητες, προγράμματα ή ενέργειες προσανατολισμένες στη γνωριμία και στη διάδοση μεταξύ πολιτισμών και στην προώθηση της κοινωνικής ένταξης περιθωριοποιημένων ατόμων ή κοινωνικών ομάδων χωρίς καμιά διάκριση. Η μουσική, η ζωγραφική, το θέατρο, η λογοτεχνία, τα κόμικς, η γλυπτική, η χαρακτική παντρεύονται με τις αθλητικές δραστηριότητες και τις εθελοντικές δράσεις για να διαμορφώσουν ένα νέο πιο ανθρώπινο συλλογικό ύφος.

Οι μετανάστες μέσα από τις καλλιτεχνικές - πολιτιστικές τους εκδηλώσεις να μπορέσουν σε μια κοινωνία που εύκολα δέχεται την πολυπολιτισμικότητα σαν καλλιτεχνικό προϊόν αλλά δύσκολα και καχύποπτα την πολυπολιτισμική συνύπαρξη και αλληλεγγύη να καταρρίψουν την εξωτική και απαξιοτική εικόνα του μακρινού αλλοδαπού και να αναδείξουν την σχετικότητα και την αλληλοδιείσδυση των πολιτισμών γκρεμίζοντας έτσι τα ιδεολογήματα περί ανωτερότητας κάποιων πολιτισμών.

Σήμερα θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας την αναπτυξιακή διάσταση και τη σύνδεση του πολιτισμικού πεδίου με κρίσιμες παραμέτρους, όπως η ανάπτυξη, οι τεχνολογίες, η εκπαίδευση, η αγορά εργασίας αλλά και η αναδιανομή του πολιτισμικού κεφαλαίου με άξονα τις ανισότητες, τις διακρίσεις, τη συμμετοχή και τα δικαιώματα των πολιτών, καθώς και τις αξίες, τις στάσεις και τις προκαταλήψεις.

Πολιτισμική πολυμορφία στην Ευρωπαϊκή Ένωση και κοινές πολιτικές

της Δρ Ελένης Τροβά, Δρ Νομικής

Το μεγαλεπήβολο σχέδιο της εγκαθίδρυσης της Ενιαίας Εσωτερικής Αγοράς επέβαλε την κατάργηση των «εσωτερικών συνόρων» ανάμεσα στα κράτη μέλη της Ένωσης, ενώ ο τρίτος πυλώνας της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση στόχευε στη διευκόλυνση της ελευθερίας της διασυνοριακής μετακίνησης προσώπων και στον έλεγχο των εξωτερικών συνόρων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ο ευρωπαϊκός χώρος αναδείχθηκε κατά τη συγκεκριμένη ιστορική εξέλιξη της ενιαίας Ευρώπης, ως η έννοια που θα λειτουργούσε ενοποιητικά, χωρίς να διαιρεί και να θίγει την κρατική κυριαρχία ή τις εθνικές ευαισθησίες. Εκφράζει μια υπό διαμόρφωση πραγματικότητα και μια πολιτική και ταυτόχρονα ιστορική απόφαση: Η διαμόρφωση της πραγματικότητας αυτής εξελίσσεται αλλά παραμένει αμφίβολη ως προς το τελικό αποτέλεσμα.

Ο ευρωπαϊκός χώρος δεν είναι ακόμη πλήρως καθορισμένος, ούτε ως έννοια, ούτε ως πραγματικότητα. Δομείται σταδιακά με υλικό το χρόνο, τα πρόσωπα, τις λέξεις και ένα σύνολο πράξεων και αποφάσεων που τον πραγματώνουν σαν ιστορική κατάκτηση, ή συχνά και τον αναιρούν. Απαιτεί συχνά και την αποδόμηση υποδομών και μνήμης που καθιστά μη πραγματοποιήσιμη την κατασκευή της ευρωπαϊκής ταυτότητας. Κρίσιμο στοιχείο για τον καθορισμό του ευρωπαϊκού χώρου, εφόσον ολοκληρωθεί και υπάρξει, θα αποτελέσει η συνείδηση ενιαίας ιστορίας και συνείδησης, καθώς και η συνείδηση ενιαίας

ταυτότητας του Ευρωπαίου πολίτη βασιζόμενη σε έναν κοινό πολιτισμό. Από την άποψη αυτή η ρύθμιση του άρθρου 151 ΣυνθΕΕ είναι ιδιαίτερα σημαντική στο μέτρο που αφορά στην πολιτιστική κληρονομιά ευρωπαϊκής σημασίας. Η υπόθεση του πολιτισμού όμως είναι με τη σειρά της ιδιαίτερα σύνθετη και αόριστη. Τούτο ιδίως διότι ο πολιτισμός μετά τον 18^ο αιώνα συνδέθηκε με τα κράτη και τη διαμόρφωση εθνικής συνείδησης. Τον 21^ο αιώνα καλείται να συνδράμει στη διαμόρφωση της κοινής ευρωπαϊκής ταυτότητας, ενώ τα κράτη διατηρούνται. Το ασύμβατο της σχέσης είναι προφανές.

Τα κράτη όμως και η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν είναι οι μόνοι παράγοντες που διεκδικούν αρμοδιότητα για την πολιτιστική κληρονομιά. Ο 20^{ος} αιώνας ανέδειξε τη διεθνή κοινωνία ως ενδιαφερόμενη και διεκδικούσα αρμοδιότητα για την πολιτιστική κληρονομιά της ανθρωπότητας δίδοντας παράλληλα και τη διάσταση της παγκόσμιας συνείδησης κοινής ανθρώπινης ιστορίας στο πλαίσιο των διεθνών συμβάσεων που υπογράφονται για την προστασία της.

Επίκαιρο φαινόμενο συνεπώς αποτελεί η διεθνοποίηση της προστασίας των πολιτιστικών αγαθών και το ενδιαφέρον ποικίλων φορέων για τη διάσωση, συντήρηση και διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς. Τούτο όμως δεν αναιρεί το ενδιαφέρον των κρατών και, ιδίως τούτο, των εθνών και διαφόρων εθνικών ομάδων για την πολιτιστική τους κληρονομιά παράλληλα και συχνά με τρόπο ανταγωνιστικό.

Είναι λοιπόν ζήτημα εξουσίας η μνήμη; Η απάντηση στο ερώτημα αυτό αποτελεί και την εκκίνηση της διαδρομής μέσα στους κανόνες, εθνικούς, διεθνείς και κοινοτικούς, από τους οποίους θα επιχειρηθεί να διαπιστώσουμε ποια απόφαση επικρατεί ως προς τη δημιουργία των μελλοντικών ταυτοτήτων μας. Τα έθνη διεκδικούν σθεναρό ρόλο στη διαδικασία αυτή και τα Συντάγματα είναι το όχημα αυτής της προσπάθειας. Οι διεθνείς οργανισμοί είναι περισσότερο μεταμοντέρνοι και τείνουν προς τον κοσμοπολιτισμό. Η Ευρωπαϊκή Ένωση διστακτικά και με κομψό τρόπο επιχειρεί να εξεύρει την πολιτιστική εκείνη κληρονομιά που θα έχει ευρωπαϊκή σημασία.

Η πολιτιστική κληρονομιά ευρωπαϊκής σημασίας

Μια απρόσμενη εννοιολογική καινοτομία της Συνθήκης του Μάαστριχτ

Ο πολιτισμός αποτελεί αντικείμενο της Συνθήκης με δυναμική εξέλιξη και προοπτική σε επίπεδο κοινοτικών οργάνων αλλά και θεσμών. Περισσότερο όμως ο πολιτισμός αποτελεί αντικείμενο ενδιαφέροντος για την Ευρωπαϊκή Ένωση ως «πολιτιστική κληρονομιά ευρωπαϊκής σημασίας». Αναμφισβήτητο ο σχετικός προβληματισμός εντάσσεται στο πλαίσιο του προβληματισμού για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Η έννοια αυτή η οποία υιοθετήθηκε με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ και εισήγαγε ρητά την πολιτισμική διάσταση στην Ευρωπαϊκή Ενω-

ση δεν έχει ακόμη αποκτήσει σαφή δυναμική και νόημα ως προς το περιεχόμενό της.

Είναι αντιληπτό ότι η έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς ευρωπαϊκής σημασίας παρατίθεται σε θεσμικό επίπεδο απέναντι στην παγκόσμια πολιτιστική κληρονομιά και καθορίζει μια οντότητα ικανή να έχει κοινό πολιτισμικό παρελθόν ή ορθότερα πολιτισμικό παρελθόν που να έχει σημασία για το σύνολο των εταίρων της Ένωσης. Είναι λοιπόν πρόδηλο ότι η σύλληψη της πολιτιστικής κληρονομιάς ευρωπαϊκής σημασίας άπτεται του ζητήματος της εθνικής κυριαρχίας των κρατών μελών και του εν γένει προβληματισμού για το ζήτημα της κυριαρχίας και προσεγγίζει τη συνολική θεωρία του κράτους. Ήδη πάντως επισημαίνεται ότι *στο πλαίσιο της Συνταγματικής Συνθήκης που προτάθηκε από τη Συνέλευση στις 12 Ιουνίου του 2003 προβλέπεται η ρητή αναφορά στην ευρωπαϊκή πολιτιστική κληρονομιά* (άρθρα I-3) και παράλληλα στην πολιτιστική κληρονομιά ευρωπαϊκής σημασίας. Οι έννοιες είναι προφανώς διακριτές. Η πρώτη συνιστά κοινή κατάκτηση των λαών της Ευρώπης η οποία τους προσδίδει κοινή ταυτότητα. Η δεύτερη συνιστά κατάκτηση κάθε εθνικής οντότητας η οποία όμως έχει σημασία για την Ευρώπη ως ολότητα.

Πολιτισμός και ευρωπαϊκή ιθαγένεια

Το άρθρο 2 ΣυνθΕΕ αναφέρεται στην ευρωπαϊκή ιθαγένεια η οποία θέτει εναργώς το ζήτημα της κοινής ευρωπαϊκής ταυτότητας. Σύμφωνα με το άρθρο αυτό τα θεμέλια του πολιτισμού ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος τίθενται στη βάση της ανάπτυξης των θεμελιωδών δικαιωμάτων ενόψει και της προώθησης της ευρωπαϊκής ιθαγένειας. Η Ένωση οφείλει να σέβεται την εθνική ταυτότητα των μελών της στοχεύοντας παράλληλα στην ανάπτυξη της κοινής ευρωπαϊκής ταυτότητας.

Το άρθρο 6 ΣυνθΕΕ ρυθμίζει το καθεστώς των θεμελιωδών δικαιωμάτων και μνημονεύει το σεβασμό στην εθνική ταυτότητα των κρατών μελών. Στο πλαίσιο αυτών των διατάξεων αναπτύσσεται ένας διάλογος για το ζήτημα του πολιτισμού σε κοινοτικό επίπεδο ο οποίος εκφράστηκε ήδη σαφώς στο άρθρο 22 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ ο οποίος ρητά πρόβλεψε ότι: «Η Ένωση σέβεται την πολιτιστική, θρησκευτική και γλωσσική πολυμορφία».

Ενόψει της προσέγγισης αυτής θα πρέπει να επισημανθεί ότι το ΔΕΚ με την απόφαση C-309/96 της 18/12/1997 Daniele Annibaldi έκρινε, με αφορμή διαφορά μεταξύ ενός ιδιώτη που επιδίωκε να προβεί σε γεωργική εκμετάλλευση της γης του και την ανάπτυξη φυσικού και πολιτιστικού πάρκου από τις δημοτικές αρχές την οποία του απαγόρευσαν, ότι εθνική κανονιστική ρύθμιση που αναφέρεται στη δημιουργία φυσικού και πολιτιστικού πάρκου για την ανάδειξη των πολιτιστικών αγαθών μιας περιοχής δεν εμπίπτει στο κοινοτικό δίκαιο καθώς στο «παρόν στάδιο εξέλιξως του κοινοτικού δικαίου, εθνική κανονιστική ρύθμιση που δημιουργεί φυσικό και αρχαιολογικό πάρκο για την προστασία και την ανάδειξη του περιβάλλοντος και των πολιτιστικών αγαθών της οικείας περιοχής, έχει εφαρμογή σε κατάσταση που εμπίπτει στην αρμοδιότητα των κρατών μελών». Στο πλαίσιο της απόφασης αυτής το ΔΕΚ στη σκέψη αρ. 16 έκανε ρητή μνεία στο άρθρο 128 της ΣυνθΕΚ (νυν 151 για το οποίο θα γίνει λόγος παρακάτω) σε συνδυασμό με τα άρθρα 2 και 3 της ΣυνθΕΚ που περιγράφει τους σκοπούς της Κοινότητας. Αναφέρει ειδικά το ΔΕΚ ότι το άρθ. 128 προβλέπει τη δράση της Κοινότητας στον τομέα του πολιτισμού η οποία περιλαμβάνει την διατήρηση και προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς ευρωπαϊκής σημασίας. Έμμεσα συνεπώς προκύπτει ότι, κατά το ΔΕΚ, στο στάδιο εξέλιξως του κοινοτικού δικαίου του 1997, εμπίπτει στην

αρμοδιότητα των κρατών μελών η ανάπτυξη εθνικής πολιτιστικής πολιτικής για την προστασία των αρχαιολογικών και λοιπών πολιτιστικών αγαθών, ενώ η Κοινότητα είναι αρμόδια για την πολιτιστική κληρονομιά ευρωπαϊκής σημασίας. Φαίνεται συνεπώς ότι προς το παρόν το εύρος του κοινοτικού δικαίου στο ζήτημα είναι περιορισμένο.

Από όσα προηγήθηκαν καθίσταται εναργές ότι, ενώ ο πολιτισμός έχει ιδιαίτερη σημασία για την ανάπτυξη της ευρωπαϊκής ιθαγένειας και τη δημιουργία ευρωπαϊκής ταυτότητας των πολιτών της, παρά το γεγονός ότι ήδη έχει ξεκινήσει να αναφέρεται στα καταστατικά κείμενα η διάσταση αυτή, είναι ακόμη άκαιρο να θεωρήσει κάποιος ότι το κοινοτικό δίκαιο ρυθμίζει το ζήτημα στην απαιτούμενη έκταση. Ο πολιτισμός παραμένει στη σφαίρα της αρμοδιότητας των κρατών μελών ακριβώς διότι συνέχεται με την εθνική τους ταυτότητα. Παράλληλα όμως επιχειρείται η πολιτική στόχευση σε ένα μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς -το θεωρούμενο ως «ευρωπαϊκής σημασίας». Η πολιτιστική κληρονομιά ευρωπαϊκής σημασίας αποτελεί αντικείμενο ενδιαφέροντος του συνόλου των κοινοτικών εταίρων και της ίδιας της Ένωσης. Απαιτείται όμως σαφώς να προσδιορισθεί το εύρος του και η ίδια του η υπόσταση. Τούτο θα προκύψει, εφόσον προκύψει, σταδιακά, και θα αναπτυχθεί παράλληλα με τη δημιουργία της κοινοτικής ταυτότητας.

Η διακίνηση των πολιτιστικών αγαθών κατά τη Συνθήκη και ο ορισμός της έννοιας του πολιτιστικού αγαθού

Η ρύθμιση του καθεστώτος της διακίνησης των πολιτιστικών αγαθών στο πλαίσιο της Συνθήκης και του κοινοτικού δικαίου εν γένει επιβεβαιώνει τη θέση, ότι κατ' αρχήν ο πολιτισμός αποτελεί αντικείμενο εν-

διαφέροντος των κρατών μελών.

Είναι σημαντικό να δει κανείς το άρθρο 30 ΣυνθΕΟΚ (πρώην άρθρο 36), σύμφωνα με το οποίο οι διατάξεις των άρθρων 28 και 29 δεν αντιτίθενται στις απαγορεύσεις ή στους περιορισμούς εισαγωγών, εξαγωγών ή διαμετακομίσεων που δικαιολογούνται από λόγους δημοσίας ηθικής, δημοσίας τάξεως, δημοσίας ασφαλείας, προστασίας της υγείας και της ζωής των ανθρώπων και των ζώων ή προφυλάξεως των φυτών, προστασίας των εθνικών θησαυρών που έχουν καλλιτεχνική, ιστορική ή αρχαιολογική αξία, ή προστασίας της βιομηχανικής και εμπορικής ιδιοκτησίας. Σύμφωνα με το ίδιο άρθρο οι απαγορεύσεις ή οι περιορισμοί αυτοί δε δύνανται πάντως να αποτελούν ούτε μέσο αυθαιρέτων διακρίσεων, ούτε συγκεκριμένο περιορισμό στο εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών. Άρα, σύμφωνα με το άρθρο αυτό κάθε κράτος μέλος μπορεί να θέτει περιορισμούς στη διακίνηση των κάθε είδους πολιτιστικών αγαθών. Σκοπός της διάταξης αυτής είναι προφανώς η προστασία των πολιτιστικών αγαθών από το παράνομο εμπόριο και την αρχαιοκαπηλία. Η έννοια του εθνικού θησαυρού καθίσταται κρίσιμη ενόψει της εφαρμογής του συγκεκριμένου άρθρου.

Στο πλαίσιο της διάταξης αυτής εντάσσονται και οι οδηγίες 93/7/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 15^{ης} Μαρτίου 1993 σχετικά με την επιστροφή πολιτιστικών αγαθών που έχουν παράνομα απομακρυνθεί από το έδαφος κράτους μέλους όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει.

Η οδηγία αυτή είναι εξαιρετικής σημασίας, καθώς ρυθμίζει την έννοια του πολιτιστικού αγαθού σύμφωνα με το κοινοτικό δίκαιο στο πλαίσιο των διατάξεων της Συνθήκης.

Σύμφωνα με την οδηγία ορίζεται ως πολιτιστικό αγαθό ένα αγαθό το οποίο, πριν ή μετά την παράνομη απομάκρυνσή του από το έδαφος κράτους μέλους, έχει χαρακτηριστεί ως «εθνικός θησαυρός καλλιτεχνικής ιστορικής ή αρ-

“ *Κρίσιμο στοιχείο για τον καθορισμό του ευρωπαϊκού χώρου θα αποτελέσει η συνείδηση ενιαίας ιστορίας και η συνείδηση ενιαίας ταυτότητας του Ευρωπαίου πολίτη βασιζόμενη σε έναν κοινό πολιτισμό.* ”

χαιολογικής αξίας» κατ' εφαρμογή της εθνικής νομοθεσίας ή των εθνικών διοικητικών διαδικασιών κατά την έννοια του άρθρου 36 της Συνθήκης, το οποίο ανήκει σε μία από τις κατηγορίες που αναφέρονται στο παράρτημα ή δεν ανήκει σε καμία από τις κατηγορίες αυτές, αλλά αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα: δημοσίων συλλογών απαριθμούμενων στους καταλόγους των μουσείων, των αρχείων και των ταμείων συντήρησης των βιβλιοθηκών.

Ενδιαφέρον θα ήταν να αναφερθεί στο σημείο αυτό η απόφαση ΔΕΚ 7/68 της 10/12/1968, Commission/Italy, η οποία φώτισε και το σκοπό της διάταξης του άρθρου 36, τονίζοντας ότι ο σκοπός αυτός είναι η προστασία της πατρογονικής κληρονομιάς και των καλλιτεχνικών και λοιπών θησαυρών. Ως τέτοιοι θησαυροί θεωρήθηκαν από τις ιταλικές αρχές και τα ασημένια αντικείμενα, που όμως το ΔΕΚ θεώρησε τελικώς ως εμπορεύματα και αντικείμενα εμπορικών συναλλαγών, ανεξαρτήτως της αρχαιολογικής ή καλλιτεχνικής αξίας τους. Τα κράτη μέλη, κατά το ΔΕΚ, πρέπει, κατά την εφαρμογή του άρθρου 36, να παραμένουν εντός των ορίων και των σκοπιμοτήτων που αυτό καθιερώνει και να μη κάνουν χρήση του άρθρου, τέτοια που να καθιστά απλώς και μόνο ακριβότερη και πολυδάπανη την εξαγωγή των αγαθών αυτών.

Η απόφαση αυτή αντιμετώπισε με την πρώτη κιόλας αφορμή το ζήτημα του χαρακτηρισμού των έργων τέχνης και λοιπών θησαυρών της πατρογονικής κληρονομιάς.

Αναφορά στον πολιτισμό κάνει τέ-

λος και το άρθρο 87 ΣυνθΕΟΚ στο πλαίσιο της ρύθμισης του καθεστώτος των ενισχύσεων.

Η ρύθμιση του άρθ. 151 ΣυνθΕΕ

Η ΣυνθΕΟΚ εισήγαγε ένα εξειδικευμένο άρθρο για τον πολιτισμό στο σώμα της, στο κείμενο του οποίου συνυπάρχουν η εθνική και περιφερειακή πολυμορφία με την κοινή πολιτιστική κληρονομιά. Είναι χαρακτηριστικό ότι η βελτίωση της γνώσης και της διάδοσης του πολιτισμού και της ιστορίας των ευρωπαϊκών λαών, αλλά και η διατήρηση και προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς ευρωπαϊκής σημασίας, αποτελούν αντικείμενο δράσης της Κοινότητας επιχειρώντας μία κρίσιμη σύζευξη.

Στο πλαίσιο αυτής εισάγεται η έννοια της «πολιτιστικής κληρονομιάς ευρωπαϊκής σημασίας», η οποία είναι έννοια συνεχόμενη με τη δημιουργία της ευρωπαϊκής ταυτότητας. Επισημάνθηκε ήδη ότι στη διάταξη αυτή κάνει μνεία η προμνημονευθείσα απόφαση Annibaldi του ΔΕΚ δίδοντας έμφαση στη σκέψη αρ. 16 - στην έννοια πολιτιστική κληρονομιά ευρωπαϊκής σημασίας. Η έννοια αυτή είναι σαφές ότι δεν ορίζεται με συγκεκριμένο τρόπο, ούτε υπάρχει τρόπος να προσδιορισθεί ειδικά. Θεωρούμε όμως ότι, όπως σαφώς προέκυψε από την απόφαση Annibaldi, αφορά σε πολιτιστικά αγαθά, μνημεία, αρχαιότητες και άλλα έργα τέχνης κάθε φύσεως τα οποία με το χρόνο θα προσδιορίσουν (αν τελικώς αυτό επιτευχθεί) την ευρωπαϊκή ταυτότητα σε σχέση με το παρελθόν. Είναι εύλογο να αναμένει κανείς στα χρόνια που θα έρθουν το ζήτημα αυτό να αποκτήσει ιδιαίτερη σημασία και να γίνει προσδιοριστικό, με τρόπο καταλυτικό, το ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο.

Στις αρχές της δεκαετίας του '90 αποτελούσε κοινή διαπίστωση ότι η ΕΟΚ δε φαινόταν να προχωρεί με ταχείς ρυθμούς σε κοινή ευρωπαϊκή πολι-

τιστική πολιτική. Και τότε όμως γινόταν λόγος για έναν κοινό Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Χώρο, ενώ το Ευρωκοινοβούλιο είχε αναπτύξει μια τέτοια πολιτική. Οι λόγοι που ωθούσαν την Ευρώπη προς την κατεύθυνση αυτή δεν είναι μόνον η συνειδησιακή ωρίμανση και η κατανόηση της σημασίας του πολιτισμού. Είχε γίνει κατανοητό πλέον ότι η μέριμνα για τον πολιτισμό έχει και τεράστια οικονομική σημασία και τουριστικά ή άλλα ωφέλη και ότι αποτελεί ευεργετική μέθοδο επιλύσεως των προβλημάτων που προκύπτουν από την ανάπτυξη των εθνικών κινήματων, των αντιδράσεων των μειονοτήτων, των προβλημάτων της μετανάστευσης κ.λπ. Δεν ήταν τυχαίο που όλο και συχνότερα γίνεται επίκληση της φράσης του Ζαν Μονέ: «Αν ήταν να ξαναγράψω τη Συνθήκη της Ρώμης, θα άρχιζα από τα πολιτιστικά».

Οι απαρχές του 21^{ου} αιώνα φέρουν τον πολιτισμό στο προσκήνιο του κοινωνικού ενδιαφέροντος, με έναν εξαιρετικά προσεκτικό τρόπο. Με στόχο το σεβασμό των εθνικών ταυτοτήτων η Ένωση καλλιεργεί μια κοινή ευρωπαϊκή ταυτότητα, η οποία βασίζεται αναγκαία σε μία κοινή αντίληψη για τον πολιτισμό. Η δημιουργία του ενιαίου ευρωπαϊκού χώρου δε μπορεί παρά να βασισθεί και στον πολιτισμό αν ολοκληρωθεί το ενδεχόμενο μιας ενιαίας ευρωπαϊκής θεσμικής, πολιτικής και ιστορικής οντότητας. Η ρύθμιση της αειφόρου ανάπτυξης από τη Συνθήκη επιτρέπει μια προσέγγιση παράλληλη με αυτή του ελληνικού Συντάγματος χωρίς όμως ανάλογη έμφαση στο χώρο, καθώς ο ευρωπαϊκός χώρος αποτελεί οντότητα η οποία εξελίσσεται.

Ενώψει αυτών των πολιτικών και τα κράτη μέλη θα πρέπει κάποτε να αποφασίσουν τον τρόπο συγκρότησης της πολιτικής εκάστου στον τομέα του πολιτισμού και της ιστορίας. Το διάβημα φαίνεται εξαιρετικά δύσκολο και η προώθηση των συνταγματικών διατάξεων των κρατών μελών επιβεβαιώνει την αί-

σθηση της εθνικής ταυτότητας εκάστου, η οποία δε μπορεί να είναι συμβατή με την παράλληλη κτήση μιας κοινής ταυτότητας με τρόπο που να μην προκαλεί συγκρούσεις και αντιθέσεις. Ακόμη και η χρήση του όρου «κληρονομιά» αποδεικνύει τη σχέση ιδιοκτησίας που συγκροτεί κάθε οντότητα για το παρελθόν της. *Η επίτευξη ενός ορθολογικού διαχωρισμού ανάμεσα στην εθνική και την ευρωπαϊκή κληρονομιά αποτελεί ένα εξαιρετικά σοβαρό και δύσκολο εγχείρημα.*

Ειδικότερες προβλέψεις του κοινοτικού δικαίου για την προώθηση της πολιτιστικής πολυμορφίας.

Η πολιτισμική πολυμορφία της Ευρώπης

Η γλώσσα, η λογοτεχνία, το θέατρο, ο χορός, οι εικαστικές τέχνες, η αρχιτεκτονική, η χειροτεχνία, ο κινηματογράφος και οι ραδιοτηλεοπτικές εκπομπές αποτελούν μέρος της πολιτισμικής πολυμορφίας της Ευρώπης. *Μολονότι ανήκουν σε μια συγκεκριμένη χώρα ή περιφέρεια, εκπροσωπούν την κοινή πολιτιστική κληρονομιά της Ευρώπης. Ο στόχος της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι διττός: να διαφυλάξει και να στηρίξει αυτήν την πολυμορφία και να την καταστήσει προσιτή στους άλλους.*

Οι στόχοι αυτοί διατυπώθηκαν στη Συνθήκη του Μάαστριχτ το 1992, η οποία αναγνώρισε επίσημα για πρώτη φορά την πολιτιστική διάσταση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Όμως οι πρωτοβουλίες στο χώρο του πολιτισμού είχαν αρχίσει νωρίτερα. Παραδείγματός χάρη, το επιτυχημένο πρόγραμμα επιλογής κάθε χρόνο της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης, το οποίο άρχισε το 1985.

Οι κλάδοι πολιτιστικών δραστηριοτήτων στην ΕΕ - κινηματογράφος και οπτικοακουστικά μέσα, εκδόσεις, μουσική και χειροτεχνία - αποτελούν σημαντικές πηγές εισοδήματος και απα-

σχόλησης, καθώς απασχολούν σχεδόν 7 εκατομμύρια άτομα. Η Ένωση έχει οικονομική ευθύνη έναντι του τομέα αυτού και προτίθεται να εξασφαλίσει τις κατάλληλες προϋποθέσεις υπό τις οποίες η ευρωπαϊκή βιομηχανία θα είναι ανταγωνιστική σε διεθνές επίπεδο.

Έτσι η ΕΕ εφαρμόζει προγράμματα στήριξης για ορισμένους πολιτιστικούς κλάδους, ενθαρρύνοντάς τους να αξιοποιήσουν τις ευκαιρίες που προσφέρουν η ενιαία αγορά και οι ψηφιακές τεχνολογίες. Φροντίζει επίσης για τη δημιουργία ενός δυναμικού περιβάλλοντος για τις βιομηχανίες αυτές περιορίζοντας τη γραφειοκρατία, εξασφαλίζοντας ευκολότερη πρόσβαση στη χρηματοδότηση, στηρίζοντας τα ερευνητικά προγράμματα και ενθαρρύνοντας τη συνεργασία με εταίρους εντός και εκτός της Ένωσης. Επίσης, η Ένωση ενσωματώνει την πολιτιστική διάσταση σε πολλές από τις άλλες πολιτικές της, όπως στην εκπαίδευση (π.χ. εκμάθηση γλωσσών), στην επιστημονική έρευνα, στη στήριξη νέων τεχνολογιών και της κοινωνίας της πληροφορίας, καθώς και στην κοινωνική και περιφερειακή ανάπτυξη. Τα δύο ευρωπαϊκά ταμεία, κοινωνικό και περιφερειακό, δαπανούν μαζί πάνω από 500 εκατ. ευρώ ετησίως σε προγράμματα πολιτιστικού περιεχομένου.

Το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, για παράδειγμα, στηρίζει το ιταλικό ίδρυμα Τοσκάνι, το οποίο από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 προσφέρει μαθήματα κατάρτισης για μουσικούς χωρίς εργασία. Αυτοί οι κύκλοι κατάρτισης μπορούν να συνίστανται σε εργασία σε πλήρη συμφωνική ορχήστρα και/ή μαθήματα που παραδίδουν γνωστοί Ευρωπαίοι και διεθνείς μουσικοί, δάσκαλοι και σολίστες. Το ίδρυμα προσφέρει επίσης μαθήματα για τραγουδιστές, μουσικούς και τεχνικούς από τον κόσμο της όπερας χρησιμοποιώντας νέες τεχνολογίες και εικονική πραγματικότητα σε ένα ειδικό πρόγραμμα μαθημάτων

εξ αποστάσεως. Στις κατευθυντήριες γραμμές της για το Περιφερειακό Ταμείο, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ζητά από τις κυβερνήσεις των κρατών μελών να προωθήσουν την πολιτιστική ανάπτυξη σε φτωχότερες περιφέρειες για να τις βοηθήσουν να επιβεβαιώσουν την ταυτότητά τους, να προσελκύσουν τουρισμό και να δημιουργήσουν θέσεις εργασίας σε τομείς, όπως οι υπηρεσίες σε απευθείας σύνδεση (online) και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Το ταμείο χορηγεί επίσης τα 2/3 του προϋπολογισμού των 600 εκατ. ευρώ σε ένα επταετές πρόγραμμα προστασίας και αξιοποίησης της αρχαιολογικής κληρονομιάς της Ελλάδας.

Το πρόγραμμα «Πολιτισμός»

Ενα από τα σημαντικότερα προγράμματα της ΕΕ, το πρόγραμμα «Πολιτισμός», έχει πλέον καθιερωθεί. Με τη σημερινή του μορφή πρόκειται να διαρκέσει από το 2007 έως το 2013 με συνολικό προϋπολογισμό ύψους 400 εκατομμυρίων ευρώ περίπου. Καλύπτει όλες τις μη οπτικοακουστικές πολιτιστικές δραστηριότητες. Συγκεκριμένα, οι στόχοι του τρέχοντος προγράμματος «Πολιτισμός» είναι οι εξής:

- ▶ προώθηση της ευαισθητοποίησης και της διατήρησης πολιτιστικών στοιχείων που έχουν σημασία για την Ευρώπη,
- ▶ προώθηση της διακρατικής κινητικότητας των εργαζομένων στον τομέα του πολιτισμού,
- ▶ ενθάρρυνση της διακρατικής κυκλοφορίας των καλλιτεχνικών και πολιτιστικών έργων και προϊόντων,
- ▶ ενθάρρυνση του διαπολιτισμικού διαλόγου.

Προγράμματα «Media»

Τα προγράμματα «Media», σκόπος των οποίων είναι να καταστήσουν ανταγωνιστικότερο και δυναμικότερο τον ευρωπαϊκό

οπτικοακουστικό κλάδο, εφαρμόζονται από το 1990. Έχουν μεγαλύτερους προϋπολογισμούς από τα προγράμματα «Πολιτισμός». Το Media 2007 καλύπτει την περίοδο 2007 - 2013 με συνολικό προϋπολογισμό 755 εκατομμύρια ευρώ. Οι στόχοι του είναι οι εξής:

- ▶ παροχή κατάρτισης σε επαγγελματίες,
- ▶ ανάπτυξη σχεδίων παραγωγής και επιχειρήσεων,
- ▶ διανομή κινηματογραφικών ταινιών και οπτικοακουστικών προγραμμάτων,
- ▶ προώθηση της ευρωπαϊκής βιομηχανίας στο εσωτερικό και παγκοσμίως,
- ▶ παροχή πρόσβασης στη χρηματοδότηση για μικρού και μεσαίου μεγέθους επιχειρήσεις (ΜΜΕ) του οπτικοακουστικού τομέα.

Πολιτιστικές πρωτεύουσες

Το πρόγραμμα «Πολιτιστικές Πρωτεύουσες» αποσκοπεί στην προβολή της εξαιρετικής πολυμορφίας του ευρωπαϊκού πολιτισμού, με ταυτόχρονη υπενθύμιση της κοινής πηγής από την οποία πηγάζει μεγάλο μέρος αυτού.

Κάθε χρόνο, μία ή δύο πόλεις επιλέγονται ως πολιτιστικές πρωτεύουσες της Ευρώπης και με τον τρόπο αυτό λαμβάνουν χρηματοδοτική στήριξη από το πρόγραμμα «Πολιτισμός». Με την ενίσχυση αυτή χρηματοδοτούνται εκθέσεις και εκδηλώσεις που προβάλλουν την πολιτιστική κληρονομιά της πόλης και της περιφέρειάς της καθώς και ένα ευρύ φάσμα παραστάσεων, συναυλιών και άλλων θεαμάτων, όπου συναντώνται συντελεστές και καλλιτέχνες από ολόκληρη την ΕΕ. Η πείρα δείχνει ότι το πρόγραμμα είχε μακροπρόθεσμα θετικό αντίκτυπο στην ανάπτυξη του πολιτισμού και του τουρισμού των πόλεων που επιλέγονται. Το πρόγραμμα επρόκειτο αρχικά να λήξει το 2004, αλλά η επιτυχία του ήταν τέ-

τοια, που ανανεώθηκε για άλλα 15 χρόνια. Το 2007, τον τίτλο της πολιτιστικής πρωτεύουσας μοιράζονται το Λουξεμβούργο και η ρουμανική πόλη Σίμπιου. Οι δύο πόλεις που έχουν επιλεγεί για το 2008 είναι το Λίβερπουλ της Αγγλίας και το Στάβανγκερ της Νορβηγίας.

Η γλωσσική πολυμορφία

Η γλωσσική πολυμορφία αποτελεί τον πολιτιστικό και δημοκρατικό ακρογωνιαίο λίθο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η γλώσσα, όχι μόνο ανοίγει την πόρτα σε άλλους πολιτισμούς, αλλά εμπλουτίζει με πρακτικό τρόπο την ικανότητά μας να επωφελομαστε από τις πολιτιστικές επαφές όταν ταξιδεύουμε ή εργαζόμαστε σε άλλες χώρες της Ένωσης. Ο μακροπρόθεσμος στόχος είναι η ενθάρρυνση των Ευρωπαίων να μαθαίνουν δύο γλώσσες πέραν της μητρικής τους. Η Ένωση συμμετέχει επίσης στη διαφύλαξη των περιφερειακών και μειονοτικών γλωσσών στην Ευρωπαϊκή Ένωση (βασκικά, βρετονικά, καταλανικά, φριζικά, σουαλικά και λοιπά). Εκτιμάται ότι πάνω από 40 εκατομμύρια άτομα στην ΕΕ έχουν μητρική γλώσσα η οποία δεν είναι η επίσημη γλώσσα της χώρας καταγωγής τους. Η στήριξη της γλωσσικής πολυμορφίας αποτελεί επίσης μια από τις αρχές λειτουργίας της ΕΕ. Με τις διευρύνσεις του 2004 και του 2007, ο αριθμός των επισήμων γλωσσών της Ένωσης αυξήθηκε από 11 σε 23. Η ΕΕ προβλέπει ότι η νομοθεσία της θα είναι διαθέσιμη σε όλες τις γλώσσες και ως εκ τούτου προσπελάσιμη για όλους τους πολίτες. Εξασφαλίζει επίσης τη δυνατότητα για κάθε πολίτη της ΕΕ να επικοινωνεί γραπτώς στη γλώσσα του με οποιοδήποτε θεσμικό όργανο ή φορέα της ΕΕ. Κατά τον ίδιο τρόπο, κάθε μέλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, όταν λαμβάνει το λόγο, έχει δικαίωμα να εκπροσωπεί τους ψηφοφόρους του στη γλώσσα τους.

Πολυπολιτισμικές κοινωνίες και κοινωνική συνοχή

της Ζαχαρούλας Τουραλή

Δρ Κοινωνικής Ανθρωπολογίας

Είναι κοινός τόπος, πλέον, ότι οι μετασχηματισμοί που συντελούνται σε οικονομικό, κοινωνικό και πολιτισμικό επίπεδο ως συνέπεια της παγκοσμιοποίησης, δημιουργούν ποικίλες αντιδράσεις, αβεβαιότητες και προβληματισμό για το μέλλον.

Τα μέλη των κοινωνιών βιώνουν την ανατροπή των μέχρι τώρα σχέσεων, την αποδιάρθρωση των συλλογικών βάσεων υποστήριξης και αλληλεγγύης, την αποδόμηση των στοιχείων αναφοράς που είναι ουσιαστικά για την ύπαρξή τους.

Παράλληλα, η βιομηχανοποίηση της κουλτούρας, η οποία στηρίζεται στην παγκοσμιοποιημένη οικονομία της αγοράς, αποδυναμώνει την πολιτισμική ποικιλότητα και τείνει στη σταδιακή διαμόρφωση ενός παγκόσμιου πολιτισμικού προτύπου.

Σε αυτές τις συνθήκες, τα άτομα καλούνται να επαναπροσδιορισθούν και να συμμετέχουν σε μια πολύπλοκη πραγματικότητα, η οποία αδυνατεί να προσδώσει το αίσθημα κοινότητας και να επεξεργασθούν νέους τρόπους συγκρότησης των ταυτοτήτων τους.

Η απειλή της ομογενοποίησης, το αίσθημα απώλειας της ταυτότητας, η σύγχυση και η αδυναμία προσανατολισμού στη νέα τάξη πραγμάτων εκφράζονται, πλέον, από τις κοινωνίες με τάσεις αναδίπλωσης και φοβίας απέναντι στον Άλλο, τον οποίο θεωρούν ως τον κύριο υπεύθυνο για τη διάσπαση της κοινωνικής συνοχής.

Μηχανισμοί άμυνας οδηγούν τα υποκείμενα σε εσωστρέφεια και παρακολουθούμε την έξαρση των κινημάτων ταυτότητας που λειτουργούν ως αντίδραση στην αμφισβήτηση, υποτίμηση ή σύγκρουση που επιφέρει η συνάντηση με το διαφορετικό και ως

απάντηση στην αναζήτηση ασφάλειας που παρέχει η οικεία κοινότητα και οι προσδιορισμένοι κανόνες της.

Κάθε συνάντηση μεταξύ δυο διαφορετικών πολιτισμικών συνόλων, περιλαμβάνει διαδικασίες καθορισμού ορίων, προσδιορισμού της ετερότητας και τάσεις αμοιβαίου αποκλεισμού. Αυτοί οι παράγοντες σηματοδοτούν το είδος και το βαθμό ανάπτυξης της επικοινωνίας.

Κάθε υποκείμενο, φορέας ορισμένης πολιτισμικής ταυτότητας, προϊόν ιστορικών κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών, προσδιορίζεται από συγκεκριμένη ιδεολογία η οποία, ως ασυνείδητο σύστημα αναπαραστάσεων, του παρέχει τον τρόπο σκέψης και καθορίζει τις συμπεριφορές όταν έρθει σε επαφή με τη διαφορετικότητα.

Αναπτύσσεται το διπολικό σχήμα Εαυτός-Άλλος το οποίο οριοθετεί την επικοινωνιακή σχέση. Η πρόσληψη του Άλλου διέπεται από τη λειτουργία στερεοτυπικών μοντέλων και γίνεται σύμφωνα με το αξιακό σύστημα του Εαυτού.

Αυτή η οπτική προσέγγισης έχει ως συνέπεια την αντίληψη της πραγματικότητας σύμφωνα με τις δικές μας πολιτισμικές αξίες, την προβολή των δικών μας ικανοτήτων έναντι του άλλου και την απόρριψη του πολιτισμικού προτύπου που δεν ταυτίζεται με το δικό μας. Η μείωση της εικόνας του Άλλου λόγω της διαφορετικότητας του τον καθιστά υποδεέστερο και προκαλεί εξουσιαστικές συμπεριφορές. Μια σειρά εικόνων και συμβόλων επιστρατεύονται, ώστε να νομιμοποιηθεί η επιβολή στο έτερο και κατώτερο.

Επακόλουθο αυτής της στάσης και συμπεριφοράς είναι ο καθορισμός

ορίων, τα οποία εμποδίζουν την επικοινωνία και την ανάπτυξη ουσιαστικών σχέσεων με την ετερότητα.

Η πολυπλοκότητα που παρουσιάζεται στις σχέσεις με το διαφορετικό καθιστά αναγκαίο το σχεδιασμό και την προώθηση δράσεων αφενός για την αντιμετώπιση των αρνητικών στάσεων και συμπεριφορών που παρατηρούνται και αφετέρου για την ενεργοποίηση των δυνατοτήτων του ατόμου έτσι, ώστε τις σχέσεις του να διέπουν ο αλληλοσεβασμός, η αλληλεγγύη και η υπευθυνότητα με απώτερο στόχο τη διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, το Συμβούλιο της Ευρώπης και η Ευρωπαϊκή Ένωση αναπτύσσουν στρατηγικές και συγκεκριμένες δράσεις για την επίτευξη του στόχου τούτου.

Φαίνεται ότι, η ανάπτυξη του διαπολιτισμικού διαλόγου αποτελεί ένα μέσον προσέγγισης, γνώσης, οικειότητας και γι' αυτό η διάσταση της έννοιάς του διαπερνά τις πολιτικές που επεξεργάζονται αμφότεροι οι οργανισμοί.

Μπορούν να αναφερθούν, μεταξύ άλλων, προγράμματα και πρωτοβουλίες, όπως η ευρωπαϊκή εκστρατεία νέων «Όλοι διαφορετικοί – όλοι ίσοι», η Διακήρυξη του Φάρο, προγράμματα μακράς διάρκειας για τη Δημοκρατική Εκπαίδευση του Πολίτη, η Λευκή Βίβλος για το Διαπολιτισμικό Διάλογο, το πρόγραμμα «Νεολαία – Η Νέα Γενιά σε Δράση», η Λευκή Βίβλος για τη Νεολαία, η εκστρατεία «Υπέρ της Διαφοράς-Εναντίον της Διάκρισης», το Ευρωπαϊκό Έτος Ίσων Ευκαιριών, η έκδοση καταλόγου καλών πρακτικών που προκύπτουν από την υλοποίηση προγραμμάτων CULTURA καθώς και η ανακήρυξη του 2008 ως Έτους Διαπολιτισμικού Διαλόγου.

Οι ενέργειες αυτές αποσκοπούν

στην ανεύρεση τρόπων, λήψη μέτρων και καθορισμό μέσων που θα συμβάλουν στη διαχείριση της ετερότητας, στη λειτουργία δηλαδή, εκείνων των μηχανισμών και διαδικασιών μέσω των οποίων ο Άλλος γίνεται Οικείος, διεργασία η οποία αμβλύνει τις αντιθέσεις και συντελεί στην κοινωνική συνοχή.

Σύμφωνα με το πνεύμα του Συμβουλίου της Ευρώπης και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η πολιτισμική διαφορά αναγνωρίζεται ως δικαίωμα και η πολιτισμική ποικιλία ως πηγή αμοιβαίου εμπλουτισμού των κοινωνιών, σε όλα τα επίπεδα. Ταυτόχρονα, ο διαπολιτισμικός διάλογος λειτουργεί ως εργαλείο προετοιμάζοντας τα υποκείμενα να αντιμετωπίσουν το πολύπλοκο περιβάλλον που διαμορφώνεται, λόγω της συνεχούς αύξησης επαφών μεταξύ διαφορετικών πολιτισμικών, θρησκευτικών, εθνικών, γλωσσικών ομάδων. Προσανατολίζει σε νέες οπτικές για ουσιαστική προσέγγιση και συνδιαλλαγή στη βάση του αμοιβαίου σεβασμού, της κατανόησης και της ανοχής, ώστε να διαμορφωθούν πεδία συνύπαρξης με τον Άλλο.

Το εγχείρημα δεν είναι εύκολο. Παρόλο που, σε πρώτο επίπεδο, παρουσιάζεται λογικό και εφαρμόσιμο, δεν παύει να δημιουργεί κάποιες σκέψεις.

Αναφερόμενοι στην ετερότητα, τι αξία της προσδίδουμε; Αναγνωρίζουμε στον Άλλο το πολυδιάστατο της οντότητάς του, άρα η διαφορά αποκτά πολιτικο-κοινωνική θέση και μετέχει στις ίσες ευκαιρίες; Επικοινωνούμε μαζί της έχοντάς της αποδώσει την ιδιότητα του πολίτη ή για να την αποκτήσει θα πρέπει να απεμπολήσει τη διαφορετικότητά της; Προσπαθούμε να προσεγγίσουμε το διαφορετικό με όρους, αντιλήψεις και προς όφελος της κυρίαρχης ομάδας ή γιατί είναι ηθική και δίκαιη στάση; Τα δικαιώματα που της αναγνωρίζουμε, δεν αναιρούνται στη πράξη από οικονομικούς και κοινωνικούς λόγους; Υπάρχουν όρια ανοχής για το διαφορετικό ή εκτιμούμε τη

συμπληρωματικότητά του, τη γόνιμη αντιπαράθεση, την ώσωση που παράγεται για να δημιουργηθεί το νέο;

Πώς διασφαλίζεται ο ισοβαρής διάλογος αν δεν υπάρχει κοινωνικο-πολιτική ισότητα και επικρατούν η αλαζονεία της γνώσης από τη μία πλευρά και η ανασφάλεια από την άλλη; Πώς ένας διάλογος μεταξύ διαφορετικών λογικών, γιατί εκεί έγκειται η διαφορά, μπορεί να αποβεί εποικοδομητικός μέσα από τη σύνθεση των αντιθέσεων;

Ένας μονοπολιτισμικός κόσμος δε μας αφορά. Η αφομοίωση ή ενσωμάτωση σε μια κυρίαρχη κουλτούρα δε συμβάλλει στην πρόοδο της ανθρώπινης σκέψης. Εξίσου αναποτελεσματικός είναι ένας πολυπολιτισμικός κόσμος, στο πλαίσιο του οποίου η πολιτισμική ποικιλότητα είναι μεν σεβαστή και αναγνωρίζεται, κατατάσσεται, όμως, ιεραρχικά. Παρατηρούνται τάσεις επικυριαρχίας αντί να δημιουργούνται κανάλια επικοινωνίας, ανταλλαγής και αλληλεπίδρασης.

Αυτό που κυρίως ενδιαφέρει είναι η δημιουργία διαπολιτισμικών κοινωνιών, τα μέλη των οποίων θα είναι σε θέση να ανακαλύψουν, να συνδιαλλαγούν, να εμβαθύνουν, να συγκρουσθούν με τη διαφορετική λογική. Στόχος είναι η καλλιέργεια της δυνατότητας υπέρβασης του Εαυτού και προσέγγισης του Άλλου χωρίς προκαταλήψεις και η συνειδητοποίηση της ετερότητας, του υπαρκτού Άλλου, μέσω της οποίας καθορίζεται ο Εαυτός. Εξάλλου, μην ξεχνάμε ότι η ιστορία του ανθρώπου είναι η ιστορία διαρκούς ροής, διασταυρώσεων, μίξης ανθρώπων και πολιτισμών.

Ίσως, η προσπάθεια διαμόρφωσης μιας νέας πολιτισμικής έκφρασης, συμβατής με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά στοιχεία των επιμέρους πολιτισμικών συνόλων, αποδειχθεί μία καλύτερη πρόταση για τη διασφάλιση συνεκτικών κοινωνιών.

Η αλήθεια είναι, ότι η σημερινή πραγματικότητα απαιτεί επιτάχυνση των διαδικασιών για την ομαλή συνύπαρξη με το διαφορετικό. Όμως, η μεταβολή των πολιτικών και κοινωνικών

δομών απαιτεί σταδιακή ωρίμανση και αλλαγή εκ των έσω.

Ουσιώδης είναι η διαμόρφωση δρώντων υποκειμένων με ολόπλευρη ανάπτυξη, υπευθυνότητα, κριτική σκέψη, συλλογική συνείδηση, με κοινή αναφορά στις αξίες-κλειδιά των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων: την ισότητα και την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, ώστε στην επαφή τους με το διαφορετικό να λειτουργούν χωρίς συμπλέγματα, τα οποία επιφέρουν αρνητικές συμπεριφορές.

Θεωρούμε, ότι οι συντονισμένες προσπάθειες των ΜΚΟ, ΜΜΕ, της τυπικής και άτυπης εκπαίδευσης, μπορούν να συμβάλουν στην αλλαγή τρόπου σκέψης και εντέλει στη θεσμική κοινωνικοποίηση του πολίτη και στον αναπροσδιορισμό των σχέσεων. Άλλωστε, όπως είπε ο Ντελόρ το 1996, «μαθαίνω για να γνωρίζω, μαθαίνω για να κάνω, μαθαίνω για να είμαι, μαθαίνω για να ζούμε μαζί».

Συμπερασματικά, θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ότι στη σύγχρονη πραγματικότητα διαμορφώνεται ένα νέο κοινωνικό μοντέλο και αναζητούνται τρόποι συμμετοχής σε αυτό. Η πρόκληση συνίσταται στο να μετατρέψουμε τα αρνητικά στοιχεία που περιέχει σε θετικά και να δημιουργήσουμε εκείνες τις συνθήκες οι οποίες θα επιτρέψουν στην ανθρωπότητα να βιώσει ένα κόσμο αλληλέγγυο. Ίσως, ακούγεται ουτοπικό, θέλουμε όμως να πιστεύουμε πως ο άνθρωπος έχει την ικανότητα να κατανοήσει, ότι το οικείο δεν αποτελεί παρά μέρος ενός συνόλου, η αξία του οποίου έγκειται ακριβώς στην ύπαρξη ποικιλομορφίας και στη δυνατότητα ανατροφοδότησης του μέσα από την αλληλεπίδραση των διαφορετικών μερών του.

Η διαφορά αποτελεί μία πραγματικότητα. Πραγματικότητα, όμως, είναι και ότι όλοι οι άνθρωποι, μέσα στη μοναδικότητά τους, είναι ίσοι, έχουν συναισθήματα, ελπίδες, όνειρα και είναι κάτοχοι της γήινης ταυτότητας, όπως μας λέει ο Ε.Μορέν.

Ρατσισμός-Ξενοφοβία-Ανεκτικότητα

της Νίκης Ρουμπάνη,

Εκπαιδευτικού - ΜΚΟ Δίκτυο Γυναικών Ευρώπης

Η προσέγγισή μου απέναντι στο ζήτημα του ρατσισμού είναι διττή: από τη σκοπιά του εθελοντή σε ευρωπαϊκό επίπεδο με εμπειρία 32 ετών και ταυτόχρονα από τη σκοπιά του εκπαιδευτικού με 28ετή θητεία στο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα. Με την πλούσια εμπειρία που προσφέρουν αυτές οι δύο ιδιότητες, τα θέματα του ρατσισμού, της ξενοφοβίας και της διαφορετικότητας, αλλά και η σύνθεση του διαφορετικού λόγου, οδηγούν στη διαπίστωση και ταυτόχρονα στην ανάγκη, να ξεκινήσει κανείς από αυτό που ονομάζουμε «ταυτότητα». Αφορά το προσωπικό διακυβεζόμενο ζήτημα και την προσπάθεια που κάνει καθένας να κατανοήσει την τόσο γρήγορη αλλαγή στις κοινωνίες μας και μία τόσο ριζική αλλαγή στη νομική πλαισίωση της ζωής μας.

Μέσα από προσωπικά βιώματα, γνώρισα, μετά τα γεγονότα του Πολυτεχνείου που έφυγα από την Ελλάδα, τις εθελοντικές οργανώσεις. Ως παράνομη εργαζόμενη στην Αγγλία το 1975, όταν ακόμη η Ευρώπη ήταν Κοινή Αγορά, έγινε βιωματικά σαφής η σημασία της κατοχύρωσης δικαιωμάτων που συνδέονται με την ίση μεταχείριση στο χώρο της σχηματιζόμενης Ευρώπης. Ο άνθρωπος, είτε είναι άντρας, είτε γυναίκα, έχει δικαίωμα να συνδυάζει και την προσωπική και την επαγγελματική του ζωή μέσα σε ένα χώρο ευρωπαϊκό όπου καθένας θα μπορεί να κινείται, να μορφώνεται να συνδιαλέγεται. Γι' αυτό χρειάστηκε να αγωνιστώ για να επιβιώσω προσωπικά αλλά αυτά υπερασπιζομαι και στο πρόσωπο οποιουδήποτε άλλου ανθρώπου σήμερα στην Ελλάδα, που βιώνει το ρατσισμό, είτε φυλετικό, είτε θρησκευτικό, είτε επειδή ανήκει σε μειονοτική ομάδα. Ιδιαίτερα αν είναι ένα παιδί που απλά θέλει να το αγκαλιάσουν οι άνθρωποι και

δεν το αγγίζουν, το προσπερνάνε γιατί είναι τσιγγανάκι ή ξένος.

Το προσωπικό διακύβευμα εκείνης της εποχής, που με σημάδεψε ως νέα γυναίκα, ήταν το νέο του πραξικοπήματος στη Χιλή, ενώ ταυτόχρονα στην Ευρώπη, πλήθαιναν οι φωνές που διεκδικούσαν μία Ευρώπη των πολιτών, μια ένωση πολιτική και όχι μόνο αγοράς. Αυτή η εμπειρία με ακολουθεί μέχρι σήμερα και ελπίζω, ως εκπαιδευτικός, να μπορούμε να δίνουμε μέσα από την εκπαίδευση αυτές τις εικόνες και τις προκλήσεις στους νέους.

Στην Ελλάδα, το νομικό πλαίσιο είναι σαφώς λιγότερο προωθημένο από το ευρύτερο ευρωπαϊκό πλαίσιο προστασίας. Ένας σημαντικός λόγος είναι το γεγονός ότι οι βόρειες χώρες που έμαθαν γρηγορότερα στη διαφορετικότητα και οι πολίτες τους συνήθισαν στο να βάζουν το νόμο, το κράτος δικαίου και τις ευθύνες τους πάνω από τις προσωπικές σχέσεις, ήταν χώρες ιμπεριαλιστικές, με αποικίες στην Αφρική και την Ασία και με ιστορία καταδυνάστευσης του ανθρώπου.

Όταν η Μεγάλη Βρετανία βρισκόταν στο απόγειό της ως παγκόσμια δύναμη, παιδιά στην Αγγλία ζούσαν, όπως περιγράφει ο Ντίκενς, υπό καθεστώς εκμετάλλευσης, μέσα σε ορυχεία και πέθαιναν σε ηλικίες 9 και 12 ετών.

Αργότερα οι γηγενείς των χωρών, οι Ασιάτες και οι Αφρικανοί άρχισαν να πηγαίνουν στις αποικιοκρατικές χώρες και να διεκδικούν δικαιώματα και οι Βόρειες Χώρες, έμαθαν να δημιουργούν δικαιο, ώστε να μπορούν οι πολίτες να συνυπάρχουν.

Η Ελλάδα συνιστά, παραδοσιακά, χώρα αποστολής μεταναστών. Η υποδοχή μεταναστών στην Ελλάδα οδήγησε στην προσαρμογή στη διαφορετικότητα με έναν τελείως διαφορετικό τρόπο. Αυτό ξεκίνησε από τους μεγάλους αριθ-

μούς προσφύγων στις αρχές και τα μέσα του 20 αιώνα, που ήλθαν από τη Μικρά Ασία και την Αίγυπτο.

Έχοντας τη μεγάλη τύχη να έχω ως καθηγήτρια μία πρόσφυγα από την Αίγυπτο, τη συγγραφέα Ελένη Βοΐσκου, διαπίστωσα πώς βίωσαν το ρατσισμό οι άνθρωποι αυτοί στην Ελλάδα. Τη ρατσιστική συμπεριφορά, για πρώτη φορά την επέδειξε η Ελλάδα στους Έλληνες που ήλθαν να ζήσουν ως πρόσφυγες, πράγμα που εκφράζεται ως παράπονο στη λογοτεχνία, στα βιβλία και στα ποιήματά τους.

Αυτή η αντιμετώπιση δε συνιστά σπάνιο, ούτε ιδιαίτερο γνώρισμα της Ελλάδας. Χρήματα, τα οποία προορίζονταν για τους πρόσφυγες από διεθνείς συνθήκες, δεν πήγαν στους πρόσφυγες ποτέ και από την άλλη μεριά υπήρχε η φιλόξενη υποδοχή από απλούς Έλληνες. Λόγω του ανεπαρκούς κοινωνικού και νομικού πλαισίου, η ένταξη των προσφύγων επαφίετο, και σε ένα βαθμό ακόμη στηρίζεται, στον «πατριωτισμό» των ολίγων φιλότιμων είτε τοπικών γειτόνων, είτε τοπικών αρχόντων.

Η Ελλάδα, όμως, είναι μέλος στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, μία Κοινότητα για την οποία έχουμε αγωνιστεί πάρα πολύ έτσι που ο νόμος που υπάρχει να είναι και ένας νόμος που να διδάσκει. Τουλάχιστον λοιπόν τα τελευταία επτά χρόνια στην Ευρώπη υπάρχουν δύο ειδών νόμοι, Οδηγίες και Κανονισμοί οι οποίοι, σύμφωνα με τις αρχές της Συνθήκης του Άμστερνταμ και ειδικότερα του άρθρου 13, απαγορεύουν κάθε μορφή διάκρισης βάσει φύλου, φυλής, σεξουαλικής προτίμησης.

Αυτό το νομοθετικό πλαίσιο ενσωμάτωσε στο δικαίό της και η Ελλάδα,

κάνοντας δύο προσαρμογές στη νομοθεσία της, μία ως προς τα θέματα του ρατσισμού και διαφορετικότητας, με βάση κοινοτική Οδηγία και μία άλλη για τα εργασιακά θέματα. Η προσαρμογή της Ελλάδος υπήρξε ιδιαίτερα αργή.

Το πρόβλημα στην Ελλάδα είναι ότι από τη νομοθεσία μέχρι την εφαρμογή ακόμη υπάρχουν πάρα πολλά κενά. Ένα από τα προβλήματα που δημιουργούν τα κενά αυτά είναι ότι η λέξη «ρατσισμός» στην Ελλάδα δε χρησιμοποιείται ποτέ. Οι Έλληνες αυτοαποκαλούνται αντιρατσιστές και δεν παραδέχονται την ύπαρξη αυτού που, σε οποιαδήποτε άλλη χώρα, αποκαλείται ρατσισμός.

Μάλιστα, στην Ελλάδα το φαινόμενο αποκαλείται ξενοφοβία. Ξενοφοβία σημαίνει «αυτός, που είναι ξένος, φταίει». Η ξενοφοβία είναι ένας όρος ο οποίος υποκρύπτει το ρατσισμό. Είναι καλύτερα να τον αποκαλέσουμε έτσι γιατί με αυτόν τον τρόπο θα προχωρήσουμε στην αντιμετώπισή του με θετικά μέτρα.

Πέρα από τους νόμους υπάρχει ένα ολόκληρο κομμάτι ευρωπαϊκής πολιτικής που ονομάζεται λήψη θετικών μέτρων. Η διαφορά από την ισότητα στη νομοθεσία μέχρι τα θετικά μέτρα είναι διαφορά νομική αλλά και πολιτισμική.

Συνιστά διαφορά πολιτισμού διότι, η παραδοχή για την ανάγκη ανάληψης θετικών μέτρων, σημαίνει στην πράξη την εφαρμογή άνισων δράσεων ώστε να επιτευχθεί η ισότητα. Αυτή η πρακτική θυμίζει το παράδειγμα των δρομέων στο στάδιο οι οποίοι δεν ξεκινούν από το ίδιο σημείο εκκίνησης. Αυτός που έχει να κάνει μικρότερο κύκλο θα ξεκινήσει πιο πίσω, αυτός που έχει να κάνει τον μεγαλύτερο κύκλο θα πάει πιο μπροστά.

Με την ίδια λογική, όταν ένα παιδί από άλλη χώρα, μη γνωρίζοντας τη γλώσσα, καλείται να φοιτήσει στην Α' Λυκείου σε ελληνικό σχολείο, χρειάζεται η λήψη θετικών μέτρων ώστε να ενταχθεί στην ελληνική δημόσια εκπαίδευση. Με βάση το προηγούμενο παράδειγμα, το παιδί αυτό θα πρέπει να αντιμετωπιστεί ως αθλητής που θα χρειαστεί να κάνει μεγαλύτερο κύκλο, ώστε να τερματίσει. Σημειώνεται δε, ότι αυτού του είδους τα θετικά μέτρα δεν είναι αυτονόητα. Στην αρχή μάλιστα είπαν ότι θετικά μέτρα

είναι διακρίσεις. Σιγά σιγά έγιναν αποδεκτά, αλλά στην Ελλάδα έχουμε ελλείψεις θετικών μέτρων σε πάρα πολλούς τομείς.

Μεγάλο πρόβλημα αντιμετώπισε και το γυναικείο κίνημα στην αποδοχή των θετικών μέτρων υπέρ των γυναικών και συγκεκριμένα ως προς το ζήτημα των ποσοτώσεων. Οι τελευταίες χαρακτηρίστηκαν ως άδικες. Στην πράξη μερικές φορές μπορεί να μην έχουν θεαματικά αποτελέσματα, εάν δεν συνεικονούνται από την ισότητα και καταπολέμηση στερεοτύπων στην εκπαίδευση, από τη συνεργασία των πολιτών με το κράτος και από τη συνεργασία της Τοπικής αυτοδιοίκησης. Είναι σημαντικό όμως να επισημανθεί, ότι δίχως την ανάληψη θετικών μέτρων δεν πραγματοποιείται πρόοδος σε καμία περιοχή του κόσμου.

Στα πλαίσια της ανάληψης θετικών μέτρων, υπήρχαν και μέτρα στον τομέα της εκπαίδευσης, τα οποία, χάρη στην πρωτοβουλία συγκεκριμένων προσώπων από όλους τους πολιτικούς χώρους, προχώρησαν γρηγορότερα και συνέβαλαν στη δημιουργία ενός χώρου όχι απλά ανοχής, αλλά χώρου στον οποίο τα παιδιά εδικαιούντο να μορφώνονται και να προχωρούν ισότιμα.

Παρά τις ελλείψεις που ομολογούμενως υπάρχουν, τα αποκαλούμενα ως θετικά μέτρα προχώρησαν περισσότερο στην εκπαίδευση, από ότι σε άλλους χώρους της ελληνικής κοινωνίας.

Χαρακτηριστικό της έλλειψης ευαισθησίας είναι το ακόλουθο παράδειγμα: στον τελευταίο νόμο υπάρχει σχεδόν αυτούσια η επανάληψη των ευρωπαϊκών διακηρύξεων για την ισότητα και για την ομαλή ένταξη των πολιτών στο κοινωνικό περιβάλλον (π.χ. απαγορεύεται η κάθε μορφής έμπρακτη διάκριση). Στην πράξη όμως, οι μετανάστες Βουλγαρικής και Ρουμανικής καταγωγής, νέοι Ευρωπαίοι πολίτες, αντιμετωπίζουν συχνά την άσχημη μορφή της γραφειοκρατίας. Εάν επισκευθεί ποτέ κανείς την Πέτρου Ράλλη, θα έχει την ευκαιρία να διαπιστώσει την ταλαιπωρία που υφίστανται οι με-

τανάστες στη χώρα μας, περιμένοντας ατελείωτες ώρες από τις πρώτες πρωινές ώρες για να εξυπηρετηθούν.

Είναι πραγματικά απορίας άξιον, γιατί θα πρέπει να υποβάλλονται, οι μετανάστες στην Ελλάδα, σε αυτήν την καθημερινή δοκιμασία την οποία, κανείς Έλληνας δε θα δεχόταν να υποστεί. Ενώ αυτή η κακομεταχείριση των μεταναστών θα μπορούσε εύκολα να αποφευχθεί με αριθμούς προτεραιότητας.

Η ίδια αντιμετώπιση διαπιστώνεται και στα αστυνομικά τμήματα, όπου άντρες και γυναίκες μετανάστες υποχρεούνται συχνά να διαμένουν στον ίδιο χώρο, όταν συλλαμβάνονται για εξακρίβωση στοιχείων. Κατά τη διάρκεια αυτής της κράτησης, οι γυναίκες συχνά διανυκτερεύουν στους ίδιους χώρους με πολλούς αγνώστους, άνδρες, δίχως να υπάρχει ο στοιχειώδης σεβασμός στις ιδιαίτερες ανάγκες που έχει μία γυναίκα.

Αυτή είναι η παρούσα κατάσταση στην Ελλάδα, κάτι που δύσκολα μπορεί να κατανοήσει κανείς. Όπως και στον τομέα της επιχειρηματικής πρωτοβουλίας, ένα πεδίο στο οποίο η Ελλάδα ανθεί, παρά τις ελλείψεις μας στις εξαγωγές, οι μετανάστες υφίστανται διάκριση. Αυτό συμβαίνει διότι με τον καινούριο νόμο, όποιος μετανάστης επιθυμεί να ξεκινήσει μία επιχείρηση, θα πρέπει να διαθέτει, ως αρχικό κεφάλαιο, το ποσό των 60 χιλιάδων ευρώ ώστε να ξεκινήσει η διαδικασία σύστασης μιας επιχείρησης, πράγμα αρκετά δύσκολο να επιτευχθεί στην πράξη και από οποιονδήποτε Έλληνα. Είναι σημαντικό να τονισθεί, ότι ανάλογος περιορισμός δεν ισχύει για τους Έλληνες υπηκόους.

Το Δίκτυο Γυναικών Ευρώπης έχει συχνά αντιμετωπίσει παρόμοια περιστατικά διάκρισης και συναντά συχνά άτομα τα οποία έρχονται στην Ελλάδα γεμάτοι ελπίδες και καταλήγουν να υφίστανται οικογενειακή κατακοποίηση.

Συγκεκριμένο παράδειγμα είναι πρόσφατη περίπτωση που χειρίστηκε το Δίκτυο Γυναικών Ευρώπης, διευθύντριας του μεγαλύτερου ραδιοφωνικού σταθμού στη Ρουμανία, η οποία παντρεύτηκε

Έλληνα και ήλθε στην Ελλάδα μετά από αρκετά χρόνια γάμου, όπου και ξεκίνησε η σωματική κακοποίηση από το σύζυγο και την οικογένειά του. Η γυναίκα αυτή κατέληξε να είναι καταθλιπτική και στράφηκε στην οργάνωση, η οποία της παρείχε νομική και ψυχολογική υποστήριξη. Η περιπέτειά της είχε αίσιο τέλος και η γυναίκα αυτή επιθυμεί τώρα την επαγγελματική της αποκατάσταση. Παρά τις αξιολογώτερες σπουδές και τα προσόντα της, η ρήτρα των 60 χιλιάδων ευρώ αποτελεί εμπόδιο στα επιχειρηματικά της όνειρα για ένα γραφείο δημοσίων σχέσεων.

Ανάλογη είναι και η περίπτωση μιας νέας γυναίκας από τη Ρωσία, η οποία επίσης αντιμετώπισε το ίδιο πρόβλημα, στην προσπάθειά της να δραστηριοποιηθεί επιχειρηματικά στην Ελλάδα. Πρόκειται για μία πανέξυπνη και άρτια καταρτισμένη γυναίκα, η οποία πέρασε από τα προγράμματα του Δικτύου και επιθυμούσε να δραστηριοποιηθεί επιχειρηματικά. Για ποιο λόγο, άραγε, να υφίσταται και αυτή τον περιορισμό των 60 χιλιάδων ευρώ;

Εδώ λοιπόν τίθεται ένα θεμελιώδες ερώτημα: για ποιο λόγο θεωρείται η επιχειρηματικότητα των μεταναστών ως ανταγωνιστική απέναντι στην ελληνική; Οι μελέτες δείχνουν ότι οι αλλοδαποί που δραστηριοποιούνται επιχειρηματικά στην Ελλάδα είναι νέοι 25-30 ετών. Με ποια λογική εμποδίζουμε τη νεανική αυτή επιχειρηματικότητα;

Στην Ελλάδα έχουν γίνει πολλά βήματα σε ένα επιμέρους φαινόμενο του γενικότερου ζητήματος της εκμετάλλευσης, με το οποίο το Δίκτυο Γυναικών Ευρώπης ασχολείται ιδιαίτερω: τη σωματεμπορία. Η πρόοδος σε αυτό το πεδίο έχει σημειωθεί μόλις τους τελευταίους μήνες. Με θύματα σωματεμπορίας, είχα την ευκαιρία να συναντηθώ σε διασκέψεις στο εξωτερικό και στη Βοσνία, στην Πρώην Γιουγκοσλαβία και στην Ουκρανία.

Όταν γυρίζουμε πίσω μιλάμε για την Ελλάδα. Αυτές οι νέες κοπέλες, όταν φεύγουν από αυτό το πρόβλημα μπαίνουν στη χώρα τους στην παραγωγή και δραστηριοποιούνται. Δυστυχώς, συχνά,

η εικόνα που αποκομίζουν τα θύματα από την Ελλάδα είναι ιδιαίτερα αρνητική. Αυτό, είναι κάτι που δεν νομίζω ότι το επιθυμούμε, ως Έλληνες. Θα θέλαμε να φεύγουν πίσω και να λένε «στην Ελλάδα με στήριξαν, στην Ελλάδα με βοήθησαν, στην Ελλάδα μου έδωσαν δύναμη».

Πολλοί υποστηρίζουν πως αυτό δεν είναι θέμα ρατσισμού, δε συνδέεται με το ρατσισμό αλλά είναι ένα ξεχωριστό ζήτημα με το οποίο θα πρέπει να ασχοληθούν οι γυναίκες. Η εμπειρία μου, ως μέλος του Δ.Σ. του Ευρωπαϊκού Αντιρατσιστικού Δικτύου επί τέσσερα έτη, οδήγησε σε αντιπαράθεση σχετικά με αυτό το ζήτημα.

Η σωματεμπορία, κατά την γνώμη μου, συνιστά ρατσισμό. Ο ρατσισμός φαίνεται από την ισότιμη στήριξη της ζωής, ανεξάρτητα από προέλευση. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ότι κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, οι εκτελέσεις Ρώσων και Σλάβων κρατουμένων από Γερμανούς έφτασαν το 57% σε αντίθεση με το ποσοστό εκτελέσεων των Γάλλων και Άγγλων κρατουμένων που ήταν μόλις 3,5%.

Η Ευρώπη που οικοδομείται έχει μία ιστορία με βαθιές τις ρίζες του ρατσισμού πίσω της. Εάν δεν αναγνωρίσουμε το πρόβλημα και εάν δεν το καταπολεμήσουμε από τις ρίζες του δεν μπορούμε να το ξεπεράσουμε. Σήμερα στην ελληνική επαρχία η «Βουλγάρα» και η «Ρωσίδα» είναι συνώνυμα της πόρνης. Αυτό είναι ρατσισμός.

Έχοντας μολύνει του νεαρούς Έλληνες και τις νεαρές Ελληνίδες με την ανοχή απέναντι στο ρατσισμό, έχουμε οδηγήσει στον εξευτελισμό της γυναικείας υπόστασης των αλλοδαπών νέων γυναικών. Στα πλαίσια αυτής της απαξίωσης κάθε ανάγκης αυτών των νέων γυναικών να κάνουν όνειρα για το μέλλον, να βιώσουν όλα τα συναισθήματα που χαρακτηρίζουν ένα νέο άνθρωπο, η Βουλγάρα ή η Ρωσίδα στη χώρα μας, δε «δικαιούνται» να αντιμετωπίζονται ισότιμα με τις Ελληνίδες.

Αυτά τα παιδιά είναι νιάτα, είναι νιάτα πολύτιμα για την ανθρωπότητα. Όχι μόνο για τη χώρα τους, αλλά και για μας και για την ανθρωπότητα. Αν δεν παραδεχτούμε αυτό που γίνεται δε μπορούμε

να σώσουμε ούτε αυτά τα παιδιά, ούτε τα δικά μας παιδιά.

Τελειώνοντας, είναι σημαντικό να γίνει μια αναφορά στα ζητήματα εκπαίδευσης. Στα σχολεία σήμερα, ακούγεται η ελληνική γλώσσα από όλα τα στόματα, ενώ ταυτόχρονα συνυπάρχει ο πλούτος των 7 και 8 διαφορετικών μητρικών γλωσσών. Μέσα στην ίδια τάξη μπορεί να μιλάνε ρουμάνικα, βουλγάρικα, αλβανικά, ρώσικα, ουκρανικά, αγγλικά, γαλλικά.

Το Δίκτυο Γυναικών Ευρώπης δημιουργεί και επιμορφώνει σε πρόγραμμα διαδραστικής μάθησης μέσα από το παιχνίδι. Με αυτό τον τρόπο, οι νέοι μαθητές έρχονται σε επαφή με αυτό τον πλούτο κατανοώντας τη σημασία και την αξία της συμβίωσης στον ίδιο τόπο με φορείς πολιτισμών από όλο τον κόσμο.

Εάν η εκπαίδευση όμως δεν αναδείξει τον πλούτο της συνύπαρξης ανθρώπων με διαφορετικές πολιτισμικές καταβολές και απλώς αντιμετωπίσει την παρουσία των νέων μεταναστών ως ενσωμάτωση, τότε θα αντιμετωπίσει την απώλεια «διεθνών πρεσβευτών» για την Ελλάδα, μια χώρα με παράδοση στην ύπαρξη μετοίκων. Αυτοί οι μέτοικοι της Περσικής Αυτοκρατορίας, της Αιγύπτου, της Ιταλίας συνέβαλαν στο θαύμα της αρχαίας ελληνικής σκέψης. Επανερχόμενοι στο σήμερα, είναι σημαντικό να δούμε την Ελλάδα ως μια χώρα μετοίκων, τους οποίους η ελληνική κοινωνία δεν καλείται απλώς να τους ανεχτεί ή να τους διευκολύνει, αλλά να δεχθεί τις επιρροές τους εμπλουτίζοντας την κουλτούρα και τον πολιτισμό με τη δική τους προίκα.

Ως προς το ισχύον νομικό πλαίσιο για τα θέματα μεταναστών και προσφύγων, σημαντικό και χρήσιμο είναι το σύγγραμμα της Κας Ζωής Παπασιώπη-Πασιά, καθηγήτριας στο μεταπτυχιακό τμήμα του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου, Βασικοί Νόμοι Δικαίου Καταστάσεως Αλλοδαπών'61 έκδοση, εκδ. Σάκκουλα, το οποίο αναφέρεται στους βασικούς νόμους για την κατάσταση αλλοδαπών, διευκολύνοντας τον αναγνώστη αναφορικά με το ισχύον καθεστώς προστασίας που προβλέπει η Ελληνική νομοθεσία μαζί με συναφείς εγκυκλίους.

Πολυπολιτισμικές κοινωνίες Επιπτώσεις στην οικονομία

του Παντελή Σκλιά,

Καθηγητή Πανεπιστημίου, ΜΚΟ Ευρωπαϊκή Προοπτική

Η μετανάστευση είναι αναπόφευκτο φαινόμενο τόσο παλιό όσο και η ιστορία του ανθρώπου. Η διαμόρφωση του πλανήτη με τη μορφή που έχει στην εποχή μας είναι, άλλωστε, ένα προϊόν μακροχρόνιων και συνεχών μετακινήσεων πληθυσμού.

Ειδικά σήμερα, στο πλήθος της παγκοσμιοποίησης και της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας, η μετανάστευση ενθαρρύνεται από αυτήν την ίδια τη φύση και τη χροιά της οικονομικής δραστηριότητας, αλλά και την ίδια την οικονομική διαδικασία, η οποία χαρακτηρίζεται κυρίως από μετακινήσεις και κινητικότητα των παραγωγικών συντελεστών. Εκτός βέβαια αυτού, να μην παραλείψουμε τον εξίσου σημαντικό λόγο της μετανάστευσης, που δεν είναι άλλος από το ισχυρό ένστικτο του ανθρώπου για επιβίωση, αλλά και για την εξασφάλιση σε αυτόν και στα παιδιά του προοπτικών για μία καλύτερη ζωή.

Αποτελεί λοιπόν μία μεγάλη πρόκληση για όλες τις αναπτυσσόμενες χώρες, το πώς θα διαχειριστούν τα μεγάλης κλίμακας μεταναστευτικά ρεύματα από φτωχές και υποανάπτυκτες περιοχές του κόσμου προς πιο πλούσιες και οικονομικά αναπτυσσόμενες.

Έτσι κι αλλιώς, εμείς οι Έλληνες γνωρίζουμε πολύ καλά το φαινόμενο της μετανάστευσης, αφού ήδη δύο φορές τον προηγούμενο αιώνα, μία στη 10ετία του '20 και μία στις δεκαετίες

που ακολούθησαν στο τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, είχαμε μεταναστευτικά ρεύματα προς τις χώρες της Δύσης και προς την Ωκεανία.

Είμαστε, δηλαδή, ή ήμασταν, τουλάχιστον, μία χώρα αποστολής μεταναστών και βέβαια, από τις αρχές της προηγούμενης 10ετίας, έχουμε γίνει χώρα υποδοχής. Αυτό το γεγονός, όπως έχει γίνει αντιληπτό από όλους πλέον, μας βρήκε εντελώς απροετοίμαστους, τόσο σε κοινωνικό όσο και σε πολιτικό επίπεδο και αυτό γιατί διαμορφώθηκε μία εντελώς νέα κατάσταση στη χώρα.

Κάθε μετακίνηση ανθρώπων από τόπο σε τόπο πάντα δημιουργεί προβλήματα. Η Ελλάδα έχει δεχτεί ένα μεγάλο αριθμό μεταναστών, νόμιμων και παράνομων, των οποίων η ύπαρξη επηρεάζει αφενός την οικονομική δραστηριότητα και αφετέρου την κοινωνική διάρθρωση. Οι συνέπειες για την Ελλάδα αυτών των έντονων μεταναστευτικών πιέσεων πολλαπλασιάστηκαν όχι μόνο για το λόγο που αναφέρθηκε προηγουμένως, δηλαδή το γεγονός ότι βρεθήκαμε απροετοίμαστοι, αλλά και για δύο ακόμα σημαντικούς λόγους.

Πρώτον, διότι η Ελλάδα έχει μία τεράστια μεθοριακή γραμμή, τόσο χερσαία, δύσβατη από το βορρά, όσο και θαλάσσια από τα ανατολικά και τα νότια, η οποία είναι σχεδόν αδύνατο να φυλαχτεί αποτελεσματικά, ιδίως αν είσαι απροετοίμαστος.

Αυτό έχει βέβαια ως συνέπεια την αθρόα και ανεξέλεγκτη είσοδο λαθρομεταναστών, η οποία μας οδηγεί κατευθείαν στο δεύτερο πολύ σημαντικό λόγο. Η Ελλάδα, στην κρίσιμη περίοδο της 10ετίας του '90 αλλά και τα πρώτα χρόνια της νέας χιλιετίας, παρουσιάζει ένα μεγάλο μέγεθος παραοικονομίας που είναι απόλυτα σαφές ότι δημιουργεί, αυτομάτως, μία αμφίδρομη σχέση ανάμεσα στο νότιο παράνομο εργοδότη και τον παράνομο μετανάστη, ο οποίος λόγω του ορατού κινδύνου της απέλασης εργάζεται ανασφάλιστος στην παραοικονομία, η οποία προφανώς είναι αφορολόγητη.

Ως εκ τούτου, λοιπόν, τα ταμεία χάνουν εισφορές, το κράτος χάνει φόρους σε ότι αφορά το οικονομικό σκέλος, διότι αν δούμε παράλληλα και το κοινωνικό, οι δραστηριότητες της παραοικονομίας, εν πολλοίς, αφορούν και εγκληματικές ενέργειες.

Η εγκληματικότητα άλλωστε παρουσίασε έξαρση τα τελευταία χρόνια, χωρίς να σημαίνει ότι ευθύνονται αποκλειστικά οι λαθρομετανάστες, γι' αυτό οι κίνδυνοι της αθρόας και ανεξέλεγκτης μετανάστευσης είναι αμοιβαίοι, τόσο για τη χώρα υποδοχής όσο και για τους ίδιους.

Τα προβλήματα είναι εμφανή και αφορούν εκδηλώσεις ξενοφοβίας, φαινόμενα γκετοποίησης και εκμετάλλευσης των ανθρώπων αυτών μέσω της

μαύρης εργασίας, αλλά και του σύγχρονου δουλεμπορίου, trafficking, το οποίο πλήττει κυρίως τις πιο ευαίσθητες ομάδες του πληθυσμού, δηλαδή γυναίκες και μικρά παιδιά.

Επειδή όμως έγιναν κάποιες προσπάθειες από την πολιτεία για τη νομιμοποίηση των μεταναστών στη χώρα μας, προς τα τέλη της δεκαετίας του '90, έχουμε, σταδιακά και κυρίως μετά την απογραφή του 2001 και τις έρευνες της τελευταίας Ζετίας, κάποια, επιτέλους, αξιόπιστα και μετρήσιμα μεγέθη της συμμετοχής τους στην οικονομική δραστηριότητα.

Σύμφωνα, λοιπόν, με πρόσφατη έρευνα του Ινστιτούτου Μεταναστευτικής Πολιτικής, η συμμετοχή των μεταναστών στην ελληνική οικονομία φτάνει το 2,6 του ΑΕΠ εκ του οποίου 1,9% προέρχεται από τους νόμιμους και το 0,7% από τους παράνομους μετανάστες.

Η συμμετοχή των νόμιμων μεταναστών στην απασχόληση ανήλθε στο 7,2% και των παράνομων στο 3,1%, δηλαδή συνολικά 10,4% των μισθωτών εργαζομένων ή αλλιώς 1 στους 10 είναι μετανάστες. Επίσης από στοιχεία των ερευνών του Ινστιτούτου Μεταναστευτικής Πολιτικής προκύπτει ότι το 75% των μεταναστών προέρχεται από τις χώρες της βαλκανικής χερσονήσου, ενώ η χώρα μας είναι η μοναδική στην Ευρώπη της οποίας οι περισσότεροι από τους μισούς μετανάστες προέρχονται από μία μόνο χώρα και αυτή, βέβαια, δεν είναι άλλη από τη όμορη Αλβανία.

Σε αντίθεση με τη, σχετικά, διαδεδομένη άποψη ότι οι μετανάστες κατευθύνονται προς την ερημωμένη ή και αγροτική επαρχιακή Ελλάδα λόγω της ενασχόλησής τους στον αγροτικό τομέα και σε άλλες χειρωνακτικές εργασίες, οι έρευνες που παρουσιάστηκαν πρόσφατα δείχνουν ότι το 86,6% του μεταναστευτικού ρεύματος κατοικεί σε αστικές περιοχές. Απλώς η παρουσία

τους στην ύπαιθρο μπορεί να φαίνεται εντονότερη λόγω της μειωμένης πια συμμετοχής του ντόπιου πληθυσμού.

Τα προαναφερθέντα εξηγούνται εύκολα αν λάβουμε υπόψη μας το γεγονός ότι η ελληνική οικονομία έχει περάσει σε μία φάση αναδιάρθρωσης, τόσο σε επίπεδο παραγωγικών συντελεστών, αφού πια χρειαζόμαστε εργατικό δυναμικό προσανατολισμένο στους τομείς της λεγόμενης νέας οικονομίας και της κοινωνίας της πληροφορίας, όσο και στο σύνολο της παραγωγικής δραστηριότητας της χώρας αφού σταδιακά εγκαταλείπεται, αποθαρρύνεται και τελικά μειώνεται ο όγκος και ο ρόλος της αγροτικής παραγωγής και της παλιάς βιομηχανίας.

Οι μετανάστες, σύμφωνα με έρευνα του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών, απασχολούνται σε ποσοστό 50% σε οικοδομοτεχνικά έργα και, σύμφωνα με το ΙΚΑ, αποτελούν το 10% των ασφαλισμένων, περίπου 346 χιλιάδες αλλοδαποί που συνεισφέρουν ετησίως 887 εκατ. ευρώ.

Επίσης, με βάση τα στοιχεία 10ετούς 1995-2005 έρευνας της Alpha Bank το έτος 2001, το 24,5% απασχολούνταν αποκλειστικά στις κατασκευές, πράγμα φυσιολογικό διότι τότε είχαμε την προετοιμασία για τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004, ενώ το 17,5% στη γεωργία και την κτηνοτροφία.

Στον άλλο μεγάλο ασφαλιστικό φορέα, τον ΟΓΑ, η παρουσία των μεταναστών φτάνει τα 44.689 άτομα, εκ των οποίων η συντριπτική πλειοψηφία, 35.318, είναι αλβανικής καταγωγής. Αντίθετα, ελάχιστη είναι η συμμετοχή των μεταναστών στο ΤΕΒΕ γεγονός το οποίο αποκαλύπτει και τις κύριες δραστηριότητές τους στη χώρα μας, οι οποίες περιορίζονται στην μισθωτή απασχόληση εργασίας.

Το κύριο χαρακτηριστικό του μεταναστευτικού εργατικού δυναμικού είναι η φτηνή ανειδίκευτη εργασία, η

οποία συνεπικουρείται από αυξημένη κινητικότητα και έμφαση στις εποχικές εργασίες. Η συνεισφορά τους στα ταμεία είναι αρκετά σημαντική αλλά μικρής ανταποδοτικότητας, όπως δείχνουν οι έρευνες, αφού η συντριπτική τους πλειοψηφία βρίσκεται, ηλικιακά, ανάμεσα στα 30 έως 43 έτη, συνεπώς, οι ανάγκες τους για ιατροφαρμακευτική περίθαλψη είναι ελάχιστες. Αυτό είναι θετικό.

Ενδεικτικό είναι το γεγονός ότι 70% των μεταναστών που νοσηλεύονται στα νοσοκομεία είναι γυναίκες, οι οποίες, είτε βρίσκονται στο τελικό στάδιο του τοκετού, είτε παρουσίασαν κάποιες επιπλοκές κατά τη διάρκεια του και ένα μικρότερο ποσοστό για γενικότερα γυναικολογικά προβλήματα. Συνολικά πάνω από 400 χιλιάδες μετανάστες, όπως αναφέρθηκε, είναι ασφαλισμένοι σε ταμεία.

Οι δράσεις, για να αντιμετωπιστεί το φαινόμενο στη χώρα, μέχρι σήμερα ήταν αποσπασματικές, αφού δεν υπήρχε μία ξεκάθαρη εικόνα για το μέγεθος της μετανάστευσης της χώρας μας. Γίνεται, βέβαια, τα τελευταία χρόνια μία προσπάθεια συλλογής των στοιχείων εκείνων που θα μας επιτρέψουν να έχουμε μία συνολική εικόνα σχετικά με το φαινόμενο.

Σύμφωνα με μελέτες και εκτιμήσεις από το 2004, περίπου το 25% ζει και εργάζεται παράνομα στην Ελλάδα, αφού είχαν καταγραφεί περίπου από 230 έως 330 χιλιάδες παράνομοι μετανάστες. Το πρόβλημα στην Ελλάδα είναι διττό, διότι από την μία πλευρά είναι η χώρα υποδοχής με σκοπό την αναζήτηση εργασίας και, αν είναι εφικτό, της μόνιμης ή περιστασιακής εγκατάστασης ανάλογα με τη φύση εργασίας, αν είναι μόνιμη ή εποχική, ενώ από την άλλη η χώρα μας βρίσκεται στις πύλες της Ευρώπης και λειτουργεί, περίπου, σαν ένα διαμετακομιστικό κέντρο προς τη δυτική πλευρά της Ευρωπαϊκής Ηπείρου.

Είναι, συνεπώς, απαραίτητος ένας σχεδιασμός για στοχευμένη πολυεπίπεδη δράση ώστε να υπάρχουν αποτελέσματα, γιατί **το φαινόμενο είναι πολύ πιθανό να ενταθεί στα επόμενα χρόνια, στο πεδίο, όχι μόνο των οικονομικών αλλά ενδεχομένως και των κλιματικών αλλαγών, είναι οι πρώτοι περιβαλλοντικοί μετανάστες.**

Οι δράσεις λοιπόν αυτές αφορούν, καταρχήν, στο εσωτερικό της χώρας, με λίγα λόγια πρέπει να έχουμε αξιόπιστα, πλήρη στατιστικά στοιχεία για το πόσοι μετανάστες απασχολούνται στη χώρα, πόσοι είναι νόμιμοι, πόσοι είναι παράνομοι, πόσοι χρειάζονται και πόσους μπορεί να αντέξει η οικονομία.

Πιο απλά, πόσους μετανάστες μπορεί να ενσωματώσει και να εντάξει στις δομές η χώρα τόσο στις οικονομικές δομές όσο και στις κοινωνικές, διότι μην ξεχνούμε ότι οι μετανάστες έχουν οικογένεια και παιδιά.

Σε κάθε περίπτωση, βέβαια, η λύση για την παράνομη μετανάστευση και η αντιμετώπιση του φαινομένου δε μπορεί να είναι μονομερής, πλέον το φαινόμενο έχει αποκτήσει έναν παγκόσμιο χαρακτήρα, άρα η διεθνής συνεργασία είναι κάτι παραπάνω από απαραίτητη.

Η μετανάστευση πρέπει να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά, ως προς τα προβλήματά της και τις συνέπειές της, τόσο στο εσωτερικό αλλά και στα εξωτερικά σύνορα της χώρας, διότι είναι προς όφελος όλων των παιδιών.

Με αυτό τον τρόπο θα καταπολεμηθεί η λαθρομετανάστευση, θα αποφύγουμε κάθε μορφή εκμετάλλευσης, ανασφάλιστη εργασία ή trafficking. Πολύ σημαντικός είναι, σε αυτό το σημείο, ο ρόλος των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων σε δύο επίπεδα, τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό.

Στο εσωτερικό είναι σημαντική η αναβάθμιση, η βελτίωση της συνεργασίας μεταξύ ΜΚΟ, της κεντρικής εξουσίας και της τοπικής αυτοδιοίκησης, η

οποία πλέον έχει αυξημένο ρόλο ώστε να γίνεται μία συστηματική προσέγγιση της εξέλιξης του φαινομένου και να πραγματοποιούνται τα απαραίτητα νομοθετικά και οικονομικά μέτρα.

Επίσης, θα «εποπτεύεται» και η εφαρμογή τους με τη δημιουργία εξειδικευμένων ομάδων που θα ασχολούνται με τα θέματα αυτά. Άλλωστε, πιο εύκολα συνομιλεί ο μετανάστης με έναν εκπρόσωπο μη κυβερνητικής οργάνωσης παρά με το επίσημο κράτος ειδικά στο βαθμό που αυτός ο άνθρωπος διαμένει παράνομα στη χώρα.

Στο εξωτερικό τώρα, πρέπει να στηριχθούν δράσεις των ΜΚΟ σε χώρες προέλευσης μεταναστών με σκοπό να ενημερώνεται ο, εν δυνάμει, μεταναστευτικός πληθυσμός για την κατάσταση και τις ανάγκες της χώρας υποδοχής : τι είδους εργατικό δυναμικό χρειάζεται, αν πρέπει να υπάρχει εξειδίκευση, ποιο είναι το νομικό πλαίσιο, ποια είναι η φύση της εργασίας.

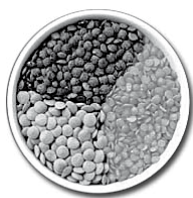
Ως εκ τούτου, λοιπόν, η χώρα μας με κάποιες ενέργειες και κάποιες δράσεις, στις χώρες από τις οποίες προέρχεται το μεγάλο ρεύμα παράνομων μεταναστών, μπορεί να βελτιώσει την διαδικασία αυτή στο βαθμό που πλέον ο μετανάστης θα είναι ενήμερος ή αυτός ο οποίος ενδέχεται να μεταναστεύσει, να είναι ενήμερος στη χώρα του.

Συμπερασματικά, αναφέρουμε ότι οι νόμιμοι μετανάστες συνεισφέρουν θετικά στην οικονομία της χώρας προσφέροντας φθηνή ανειδίκευτη εργασία με μεγάλη κινητικότητα, βελτιώνουν την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας, καθώς οι μετανάστες ασχολούνται κυρίως σε τομείς που το ελληνικό εργατικό δυναμικό λόγω της αναδιάρθρωσης της οικονομίας είχε εγκαταλείψει.

Παράλληλα, υπάρχει ένας σημαντικός αριθμός μεταναστών ο οποίος βρίσκεται παράνομα στη χώρα και, εκτός του ότι είναι πιθανόν να ρέπει προς τις εγκληματικές δραστηριότητες και να συμμετέχει στην παραοικονομία, είναι επίσης πιθανόν να πέσει και ο ίδιος θύμα των δραστηριοτήτων αυτών, θύμα δουλεμπορίου και trafficking.

Η ελληνική πολιτεία, από την πλευρά της, πρέπει να εκπονήσει και να υλοποιήσει ένα σχέδιο αντιμετώπισης των προβλημάτων που σχετίζονται με τη μετανάστευση, το οποίο να ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα που έχει διαμορφωθεί στη χώρα μας τα τελευταία 20 χρόνια.

Περαιτέρω, οι ελληνικές αρχές πρέπει να συνεργαστούν με τις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις αλλά και τις αρχές των χωρών προέλευσης των μεταναστών για την καλύτερη δυνατή υλοποίηση του σχεδίου αυτού.

Ένα μπόλ φακές

της Λίνας Χριστοφόρου

Πριν μερικές μέρες, βράδυ, γύρω στις εννιά, έτυχε να πάρω ένα λεωφορείο που ξεκινάει από την Κηφισιά και τερματίζει στον Πειραιά. Η γραμμή αυτή είναι μια από τις πιο παλιές των αστικών λεωφορείων. Διασχίζει το μισό περίπου λεκανοπέδιο της Αττικής. Με μεγάλη δυσκολία κατάφερα να μπω μέσα και να βρω κάπου για να σταθώ αφού ήταν φίσκα από κόσμο. Το βλέμμα μου αναγκαστικά άρχισε να σκοντάφτει στους συνταξιδιώτες μου. Ένα λεωφορείο γεμάτο Πακιστανούς, Ινδούς, Φιλιππινέζους, Αλβανούς, Ουκρανούς ... μέχρι εκεί μπορούσα να εντοπίσω τη χώρα προέλευσής τους. Από και και πέρα, για όλους όσοι ήταν μαύροι στο δέρμα δυσκολευόμουν να καταλάβω αν ήταν από το Καμερούν ή τη Ζάμπια ή την Αιθιοπία ή τέλος πάντων από κάποιο κράτος της Αφρικής. Το ίδιο έγινε και για όσους πιθανόν να προέρχονταν από κάποιο κράτος των Βαλκανίων. Για όλους αυτούς λοιπόν μάντευα. Αφού τέλειωσα το παιχνιδάκι “βρες από ποια χώρα κατάγομαι” σκέφτηκα ότι εάν η φίλη μου η Δήμητρα βρισκόταν σ’ αυτό το λεωφορείο, θα δυσκολευόταν να συνεχίσει αυτή τη διαδρομή και να φτάσει στον προορισμό της. Πιθανόν να κατέβαινε στην επόμενη στάση. Είχαμε διαπληκτιστεί πριν κάμποσες εβδομάδες για το θέμα των μουσουλμάνων, των Αλβανών, των τσιγγάνων όπου ο οργισμένος τόνος και το μαινόμενο ύφος της φωνής της συγκεντρώνονταν στα παρακάτω:

– Δε μπορούμε να βγούμε από το σπίτι. Από τότε που οι Μουσουλμάνοι εγκαταστάθηκαν πίσω από το σπίτι μας έχει υποβαθμιστεί η γειτονιά (Κάτω Πατήσια). Τι; Θα πάω το παιδί μου στο δημόσιο σχολείο της γειτονιάς; Δεν είμαστε

καλά. Με όλα τα Αλβανάκια; Αυτοί, δε μπορούν να ενσωματωθούν. Έτσι ήταν και στην Κομοτηνή όταν πήγα να σπουδάσω. Αν τους έβλεπες ...

Αυτή πια η όραση! Κι έτσι, θυμήθηκα μια γνωστή μου, πάρα πολύ μελαψή (είχε ρίζες από το Λίβανο) με την οποία καθώς περπατούσαμε, συναντήσαμε μια παρέα μαθητών. Ανάμεσά τους ήταν και μια κοπέλα μαύρη. Τότε αυτή σχολίασε επικριτικά:

– Κοίτα, κοίτα. Μαύρη. Πολύ μαύρη. Ε;

Μετά μου ήρθε στο μυαλό μια άλλη φίλη, η Βάσω, η οποία τον τελευταίο χρόνο είχε κάνει αρκετά ταξίδια στο Βερολίνο και σε μια παρέα φίλων με φανερή συστολή και τύψεις είχε περιγράψει κάποιες εντυπώσεις της:

– Αισθάνομαι άσχημα που το αναφέρω, το ξέρω δεν είναι μέσα στην ιδεολογική μου τοποθέτηση, αλλά βρε παιδιά, κουράστηκα να βλέπω συνέχεια τη μαντίλα. Πάρα πολλές γυναίκες με μαντίλα. Μου έκανε κάτι το πολιτιστικά και πολιτισμικά άσχημο.

Αμέσως μετά σκέφτηκα τη μητέρα μου, ετών 82, η οποία κάθε φορά που θα παρακολουθήσει στην τηλεόραση κάτι σχετικό με το θέμα της μαντίλας θα αναφωνήσει με έκδηλη απογοήτευση:

– Μα τι πράγμα είναι αυτό! Δεν αφήνουν τα κοριτσάκια να φτιάξουν τα μαλλιά τους, να πάνε στο κομμωτήριο, να αναδείξουν τα νιάτα τους και την ομορφιά τους! Νέα παιδιά!

Μ’ αυτά και μ’ αυτά ήρθε η ώρα να κατέβω από το λεωφορείο. Λίγα μέτρα ποδαρόδρομος κι έφτασα στην πολυκατοικία που διαμένω. Μπήκα στο ασανσέρ κι όσο αυτό ανέβαινε για τον πέμπτο όροφο, τόσο κι ακούγονταν φωνές που δυνάμωναν:

– *Ναι. Εσύ τό-κανες. Εσύ πέταξες τις σακούλες στον πρώτο όροφο. Το κατάλαβα, γιατί μό-νον ε-σείς θα ψωνίζατε από*

τέ-τοια σουπερμάρκετ (Lidl)...

Μια από τις Ελληνίδες γειτόνισσες είχε στήσει στον τοίχο την εννιάχρονη Αιγυπτία, επίσης γειτόνισσα. Ούρλιαζε χειρονομώντας, τονίζοντας και υπογραμμίζοντας μία-μία τις λέξεις. Κατηγορούσε και απειλούσε:

– *Ε-σύ τό-κανες. Αν το ξανακάνεις θα φωνάξω την α-στυ-νο-μί-α και θα πας φυ-λα-κή. Κα-τά-λα-βεις;*

Και τότε η μικρή ήρεμα, απλά κι αφοπλιστικά ρώτησε:

– *Πότε με είδατε να το κάνω;*

Μπροστά σ’ αυτήν την έξυπνη ερώτηση της μικρής, τα αλυχτά της γειτόνισσας σταμάτησαν. Η φίλη μου η Άλια είχε μάθει να υπερασπίζει τον εαυτό της.

Δε λέω, είναι πάρα πολύ εύκολο μόνο να βλέπουμε, να παρατηρούμε, να παρακολουθούμε τον “άλλο”, το “διαφορετικό”, τον “ξένο”. Από την άλλη όμως είναι δύσκολο να κάνουμε ένα βήμα για να τον ακούσουμε, να τον οσφρηστούμε, να τον γευτούμε, να τον αγγίξουμε. Γιατί; Δεν ξέρω κι ούτε μπορώ να πω. Ο καθένας από μας έχει και τα δικά του διότι. Μπορούμε να σκεφτούμε εκατομμύρια διότι και δισεκατομμύρια ίσως. Ένα διότι, ίσως νά ‘ναι κι αυτό: φοβόμαστε ότι όταν χτυπήσει το κουδούνι της πόρτας μας και την ανοίξουμε μπορεί να δούμε την Άλια, η οποία καθώς μυρίζει σα σχολική τσάντα από πάνω μέχρι κάτω, να στέκεται χαμογελώντας κι ενώ μας προσφέρει ένα μπουλ που ξεχειλίζει από φακές, την ακούσουμε να λέει:

– Αυτές οι φακές είναι για σας. Είναι πολύ νόστιμες κι ευδιαστές.

Και τότε, εκεί που πάμε ν’ απλώσουμε τα χέρια για να αγγίξουμε το μπουλ, ο φόβος μας μπορεί να φτάσει στο ζενίθ. Φοβόμαστε να απαλλάξουμε τον εαυτό μας από την αιώνια συνήθειά μας, παράδοσή μας, καταβολή μας, πείτε τη όπως θέλετε, αυτή τέλος πάντων που μας υπαγορεύει ότι για ένα πιάτο φακές είναι ευκολότερο να σκοτώνεις αυτόν που δεν είναι ίδιος κι όμοιος με σένα παρά να μπαίνεις στον κόπο να τον μάθεις, να τον αποδεχτείς γι’ αυτό που είναι ώστε μετά να μπορείς να το μοιράζεσαι μαζί του.

Εθνικό Παρατηρητήριο για το Ρατσισμό και την Ξενοφοβία

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εγκαινιάζει την Ελλάδα
για τον ορισμό της παρενόχλησης στο νόμο κατά των διακρίσεων

Στις 27 Ιουνίου 2007 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή απέστειλε στην Ελλάδα, όπως και σε 13 άλλα Κράτη Μέλη, επίσημο αίτημα για ορθή ενσωμάτωση της Οδηγίας 200/43/ΕΚ για τις Διακρίσεις. Η επιστολή της Επιτροπής προς την Ελληνική κυβέρνηση αφορά στον ορισμό της παρενόχλησης που θεωρείται προβληματικός ως γενικόλογος μη παρέχοντας την απαιτούμενη ασφάλεια δικαίου (ρήτρα «χρηστών και συναλλακτικών ηθών» άρ.2.2 του ν.3304/2005), ενώ όπως έχει ήδη επισημάνει η Εθνική Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου σχετικοποιεί ανεπίτρεπτα την έννοια της παρενόχλησης περιορίζοντάς την.

Ωστόσο, η εφαρμογή της νομοθεσίας κατά των διακρίσεων υποφέρει και από άλλα προβλήματα κύρια ως προς:

- την προσωπική και λειτουργική ανεξαρτησία των φορέων ίσης μεταχείρισης και την επιχειρησιακή τους ικανότητα και αποτελεσματικότητα. Χαρακτηριστικό αρνητικό παράδειγμα είναι η κατ' ουσίαν ανύπαρκτη Επιτροπή Ίσης Μεταχείρισης του Υπουργείου Δικαιοσύνης.

- την ασυμβατότητα της προϋπάρχουσας νομοθεσίας εν γένει για την πρόσβαση σε δημόσια αγαθά και υπηρεσίες με τη νομοθεσία κατά των διακρίσεων, ιδιαίτερα ως προς τη ρήτρα εξαίρεσης των λόγων ιθαγένειας από τις αθέμιτες διακρίσεις. Η κατάσταση αυτή επιτείνεται από τη μη υλοποίηση της οδηγίας 2003/109/ΕΚ για τους Μακροχρόνια Διαμένοντες Μετανάστες - κυρίως λόγω του ακριβού παραβόλου των 900€ και του περιορισμένου αριθμού δικαιούχων για μαθήματα γλώσσας και ιστορίας και οδηγεί σε ευρείες διακρί-

σεις με βάση την εθνική καταγωγή σε βάρος των αλλοδαπών κατοίκων και εργαζομένων της χώρας.

- την περιοριστική διάταξη για την νομική συνδρομή και εκπροσώπηση των θυμάτων από οργανώσεις της κοινωνίας πολιτών και την αδυναμία των φορέων ίσης μεταχείρισης να προσφύγουν σε δικαστήριο παρέχοντας νομική υποστήριξη στα θύματα. Κανένα πρόσωπο και καμία οργάνωση δεν έχει προσφύγει έως σήμερα στη δικαστική οδό για προβλήματα διακρίσεων λόγω φυλής ή εθνοτικής καταγωγής, ενώ αμελητέος είναι ο αριθμός των σχετικών αναφορών στο Συνήγορο του Πολίτη.

- την εναρμόνιση των δικονομικών κωδίκων ως προς την αντιστροφή του βάρους της αποδείξεως, η οποία καθίσταται αναγκαία για την ουσιαστική εφαρμογή της από τα δικαστήρια, όπως επίσης η ΕΕΔΑ έχει υποδείξει.

- την πρόβλεψη ποινικών κυρώσεων μόνον για διακρίσεις κατά τη συναλλαγή και την παροχή υπηρεσιών στο κοινό με αποτέλεσμα η σχετική νομοθεσία να παραμένει εν πολλοίς ένα ευχολόγιο και η παρέμβαση των φορέων ίσης μεταχείρισης μεσολαβητική με στόχο τη συμφιλίωση των μερών.

Η πραγματική εφαρμογή της νομοθεσίας κατά των διακρίσεων εξαρτάται από το πλαίσιο των πολιτικών και των πρακτικών για τις διακρίσεις και το ρατσισμό κατά μεταναστών και μειονοτήτων που εξετάζονται στην Ετήσια Έκθεση του Εθνικού Παρατηρητηρίου για το 2007:

Racism and Discrimination against Immigrants and Minorities in Greece: the State of Play

The Uncommon Man

It is my right to be uncommon...

If I can. I seek opportunity... Not security.

I do not wish to be a kept citizen,

*Humbled and dulled by having
the state look after me.*

*I want to take the calculated risk to dream
and build, to*

Fail and succeed.

I refuse to barter incentive for a dole.

*I prefer the challenges of life to the
Guaranteed existence; the thrill of
Fulfilment to the stale calm of utopia.*

*I will not trade freedom for beneficence
Nor my dignity for a hand out. I will
Never cower before any master nor bend
to any threat.*

*It is my heritage to stand erect,
proud, and unafraid; to think and act for
myself; enjoy the benefits of my
creations; and to face the world boldly
and say, «This I have done with my own hand,
I am a man. I am an American.»*

- Dean Alfange,

Αμερικανός φιλελεύθερος πολιτικός,
γεννημένος στην Κωνσταντινούπολη
από Έλληνες γονείς (1897-1989)

Διαφορετικότητα, Ανθρώπινα Δικαιώματα και Συμμετοχή

Η καμπάνια «όλοι διαφορετικοί - όλοι ίσοι»

του **Θοδωρή Καραουλάνη**

Μέλος Εθνικής Επιτροπής Συντονισμού «όλοι διαφορετικοί - όλοι ίσοι»

Μέλος Εκτελεστικής Επιτροπής Εθνικού Συμβουλίου Νεολαίας

Η καμπάνια «all different-all equal», με ελληνικό τίτλο «όλοι διαφορετικοί - όλοι ίσοι» είναι πρωτοβουλία του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη Διαφορετικότητα, τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και τη Συμμετοχή. Το 1995, 50 χρόνια μετά το τέλος του 2^{ου} Παγκοσμίου Πολέμου, το Συμβούλιο της Ευρώπης πραγματοποίησε μια εκστρατεία νεολαίας με τον τίτλο «Όλοι διαφορετικοί- όλοι ίσοι» προκειμένου να ενισχύσει τη δράση ενάντια στο ρατσισμό, τον αντισημιτισμό, την ξενοφοβία και τη μη ανοχή. Ακόμα κι αν έχουν περάσει 10 χρόνια από την προηγούμενη εκστρατεία, ο αγώνας ακόμα συνεχίζεται. Για αυτό το λόγο, από τον Ιούνιο του 2006 έως το Σεπτέμβριο του 2007, το Συμβούλιο της Ευρώπης πραγματοποιεί μια νέα εκστρατεία για τη **Διαφορετικότητα, τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και τη Συμμετοχή**, βασισμένη στο ίδιο σλόγκαν και με το ίδιο λογότυπο που θεωρήθηκε επιτυχημένο.

Η εκστρατεία 2006 - 2007 διοργανώνεται σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Ευρωπαϊκό Φόρουμ Νεολαίας. Την οργάνωση, υλοποίηση, συντονισμό και προβολή της καμπάνιας αναλαμβάνει σε κάθε χώρα μέλος μια Εθνική Επιτροπή Συντονισμού, που συγκροτείται με απόφαση της κυβέρνησης αλλά που προϋποθέτει τη συμμετοχή των ίδιων των ενδιαφερόμενων. Κάθε Εθνική Επιτροπή Συντονισμού απολαμβάνει ελευθερία

επιλογών αλλά και προγραμματισμού, συντονίζοντας απλώς τις δράσεις με το ΣτΕ, στο πλαίσιο των αποφάσεων και των στόχων που έχουν τεθεί, ενώ αναλαμβάνει να προωθήσει στις εθνικές κυβερνήσεις το ζήτημα της χρηματοδότησης των σχετικών δράσεων.

Οι **στόχοι** που τέθηκαν για την εκστρατεία ενημέρωσης και εμπνέουν τις δράσεις είναι οι εξής:

- ▶ Ευαισθητοποίηση του γενικότερου κοινού για τη διαφορετικότητα, τα ανθρώπινα δικαιώματα και τη συμμετοχή
- ▶ Κινητοποίηση των νέων για την ανάληψη δράσης στα θέματα της εκστρατείας
- ▶ Δυνατότητες να έρθουν κοντά και να συνεργαστούν άτομα από διαφορετικές κοινωνικές, φυλετικές, θρησκευτικές ομάδες
- ▶ Δημιουργία βάσεων για ανάληψη

αντίστοιχων πρωτοβουλιών και μετά το τέλος της εκστρατείας (π.χ. Δράση στο πλαίσιο του σχεδίου 2008- Έτος Διαπολιτισμικού Διαλόγου που έχει προτείνει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή).

Ομάδες-στόχοι ορίστηκαν οι εξής (με σειρά προτεραιότητας):

- ▶ Οι νέοι γενικά και ιδιαίτερα αυτοί με λιγότερες ευκαιρίες (άτομα με αναπηρία, μετανάστες, μέλη μειονοτήτων, νέοι που δεν κατοικούν στα αστικά κέντρα κ.λπ)
- ▶ Ομάδες ατόμων, οργανώσεων και φορέων που δραστηριοποιούνται στα κεντρικά θέματα της εκστρατείας
- ▶ Το γενικότερο κοινό
- ▶ Τα ΜΜΕ

Το ρόλο της Εθνικής Επιτροπής Συντονισμού ανέλαβε, στα τέλη του 2006, μετά από απόφαση της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς, το Εθνικό Συμβούλιο Νεολαίας, ως αντιπροσωπευτικός φορέας νεολαίας της χώρας που λειτουργεί χωρίς αποκλεισμούς και προκαταλήψεις, ώστε να αποτελέσει το όργανο που θα συντονίζει τις δράσεις της εκστρατείας. Η Ε.Ε.Σ. αποτελεί τον πυρήνα της εκστρατείας και έχει τις παρακάτω αρμοδιότητες:

- ▶ Κατάρτιση και παρακολούθηση πλάνου δράσεων εκστρατείας
- ▶ Κατάρτιση και παρακολούθηση προϋπολογισμού για την εκστρατεία
- ▶ Εκπροσώπηση σε ευρωπαϊκό επίπεδο στις συναντήσεις των Ε.Ε.Σ.

- ▶ Προβολή και προώθηση των μηνυμάτων της εκστρατείας ενημέρωσης (μέσα από δράσεις προς τα ΜΜΕ, εκπροσώπηση σε εθνικό επίπεδο σε εκδηλώσεις που άπτονται των θεμάτων της εκστρατείας ενημέρωσης, παραγωγή υλικού επικοινωνίας)
- ▶ Συγκέντρωση αποτελεσμάτων και τελική αξιολόγηση (έκθεσης απολογισμού).

Για την Εθνική Επιτροπή Συντονισμού (δηλαδή το Εθνικό Συμβούλιο Νεολαίας), η εκστρατεία θα θεωρηθεί επιτυχημένη μόνο αν ενημερωθεί για αυτή μεγάλη μερίδα των πολιτών και ευαισθητοποιηθεί για αυτή εξίσου μεγάλη μερίδα των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων. Ο στόχος προβολής της καμπάνιας είναι για αυτόν τον λόγο πολυπλόκος:

α) να ενημερωθούν οι πολίτες ότι η καμπάνια είναι μια πρωτοβουλία του Συμβουλίου της Ευρώπης που στην Ελλάδα υλοποιείται με πρωτοβουλία της Γ.Γ.Ν.Γ. σε συνεργασία με το Ε.Σ.Υ.Ν και τη βοήθεια των ΜΚΟ, β) πρέπει να στοχεύει να κινήσει την περιέργεια και να ευαισθητοποιεί πρώτα τους νέους αλλά όχι μόνο, καθώς η πολυπολιτισμική Ελλάδα είναι μεν πραγματικότητα για όλους, ωστόσο οι νέοι μπορούν να αλλάξουν πιο εύκολα τα πράγματα που δεν τους αρέσουν, γ) η εκστρατεία πρέπει να προβάλλεται σε όλα τα μέσα, τηλεοπτικά, ραδιοφωνικά, ηλεκτρονικά και έντυπα, ώστε να φθάσει παντού.

Ωστόσο είναι σημαντικό να καταλάβουμε ότι η αξία της καμπάνιας έγκειται στην ίδια τη συμμετοχή των νέων και της κοινωνίας των πολιτών. Η Ε.Ε.Σ. – Ε.Σ.Υ.Ν. ενεργοποιεί αρχικά τις οργανώσεις μέλη του Εθνικού Συμβουλίου Νεολαίας για να αναλάβουν δράση ή να προσαρμόσουν τις ήδη προγραμματισμένες δράσεις τους στις θεματικές της εκστρατείας. Επιπλέον

ενημερώνει συνεχώς ενδιαφερόμενες οργανώσεις νέων, ανθρωπίνων δικαιωμάτων και άλλων θεματικών για τους στόχους και τους σκοπούς της καμπάνιας. Αυτό σημαίνει ότι οι οργανώσεις θα ενημερωθούν για τη φιλοσοφία και τους σκοπούς της εκστρατείας και θα παρακινηθούν, αλλά θα πρέπει οι ίδιες να αναλάβουν πρωτοβουλίες με νέους για τους νέους. Οι οργανώσεις που αποφασίζουν να αναλάβουν κάποια δράση για την εκστρατεία, έρχονται σε επικοινωνία με τη Γραμματεία της Ε.Ε.Σ και υποβάλλουν μια σύντομη περιγραφή της πρότασής τους καθώς και στοιχεία επικοινωνίας. Για τη δράση αυτή, η Ε.Ε.Σ εξετάζει απλώς, αν είναι συμβατή με τους στόχους της καμπάνιας «όλοι διαφορετικοί- όλοι ίσοι». Αμέσως μετά κάθε οργάνωση μπορεί να κάνει χρήση του λογότυπου για τη συγκεκριμένη δράση, ενώ προσφέρεται ανάλογα με τις ανάγκες και τις δυνατότητες η παροχή επικοινωνιακού υλικού ή υποστήριξης για το σχεδιασμό της δράσης καθώς και δυνατότητες δικτύωσης με άλλες οργανώσεις.

Για εμάς στην Ε.Ε.Σ-Ε.Σ.Υ.Ν η κάθε ανθρώπινη ύπαρξη είναι διαφορετική και αυτό μπορεί να καθοριστεί με πολλά κρι-

τήρια: το φύλο, το χρώμα, την καταγωγή, τα φυσικά χαρακτηριστικά, τις ιδέες, την οικονομική κατάσταση, τη θρησκεία. Το πακέτο δραστηριοτήτων της καμπάνιας «όλοι διαφορετικοί – όλοι ίσοι» που έχει μέχρι σήμερα υλοποιηθεί, επικεντρώνεται στην αλληλεπίδραση μεταξύ ανθρώπων με πολιτισμικές, εθνικές και κοινωνικές διαφο-

ρές καθώς και στις σχέσεις μεταξύ των πλειοψηφιών και των μειονοτήτων, με ταυτόχρονη προβολή και αντιστροφή κοινωνικών και πολιτικών στερεοτύπων. Δίνουμε βάρος στη συμμετοχή των νέων και των κοινωνικά ευπαθών ομάδων, της κοινωνίας των πολιτών και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Προσπαθούμε να «ξυπνήσουμε» την καλή πλευρά που όλοι κρύβουμε μέσα μας, τη διάθεση για προσφορά, την αλληλεγγύη και την ανοχή... Είναι στο χέρι και στην καρδιά του καθενός μας, ειδικά επειδή είμαστε νέοι...

Φοβική πολιτική;

του Γιάννη Πανούση

Καθηγητή στο Τμήμα Επικοινωνίας
και ΜΜΕ του ΕΚΠΑ

1. Οι ρατσιστικές αντιλήψεις ως προς τους μετανάστες επηρεάζουν (και χρωματίζουν) τη μεταναστευτική πολιτική ένταξης και τη νομοθεσία. Στους «από τα μέσα αποκλεισμένους» (περιθωριακούς) προστίθενται τα θύματα μιας ιδιόμορφης ποινικοποίησης και καταστολής.

Η (ρατσιστική) συμπεριφορά/ αντίληψη των κοινωνικών διακρίσεων και των διωγμών δεν αφορά μόνο τις δι- ανθρώπινες σχέσεις αλλά εμφιλοχωρεί στον πολιτικό λόγο και στους νόμους του Κράτους. Ακόμα και η δικαιοσύνη δεν είναι πάντοτε «φυλετικά ουδέτερη και άχρωμη».

2. Μπορεί στη χώρα μας να μην έχει αναπτυχθεί μια *φυλετικοποίηση (racia-lisation) της μετανάστευσης*, τούτο όμως δε σημαίνει ότι είμαστε έτοιμοι να αναγνωρίσουμε στους ξένους αστικά, κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα γι' αυτό και τους αφήνουμε για καιρό σε μια *νομική (και πραγματική) κατάσταση εντός/ εκτός*.

Αρνούμενοι όμως στους άλλους το δικαίωμα να υπάρχουν αποδεχόμαστε –εκτός των άλλων– και τους κινδύνους κάποιος άλλος να μη θέλουν να υπάρχουμε (ούτε) εμείς. Η ταυτότητά τους δε μπορεί να συγκροτηθεί με τις «απαρνήσεις του παρελθόντος τους». Η ιστορικότητα και η προοπτική πρέπει να συνυπάρχουν. Το *τότε*, το *τώρα* και το *αύριο* δομούν την πολιτισμική ταυτότητα.

3. Η *απορροφητική δύναμη* της φιλόξενης και ανοικτής ελληνικής κοινωνίας ως τόπου υποδοχής μεταναστών εξαρτάται από την υιοθετούμενη κατά καιρούς πολιτική. Η *ταύτιση/ αφομοίωση* συνιστά π.χ. τρόπο προ-

σαρμογής ο οποίος δεν συν-εκτιμάει τα πολιτισμικά στοιχεία των μεταναστών, η *ένταξη* δεν απαλλοτριώνει τις ρίζες καταγωγής ενώ η *πολυπολιτισμικότητα* προϋποθέτει αμοιβαία αναγνώριση του δικαιώματος της πολιτισμικής ετερότητας και διαφοράς.

Βέβαια πολλές φορές τόσο ο *διαχωρισμός* (τύπου *apartheid*) όσο και η *περιθωριοποίηση* (π.χ. υποκοουλτούρες) δεν απουσιάζουν από τα μοντέλα μη-προσαρμογής των ίδιων των μεταναστών. Ανάλογα δε με τη μεταναστευτική πολιτική ή με τις «ταυτότητες των μεταναστών» διαμορφώνεται το νομικό status τους που αρχίζει από τα ελάχιστα δικαιώματα των παρανόμως εισελθόντων μέχρι την αναγνώριση ακόμα και πολιτικών δικαιωμάτων (κυρίως στη δεύτερη γενιά).

4. Η κοινότητα των μεταναστών ούτε μπορεί να επιβάλει και να καταστήσει σεβαστές ορισμένες βασικές αρχές (κοινωνικής) δικαιοσύνης, ούτε μπορεί να ζησει σ' ένα πλαίσιο μη-δικαιοκρατικό. Η πολιτική του *κοινού αγαθού* πρέπει να τους περιλαμβάνει και αυτό επιτυγχάνεται κυρίως με την αναγνώριση της ιδιότητας του πολίτη, δηλαδή του φορέα δικαιωμάτων και του μέλους μιας κοινότητας.

Δεν αρκεί η *καλοπροαίρετη αμέλεια* του (αδιάφορου;) φιλελεύθερου Κράτους ως προς τα προβλήματα της *πολυπολιτισμικότητας* σε συνδυασμό (σύγκρουση;) με την «εθνική οικοδόμηση». Χρειάζονται *θετικά μέτρα / θετικές διακρίσεις (affirmative action)* για την ένταξη. Μέτρα που δε θα προκύψουν μέσα από γραφειοκρατικές διαδικασίες αλλά από την ειλικρινή διαπραγματευση με τους ίδιους τους μετανάστες. Οι ίσες ευκαιρίες συμμετοχής συνιστούν

μια καλή αρχή για να ξεπεραστούν οι ρατσιστικές συμπεριφορές ακόμα και των κρατικών φορέων.

5. Μικροεθνικισμοί, τάσεις εξαγνισμού της υγιούς κοινωνίας από τα μιάσματα, πολιτική ορθότητα (των πεφωτισμένων) πολιτικοί, θεσμικοί και διεθνείς παράγοντες (που καθιστούν το οικονομικοκοινωνικό φαινόμενο της μαζικής μετανάστευσης αντικείμενο συγκρούσεων ως προς την ηθική και συνασθηματική βάση των συμπαθητικών ταυτίσεων και απορρίψεων της κοινής γνώμης) επηρεάζουν τη μεταναστευτική πολιτική.

Ο μυθοποιητικός χαρακτήρας του φόβου της εθνικής ομάδας, ακόμα και σε συνθήκες παγκοσμιοποίησης, απέναντι στους «τρίτους» μειώνεται μόνο μέσω της ομογενοποίησης. Τα νομικά και πολιτικά μέτρα άλλοτε κρύβουν κι άλλοτε αποκαλύπτουν την ανάγκη να μας διέπει «το δίκαιο του αίματος» απέναντι στους πάσης φύσεως «*βάρβαρους*». Το να «είσαι» όμως δεν ταυτίζεται ούτε με το «γεννήθηκες» ούτε με το «υφίστασαι».

Έτσι από τα στερεότυπα δεν ξεφεύγουν ούτε οι παλινοστούντες επαναπατριζόμενοι, όπου η εξωτερική πατρίδα (external homelands) σηκώνει πάλι τείχη στη βάση του «πόσο Έλληνας είναι κάποιος».

Τα ιστορικά ατυχήματα μοιάζει να μην υποχρεώνουν τη μητέρα-πατρίδα για περισσότερη προστασία. Η ελληνοποίηση ως *ομογένεια* στην εποχή της μετανάστευσης μετατρέπει συχνά τον σχεδόν ημεδαπό σε ημι-παράνομο αλλοδαπό.

Αλλογενείς και αλλοδαποί ομογενείς αισθάνονται ξένοι στην ίδια τους την πατρίδα, αφού η εθνική ιδεολογία δεν τους αναγνωρίζει τα πλήρη δικαιώματα των Ελλήνων.

Ακόμα και η *δημοκρατική επικουρικότητα* των τοπικών αρχών και κοινωνιών στην αναγνώριση/ προστασία των δικαιωμάτων των μεταναστών δε λειτουργεί. Η αλληλεγγύη και η συλλογικότητα κινούνται πολύ συχνά σ' ένα κλίμα ομογενοποίησης.

CIVIC EUROPE

The Case for Democratic Reforms

by **Dimitris N. Chrysochoou**

*Associate Professor of International Organization
University of Crete*

An Intergovernmental Conference has commenced after the ‘compromised structure’ agreed at the June 2007 European Council in Brussels. The deal, nebulous as ever, was for a Reform Treaty to replace Europe’s drifting constitutional ambitions with a moderate reform package by the end of 2007. The mandate included some pro-integrationist elements like the extension of qualified majority in some 40 new instances, a strengthening of the European Parliament’s co-legislative rights, an enhanced role for national parliaments and the retention of measures previously evident in the Constitutional Treaty on the EU’s democratic life. But instead of politicization becoming a weapon in the strategic arsenal of pro-integrationist forces, the deal accommodated the demands of the more skeptical actors like Britain and Poland, making it difficult to reach an equilibrium between the EU and ‘the civic’. Too many reservations, opt-outs, references to states’ prerogatives in relation to competencies and reform practices, along with a delay in applying the double majority system, deprive the EU from consolidating its political identity and from shifting the basis of legitimation from managerial forms of elite governance to a European demos based on more active and

inclusionary virtues of belonging. Thus the crucial question remains: what kind of Europe do we want? A question that, since the early 2000s, not only rests at the top of the political agenda, but continues to provoke a series of debates on the future prospects of this unique synthesis of autonomy and integration. Underlying the above question is the equally puzzling issue of how to transform the EU into a ‘political community’ composed of free and equal citizens,

thus bringing about a dynamic equilibrium between the parallel demands for ‘unity in diversity’; an ever pertinent motto for the reconciliation of state sovereignty and supranational authority. And all that against the background of a still discernible crisis following the rejection of the stillborn Constitutional Treaty by the French and Dutch electorates two years ago. Although the addition of ‘reform’ to the title of any EU-related study makes the work appear more relevant, and sometimes even respectable, any attempt at sketching out a comprehensive reform package for the EU as a multilevel and, therefore, multilogical and multiperspectival, polity, should strive towards a category of social and political organization that is based on a viable ‘civic contract’ between decision-makers and decision-receivers. This open and participatory conception of Europe as an extended political space captures the ascending dialectic between the viability of national public spheres and the making of a mixed sovereignty regime. In other words, it epitomizes the search for a new balancing act between the parallel forces for segmental autonomy and collective shared-rule, in the sense of a ‘mixed commonwealth’ composed of a plurality of national and transnational governance and policy regimes. At the same time, however, absent a

“ *What is needed
is a new sense
of directionality,
a comprehensive blueprint for
substantive reforms
that would guarantee
a sense of process
towards
a democratic polity.* ”

formal European Constitution, as conventionally understood, and given the inchoateness of a composite European demos, there is urgent need for a substantive restructuring of EU strategies for democratization based on a novel but genuinely democratic concept for Europe.

Which directions should European reforms take in the future? What means –procedural and substantive– are available to EU treaty-makers? Is there a plausible case for a ‘Republic of Europeans’, or can there only exist a ‘Synarchy of Polities’ as a possible political future? Whatever the answer –assuming of course there is one, from which some sense of a realistic consensus might emerge– the EU has come to denote a composite polity that combines unity and multiplicity, projecting novel forms of governance and sovereignty-sharing. This key to understanding its complexity through the lens of new conceptual schemes, which may lead to novel understandings of governance that encourage the member publics to engage themselves in an open dialogue about their common future. The point is that public debate on the future shape of the EU as a system of collective norm-orientation and multiple identity-holding can become the medium through which a composite polity constitutes itself from the lower level upwards. This leads to a transcendence of hierarchical and territorial forms of power distribution, where different notions of legitimacy and representation can produce a novel view of postnational, and even potsovereign, politics. Thus a new concept for Europe should entail a balanced mix of social and political forces that share in the emerging sovereignty –as the capac-

ity for self-rule– of the larger polity. Within the latter, political authority should not be symmetrically vested in an overarching federal (or federalizing) center, but rather should be distributed through multiple clusters of partial policy autonomy among different levels of governance and forms of contention that combine territorial with substantive public issues.

Recent changes in the workings of the general system following the largely problematic Treaty of Nice, in terms of its decisional modalities for reaching viable integrative outcomes, have not affected its character as a statecentric project, preserving a dynamic, and at times fragile, balance between sovereignty and integration, by means of producing a system of political co-determination, or what could be described as a synarchy of distinct historically constituted, culturally defined and politically organized states and demoi. Namely, a densely institutionalized framework of collective governance that produces a flexible interpretation of the sovereignty principle and, with it, of the capacity of jointly organized units to share in the management of the larger system. As the EU remains a treaty-constituted political body and not the constitutive act of a European demos, it does not derive its political authority from its citizens directly, nor has it resulted in a democratic fusion among different levels of governance and representation. Moreover, its member units are free to dissociate themselves from the union if and when they chose to, while its elusive constitutional identity rests heavily upon domestic legal orders, although it already projects a profound locking together of states regarding the joint exercise of fundamental pow-

ers. All the above is key to making sense of the changing conventions of sovereignty that can be taken, following Taylor’s recent thesis, as a ‘unit of participation’ - i.e., the right to be involved in the joint exercise of competencies.

What is needed is a new sense of directionality, a comprehensive blueprint for substantive reforms that would guarantee a sense of process towards a democratic polity. In that regard, EU citizenship carries an undisputed political weight, whose democratic potential is threefold: first, it sets up a transnational system of rights giving access and voice to the member publics; second, it induces integrative sentiments by motivating greater civic participation in EU affairs; and third, it strengthens the bonds of belonging to an ‘active polity’, by facilitating the process of positive EU awareness-formation at the grassroots. The question is whether such citizenship entails a re-arrangement of existing rights (and duties), or whether it amounts to a shared European civicness and, hence, to a new political subject or demos. A plausible answer is that, to the extent that the distribution of EU civic entitlements passes through the capacity of citizens to determine the functions of the larger polity, EU citizenship can be said to form the basis of a new democratic ordering. Some measures to move further in that direction are:

- ▶ the detachment of EU citizenship from the ‘nationality requirement’;
- ▶ the extension of the right to vote and to stand as a candidate at national elections for citizens residing in a member state other than their own;

- ▶ the institutionalisation of the citizens' right to information on all EU issues;
- ▶ the setting up of constitutional mechanisms against any infringement of liberties;
- ▶ the introduction of the citizens' right to hold public office within the EU;
- ▶ the enrichment of the citizens' rights to social welfare and working conditions;
- ▶ the recognition of political rights to legally resident third-country nationals, which requires the transcendence of any liberal-statist norms of civic exclusion.

For a polity that was founded on international treaty rules, and whose incipient demos lacks effective civic competence, the transition from democracies to democracy and, hence, from an aggregative to a deliberative model of governance, is neither easy nor linear. Yet, recent trends in EU reform give credit to those who argue that the EU is closer to a statecentric system of politics than to a 'democetric' form of polity. This is far from an ideal state, as it hinders the emergence of a European demos. Political pragmatism, if not a power-based institutional cynicism, seems to have had its day at the expense of a visionary project to reignite the public's interest in EU affairs. Like any other polity that aspires to becoming a democracy, the EU has to engage itself in a constitutive process to bring about a framework of participatory politics by inventing and, where necessary, reinventing, a sense of democratic process (and purpose). Hence, the EU has to address issues of democracy and to ensure that its political decisions, authoritative as they may be, are also informed by a principled public dis-

“ Yet, recent trends
in EU reform give credit
to those who argue
that the EU is closer
to a statecentric system
of politics
than to a 'democetric' form
of polity.
This is far from an ideal state,
as it hinders the emergence
of a European demos. ”

course. This is largely because the EU will continue to be confronted with the reality of multiple polities and demoi, and by the fact that its present institutional structure invests more in accommodationist-type of reforms, rather than in fundamental constitutional re-orderings.

The challenge facing the political system of the EU is to allocate authoritatively, not just derivatively, rights and values within European society. Such an outcome though, would not –and should not– resemble a 'community of fate', nor should it rest on ethnocultural bonds of belonging. Rather, Europe's political constitution should offer a balanced democratic design, whose civic value exists independent of national public spheres, but whose 'politics' extends to both EU and national civic arenas. This would also signal a shift in the basis of legitimation from a functionalist-driven process to a polity of free and

equal citizens, whose unity rests on a metanational civic contract. As recent treaty reforms failed to produce a shared democratic vision for Europe, it is collective civic action, rather than political rhetoric, that is needed for the EU to rediscover a new sense of direction and to face up to the challenges of the new era.

Given the remarkable profusion of theories to the study of the EU, one should rethink the archetypal laboratory of ideas upon which novel understandings of democracy were allowed to expand. Here, normative theory, drawing from the likes of new republicanism, multilevel constitutionalism and civic cosmopolitanism, is an appropriate point of departure. Thus the study of the EU as a mixed polity –a sympolity of entangled sovereignties– has to associate itself closely with the making of a European civic space - i.e., the equivalent of a *polis*, whose *politeia* reflects its essential purpose as a 'demos-cra-cy'. That could offer a plausible answer to Europe's democratic concerns, confirming its nature both as a synarchy of democracies and as a mixed commonwealth of highly interrelated demoi, and adding credence to the view that the creation of a new kind of civic ordering should be a condition for uniting the member publics and their respective public spheres into what might resemble a *res publica composita*. Thus 'many peoples, one demos' captures the imagination of a 'Republic of Europeans' based on a certain notion of democratic *civitas*. This is more than just a democratic wish for the shape of things to come, as it could assign meaning to a new vision of democratic politics.

Communication:
chrysschoou@pol.soc.uoc.gr

Ευρωπαϊκή Τραπεζική Αγορά

Μακρύς ο δρόμος προς την ολοκλήρωση...

του Χρήστου Τριαντόπουλου

*Οικονομολόγου και Επιστημονικού Συνεργάτη
του Εργαστηρίου Ευρωπαϊκής Ενοποίησης και Πολιτικής του Πανεπιστημίου Αθηνών*

Η ενοποίηση των ευρωπαϊκών χρηματοπιστωτικών αγορών αποτελεί διακαή πόθο των ιθυνόντων στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ), καθώς καθίσταται καθοριστικός παράγοντας για τη συνέχιση και την αποτελεσματικότητα της διαδικασίας της οικονομικής ολοκλήρωσης της ΕΕ, ωφελώντας σημαντικά τόσο τους καταναλωτές επενδυτικών υπηρεσιών όσο και τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα και τις εταιρείες παροχής επενδυτικών υπηρεσιών. Τα χαρακτηριστικά που αποτελούν θεμελιώδεις στόχους της ενιαίας χρηματοπιστωτικής αγοράς είναι : α) η δυνατότητα πρόσβασης των Ευρωπαίων επενδυτών σε ευρύτερο φάσμα χρηματοπιστωτικών μέσων και υπηρεσιών χαμηλού κόστους, β) η δυνατότητα πρόσβασης των ευρωπαϊκών ιδρυμάτων στις αγορές άλλων κρατών-μελών εντός ενός κοινού θεσμικού πλαισίου και πραγματοποίησης διασυνοριακών συναλλαγών με αποτελεσματικό τρόπο σε ένα ανταγωνιστικό πεδίο επιχειρηματικής δραστηριότητας, γ) η μείωση του κόστους διασυνοριακών χρηματοπιστωτικών συναλλαγών, δ) η ενίσχυση της ανακατανομής κεφαλαίου σε όλη την ευρωπαϊκή επικράτεια και η βέλτιστη αξιοποίηση αυτού και ε) η διασφάλιση της σταθερότητας του ευρωπαϊκού τραπεζικού συστήματος. Η επίτευξη των παραπάνω στόχων επι-

διώκεται αφενός με την υιοθέτηση του κοινού ευρωπαϊκού νομίσιματος και αφετέρου με την εναρμόνιση του νομοθετικού και κανονιστικού πλαισίου των ευρωπαϊκών αγορών.

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται ενίσχυση της ενοποίησης και της ανταγωνιστικότητας του ευρωπαϊκού χρηματοπιστωτικού συστήματος, χωρίς, όμως, ο βαθμός ενοποίησης να είναι ο ίδιος σε κάθε αγορά. Μεγαλύτερη ολοκλήρωση παρουσιάζουν οι αγορές χρήματος και κεφαλαίου, ενώ ιδιαίτερα μικρή είναι η ενοποίηση της τραπεζικής αγοράς, η οποία στην Ευρωζώνη περιορίζεται στις διασυνοριακές συγχωνεύσεις και εξαγορές (Σ&Ε), καθώς η άμεση διασυνοριακή πίστη παραμένει σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα (Kaas, 2004, Baele et al, 2004). Την τελευταία δεκαετία έχουν αυξηθεί ιδιαίτερα σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια οι διασυνοριακές Σ&Ε, αλλά υπολείπονται σημαντικά των Σ&Ε που πραγματοποιούνται σε εθνικό επίπεδο. Συγκεκριμένα, το ποσοστό των διασυνοριακών Σ&Ε επί του συνόλου των Σ&Ε στην Ευρωζώνη αυξήθηκε από το 7,5% το 1997 σε 24,1% το 2005, ενώ το ποσοστό του ενεργητικού των ξένων θυγατρικών επί του συνόλου του ενεργητικού στην Ευρωζώνη σχεδόν διπλασιάστηκε για την περίοδο 1997 – 2005 (ECB, 2006). Αντί-

θετα, ιδιαίτερα χαμηλός είναι ο βαθμός ολοκλήρωσης στην άμεση διασυνοριακή πίστη στην Ευρωζώνη, αφού την τελευταία δεκαετία τα υποκαταστήματα ξένων τραπεζών (χωρών της ΕΕ) και ο δανεισμός από τα αντίστοιχα ιδρύματα αυξήθηκαν οριακά. Ειδικότερα, το ποσοστό των ξένων υποκαταστημάτων στις χώρες της ΟΝΕ επί του συνόλου αυξήθηκε από 0,19% το 1997 σε 0,26% το 2006, ενώ το ποσοστό του ενεργητικού των ξένων υποκαταστημάτων επί του συνόλου του ενεργητικού αυξήθηκε την περίοδο 1997 – 2005 κατά 0,21 ποσοστιαίες μονάδες. Η ελάχιστη αυτή αύξηση οφείλεται στην ανάπτυξη της διασυνοριακής επενδυτικής τραπεζικής, καθώς οι μεγάλες επιχειρήσεις είναι αυτές που αξιοποιούν σταδιακά τις δυνατότητες που τους προσφέρει η ενοποιητική διαδικασία. Αντίθετα, το επενδυτικό κοινό των κρατών-μελών προτιμά τις συναλλαγές με τα εγχώρια ιδρύματα, διατηρώντας στάσιμη τη λιανική τραπεζική αγορά στην Ευρωζώνη. Απόδειξη του ιδιαίτερα μικρού βαθμού ολοκλήρωσης της λιανικής τραπεζικής είναι και η μεγάλη απόκλιση που παρουσιάζουν τα επιτόκια των σχετικών χορηγήσεων μεταξύ των ιδρυμάτων των χωρών της Ευρωζώνης. Μεγαλύτερη είναι η απόκλιση στα καταναλωτικά δάνεια, η οποία το πρώτο εξάμηνο του 2006 πλησίασε οριακά τις 120 μονάδες βάσης (ECB, 2006).

Η περιορισμένη ενοποίηση των ευρωπαϊκών τραπεζικών αγορών αποδίδεται στις διαφορές κάθε οικονομίας ως προς το κανονιστικό πλαίσιο του χώρου και τα δομικά του χαρακτηριστικά, συμπεριλαμβανοντας τις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες και την ασύμμετρη πληροφόρηση (Ραφαίου, 2005). Το φαινόμενο της ασύμμετρης πληροφόρησης αποτελεί σημαντικό παράγοντα διαφοροποίησης μεταξύ επενδυτικής και λιανικής τραπεζικής, επηρεάζοντας σημαντικά τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά, καθώς, λόγω του οικονομικού τους μεγέθους και των λοιπών χαρακτηριστικών τους, είναι επιρρεπή σε ασύμμετρη πληροφόρηση. Το ίδιο, όμως, δεν ισχύει για τις μεγάλες επιχειρήσεις (Κουτσιαράς, 2005). Επιπρόσθετα, εντοπίζονται εμπόδια αναφορικά με την προσφορά των χρηματοπιστωτικών προϊόντων που αποτρέπουν τη διασυνοριακή επέκταση των τραπεζών στην Ευρωζώνη, περιορίζοντας τη δυναμική της ευρωπαϊκής λιανικής τραπεζικής αγοράς (Reboreau, 2005). Τα εμπόδια αυτά ενδέχεται να δημιουργούνται από την έλλειψη πολιτικής βούλησης και την κρατική παρεμβατικότητα στην τραπεζική αγορά (περιπτώσεις εξαγοράς των ιταλικών Banco Nazionale del Lavoro και Banca Antonveneta, 2005), τη διάρθρωση και το ανταγωνιστικό περιβάλλον των αγορών, το γραφειοκρατικό και φορολογικό καθεστώς σε κάθε χρηματοπιστωτική αγορά και, κυρίως, τη διαφοροποίηση του νομοθετικού και ρυθμιστικού καθεστώτος των τραπεζικών συστημάτων (το οποίο στην περίπτωση της λιανικής τραπεζικής ποικίλει ως προς την αυστηρότητα για τις αλλοδαπές τράπεζες με το πρόσχημα της προστασίας των μικρών καταθετών), (Cottrell, 2006). Έτσι, οι τράπεζες που είναι αρκετά αποδοτικές και κερδοφόρες στη χώρα προέλευσής

τους δυσκολεύονται σημαντικά να είναι εξίσου αποδοτικές σε ξένες αγορές, επηρεαζόμενες σημαντικά από τα τοπικά δομικά χαρακτηριστικά και τον ανταγωνισμό των χωρών υποδοχής, με αποτέλεσμα οι μειωμένες προσδοκίες για αποδοτικότητα και κερδοφορία να περιορίζουν τις διασυνοριακές Σ&Ε και τις επεκτατικές κινήσεις (Bos and Schmiedel, 2006).

Η αναζήτηση των λόγων της περιορισμένης ενοποίησης του τραπεζικού τομέα οδηγεί στη συζήτηση περί διαφορετικών μοντέλων καπιταλιστικής οργάνωσης και στη συζήτηση για τα διαφοροποιημένα χρηματοπιστωτικά συστήματα των κρατών-μελών της ΕΕ, τα δομικά χαρακτηριστικά των οποίων - σε συνδυασμό με τις σχέσεις αυτών με το κράτος και την πολιτική εξουσία - επηρεάζουν καθοριστικά τη μορφή της οικονομίας, την αναπτυξιακή διαδικασία και την οικονομικοκοινωνική σταθερότητα (Pagoulatos, 2003, Whitley, 1998). Οι ευρωπαϊκές χρηματοπιστωτικές αγορές διαφοροποιούνται ως προς : α) την επιλογή πηγών χρηματοδότησης των επενδυτικών δραστηριοτήτων, β) το νομοθετικό και κανονιστικό πλαίσιο, γ) την κρατική παρεμβατικότητα, δ) το ρόλο των τραπεζικών ιδρυμάτων στην οικονομία και στον καθορισμό των επιτοκίων και ε) το βαθμό ανάπτυ-

ξης της τραπεζικής αγοράς. Ο εντοπισμός συγκρίσιμων διαφοροποιήσεων επιτρέπει την ταξινόμηση των ευρωπαϊκών χρηματοπιστωτικών αγορών σε μοντέλα χρηματοπιστωτικής οργάνωσης, τα οποία ανάλογα με το βασικό στοιχείο της

διαφοροποίησης δύνανται να είναι τρία ή τέσσερα - ενδεχομένως και πέντε μετά τις δύο τελευταίες διευρύνσεις της ΕΕ (Zysman, 1983; Story and Walter, 1997; Cemat, 2002). Πρόσφατη μελέτη σχετικά με το βαθμό ενοποίησης του τραπεζικού τομέα της Ευρωζώνης των Sorensen και Gutierrez (2006) υποστηρίζει πως η εισαγωγή του ευρώ ενδυνάμωσε το διασυνοριακό ανταγωνισμό και τις διασυνδέσεις μεταξύ των τραπεζών της Ευρωζώνης, δημιουργώντας, ουσιαστικά, μία διαδικασία δομικής σύγκλισης των τραπεζικών κλάδων των χωρών. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της μελέτης, η Ευρωζώνη είναι πλέον περισσότερο ομοιογενής αναφορικά με τον τραπεζικό τομέα μετά την εισαγωγή του κοινού νομίσματος. Η ομοιογένεια αυτή παρουσιάζεται μεγαλύτερη στις χώρες της Κεντρικής και Δυτικής Ευρώπης (η πρώτη ομάδα περιλαμβάνει τη Γερμανία, τη Γαλλία, το Βέλγιο, την Αυστρία, την Ιταλία και την Ολλανδία, ενώ πρόσφατα τείνουν να συγκαθίστανται και η Φιλανδία με την Ιρλανδία στο βαθμό ομοιογένειας της ομάδας), ενώ εμφανίζεται μία άλλη ομάδα με σημαντικό βαθμό ομοιογένειας που περιλαμβάνει τις χώρες της Νότιας Ευρώπης (η δεύτερη ομάδα περιλαμβάνει την Ισπανία και την Πορτογαλία, ενώ τα τελευταία χρόνια και η Ελλάδα πλησιάζει το βαθμό ομοιογένειας της συγκεκριμένης ομάδας).

Παράλληλα με την εισαγωγή του κοινού νομίματος σημαντική είναι και η προώθηση της θεσμικής και ρυθμιστικής εναρμόνισης των ευρωπαϊκών αγορών. Από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 η Επιτροπή προσπάθησε να θέσει τις βασικές αρχές για το ρυθμιστικό πλαίσιο των τραπεζικών αγορών δίχως ουσιαστικά αποτελέσματα, ενώ οι προσπάθειες εντατικοποιήθηκαν το 1999 με το Πρόγραμμα Δράσης για τις Χρηματοπιστωτικές Υπηρεσίες (FSAP), στόχος του οποίου είναι η άρση των όποιων νομοθετικών-ρυθμιστικών εμποδίων. Η καθυστέρηση της εφαρμογής του FSAP οδήγησε στην υιοθέτηση μίας μεθοδολογίας τεσσάρων επιπέδων για τη σύγκλιση των ρυθμιστικών κανόνων των κρατών-μελών (Lamfalussy Process). Παράλληλα με τις παραπάνω πρωτοβουλίες, η Επιτροπή προχώρησε στην «κοινοτικοποίηση» του νέου Συμφώνου της Επιτροπής της Βασιλείας με την Οδηγία για την Κεφαλαιακή Επάρκεια (CAD II), αποσκοπώντας στη διασφάλιση της σταθερότητας του ευρωπαϊκού τραπεζικού χώρου και στην εξάλειψη αρκετών κανονιστικών εμποδίων. Η θεσμική και ρυθμιστική εναρμόνιση των χρηματοπιστωτικών αγορών μέσω του «νέου» κοινοτικού κανονιστικού πλαισίου (FSAP, Lamfalussy Process και CAD II) φαντάζει ως το ύστατο μέσο για την επίτευξη του στόχου της χρηματοπιστωτικής ολοκλήρωσης, η αποτελεσματικότητα του οποίου όμως προσκρούει στη διαφοροποιημένη διάρθρωση των ευρωπαϊκών αγορών, καθώς οι διαφορετικές μορφές καπιταλιστικής οργάνωσης συμβάλλουν καθοριστικά στη διαφοροποίηση της αντίδρασης και προσαρμογής των ευρωπαϊκών συστημάτων στις νέες ρυθμίσεις.

Η ολοκλήρωση της ευρωπαϊκής τραπεζικής αγοράς είκοσι δύο χρόνια μετά τις πρώτες κοινοτικές Οδηγίες

έχει προχωρήσει με μικρά βήματα σε σχέση με τις υπόλοιπες χρηματοπιστωτικές αγορές και με ακόμη μικρότερα σε σχέση με τους υπόλοιπους κλάδους των ευρωπαϊκών οικονομιών. Η καθυστέρηση αυτή οφείλεται σε σημαντικό βαθμό στη δομική διαφοροποίηση των ευρωπαϊκών χρηματοπιστωτικών συστημάτων, η σύγκλιση των οποίων θα ενισχύσει σημαντικά την ολοκλήρωση της ευρωπαϊκής χρηματοπιστωτικής αγοράς. Με δεδομένη, σύμφωνα με τις πρόσφατες μελέτες, τη θετική συνεισφορά του κοινού νομίματος στη διαδικασία ολοκλήρωσης, το πεδίο που χρήζει μελέτης και διερεύνησης είναι οι επιπτώσεις του «νέου» ενιαίου θεσμικού και κανονιστικού πλαισίου στις δομικά διαφοροποιημένες ευρωπαϊκές αγορές αναφορικά με τη σύγκλιση ή την απόκλιση (;) αυτών.

Ωστόσο, η σύγκλιση των δομικών χαρακτηριστικών μίας οικονομίας είναι μία χρονοβόρα και δύσκολη διαδικασία, γεγονός που μας επιτρέπει να διαπιστώσουμε πως ο δρόμος για την ολοκλήρωση της ευρωπαϊκής τραπεζικής αγοράς είναι ακόμα μακρύς...

Βιβλιογραφία

Baele, L., A. Ferrando, P. Hordahl, E. Krylova and C. Monnet (2004) "Measuring European financial integration", *Oxford Review of Economic Policy*, Vol. 20, No. 4, 509 – 530.

Bos, J. W. B. and H. Schmiedel (2006) "Is there a single frontier in a single European banking market?," ECB Working Paper Series 701, European Central Bank.

Cemat, L. (2002), "Institutions and Economic Growth: Which model of capitalism for Central and Eastern Europe?," *Journal for Institutional Innovation, Development and Transition*, Vol 6. 18 – 34.

Cottrell, R. (2006) "Thinking Big", *The Economist*, 20/5/2006

ECB (2006) *EU banking structures*, October, European Central Bank

ECB (2006) *EU banking sector stability*, November, European Central Bank.

Kaas, L. (2004) "Financial market integration and loan competition: when is entry deregulation socially beneficial?," ECB Working Paper Series 403, European Central Bank.

Koutsiaras, N. (2005) *Understanding Economic and Monetary Union*, Institute of European Integration and Policy, Metamesonykties Ekdoseis, Athens.

Papayioannou, E. (2005), "What drives international bank flows? Politics, institutions and other determinants", ECB Working Paper No 437, February, European Central Bank.

Pagoulatos, G. (2003) *Greece's New Political Economy: State, Finance and Growth from Postwar to EMU*, Basingstoke/ Hampshire and New York, Palgrave Macmillan (in association with St Anthony's College, Oxford).

Pebereau, M. (2005) "Priorities for the Completion of Europe's Financial Services Markets Integration", *Δελτίο Ένωσης Ελληνικών Τραπεζών*, Γ' Τριμηνία, 11 – 22.

Sørensen, C. K. and J. M. P. Gutiérrez (2006) "Euro area banking sector integration - using hierarchical cluster analysis techniques", ECB Working Paper Series 627, European Central Bank.

Story, J. and I. Walter (1997) *Political Economy of Financial Integration in Europe*, Manchester University Press, Manchester.

Whitley, R. (1998) *Divergent Capitalisms. The social structuring and change of business systems*, Oxford University Press.

Zysman, J. (1983) *Governments, Markets and Growth. Financial systems and the politics of industrial change*, Cornell University Press, Ithaca and London.

Towards a “parliamentarisation” of the EU?

by Vassilis P. Tzevelekos

Lawyer at the Athens' Bar, DEA Droit International et Organisations Internationales,
MA in European Political and Administrative Studies, MRes in Legal Theory.

Created in 1979, the European Parliament (EP) is a young political institution. Only twenty-eight years old, it is still showing, in comparison both with the other EU institutions and with national parliaments, all the signs of an ongoing development. The discussion on the role and the need for such an institution inside the political system of the EU is related directly to its *sui generis* nature.

An EU of states and peoples, ‘armed’ with supranational institutions and the competence to adopt legislative acts, providing for the legal rights and obligations of its citizens, directly applicable at the national level, was certainly in need of a parliament. This can be seen in the fact that, over the last 20 years, every single intergovernmental treaty on the structure and functioning of the European construction provides -without exception- for more active institutional role for the EP. The latest steps towards European integration render the co-decision as the standard decision-making procedure.

If one thoroughly examines the institutional system of what used to be the European Communities and is nowadays called the 1st EU pillar, and tries to sketch the main lines of its historical development, reference to the EP competences becomes unavoidable. A first fundamental distinction is based on the transformation of the ‘European Assembly’ into a ‘real’ parliament. This, even

though the range of its competences was initially limited, was composed of representatives who were directly elected by the EU citizens. This ‘real’ EP, through a ‘creative’ use of its first powers, managed to increase its competences over the next twenty-eight years, transforming it into a *de jure* co-legislator next to the European Council, as well as succeeding in postulating for a more ‘balanced’ inter-institutional dialogue. Recently, it also demonstrated its intentions to exert political control over the ‘executive’.

Much has changed since the original institutional structuring of the European Communities - changes that can be described as the result of the so-called ‘parliamentarisation’ procedure. Nevertheless, this term should not be used simply to describe the rise of EP powers. *Parliamentarisation in this context mainly refers to a largely unfinished procedure that is moving towards a concrete system of EU governance.* However, the result of this on-going procedure should not be taken for granted: the path is not one way!

1. The parliamentary model

The main characteristic of a parliamentary political system is the accountability of the executive to the majority of the members of parliament (MP), as well as the possibility to drive the government out of office, through the withdrawal of the parliamentary majority’s confidence.¹ This system of governance

1 Swenden W., *Federalism and Second Chambers. Regional Representation in Parliamentary Federations: the Australian Senate and German Bundesrat Compared.*, P.I.E. – Peter Lang, Brus-

can be applied only in a political system where a “settled separation of powers”² exists and reflects the idea of “two powers and three organs”.³ In other words, there is an “overlapping of executive and legislative leaders”, a kind of “intrinsic interconnectedness”, and a “fusion” of their roles.⁴

Following a more descriptive approach, a parliamentary system can be defined at three levels: (i) *it requires a parliament to represent the society, voting for legislation and controlling the executive;* (ii) *it requires a government to define the internal and external policy orientations, to be vested with the legislative initiative, to execute the legislation adopted by the parliament, and to administrate the public sector;* (iii) *it requires a government that is responsible before the parliament.*⁵

sels, Bern, 2004, p. 47. The parliamentary model contrasts the “presidential” or “regulatory” one, where the executive and legislature are mutually independent and the President (or Chief of State) is responsible only to the Constitution and to the people who directly elect him.

2 Lauvaux P., *Le parlementarisme*, Que sais je ?, PUF, Paris, 1987, p. 4.

3 According to G. Burdeau’s famous phrase, borrowed by Lauvaux P., *op. cit.*, p. 43. The two powers are the legislative and the executive ones while the three organs are the Parliament, the Chief of State and the Government.

4 Judge D., Earnshaw D., *The European Parliament*, The European Union Series, Palgrave Macmillan, Houndmills, 2003, p.p. 15 – 16, where the authors also provide a detailed bibliography.

5 For these three levels as minimum requirements for a parliamentary political system see Costa O., « Le parlementarisme au-delà de l’État : le cas de l’Union européenne », in Costa O., Kerrouche E., Magnette P. (eds.), *Vers un renouveau du parlementarisme en Europe ?*, éditions de l’Université de Bruxelles, Brussels, 2004, p. 279.

It becomes clear through the definitions provided that the parliamentary model of governance can only be applied in political systems based on the separation of powers. In this case, a non-rigid but fairly settled separation of powers is necessary, one which offers the necessary level of interconnectedness between these separate powers. However, the only recognised political systems that are founded on the principle of any type of separation of powers are those of states. More specifically, democratic states.

To date, the parliamentary model has grown and developed constitutionally only at the national level and within the frame of political systems of balance of powers. It is therefore adapted to the needs of democratic societies, is organized politically at the national level and “*stems from a vision of democratic legitimacy in which institutional arrangements are essential*”.⁶ A parliamentary model is always the result of political traditions of direct legitimacy.

Given these last remarks, it is perfectly understandable why part of the theory considers that “*the parliamentary model of the EU is seen to be a vital necessity for the identification and development of the direct legitimacy of the EU itself*”.⁷ The increase of democratic activity in a parliamentary model

could also be considered as a contribution to the democratic deficit imputed to the EU.⁸ Therefore, the question to be raised is to what extent has the ‘parliamentarisation’ procedure inside the EU led to a proper parliamentary model?

2. How ‘parliamentary’ is the EU?

Admitting that the EU is ‘parliamentary’ would open the discussion up to analogies or divergences with national parliamentary models and, consequently, to analogies between the EU and the national political systems. In other words, if the EU has been built on the basis of a parliamentary system of governance, one more argument would be offered in this way to those who already support the idea that its supranational character corresponds more in reality to a ‘supra-state’. Respectively, for those denying any similarity of the EU with national political systems, the parliamentary model is, quite simply, incompatible with its institutional structure. The parliamentary model can thus be compared with a philosopher’s stone, revealing to what extent the EU is able to adapt to a traditional national political system and to what extent analogies with national models of governance hold.

Clearly, to establish a parliamentary model, there is a need for a parliament. By creating an EP at a supranational level, “*international diplomacy (was) replaced -or at least complemented by- trans-national democracy*”.⁹ Nevertheless, a ‘real’ parliamentary model requires much more than an institution that is directly elected by the people, as shown by the definitions given above. The discussion needs also to be directed towards the parliament’s competences, as well as its both direct and indirect connections with the executive.

8 Muntean A., *op. cit.*

9 Corbett R., Jacobs F., Shackleton M., *The European Parliament*, 5th edition, John Harper Publishing, London, 2003, p. 2.

2.1. The EP’s legislative competences in a “parliamentary system”

Concerning the first question on the EP’s competences, the evolution made is fairly clear. From the initial powers given to it to approve budgets -and through it-, the EP was transformed into a real ‘legislator’. One problem with this, however, is that once an initiative is launched by the Commission, responsibility for the legislative procedure leading to the adoption or rejection of the proposed act is not exclusively attributed to the EP. The question has thus to be asked how a parliamentary system can exist in which the parliament’s control over the outcomes of the legislative procedure is lacking.

2.1.1. The EP and Council of Ministers as co-legislators: a bicameral system?

Before examining whether EU law-making is founded on a bicameral parliamentary system, it is important to underline the fact that “*federalism and bicameralism are strongly related*”.¹⁰ In federal states (just as in a supranational system), the role of the second chamber is considered to be that of the ‘state’s house’ representation of the ‘intra-state’ federative units. In other words, the role of the second chambers is to represent regional interests at the federal (or supranational) level. Given that not all federations function under a parliamentary system, it can be easily seen that the position of the second chamber inside a national governance system differs significantly from one model to the other. In most parliamentary federal regimes, for example, we can find a “*clear bicameral power asymmetry*”,¹¹ at least as far as the accountability of the executive and the competences over budgetary approval and general law-making are

10 Lauvaux P., *op. cit.*, p. 45 and 48, as well as Swenden W., *op. cit.*, p. 25.

11 Swenden W., *op. cit.*, p. 47.

6 Dehousse R., *European Institutional Architecture after Amsterdam: Parliamentary System or Regulatory Structure*, EU Working Paper, RSC No. 98/11, 1998, p. 3.

7 Muntean A., «The European Parliament’s Political Legitimacy and the Commission’s “Misleading Management”: Towards a “Parliamentarian” European Union?», *European Integration online Papers (EIoP)*, vol. 4, No 5, 2000, eiop.or.at/eiop/texte/2000-005a.htm, p. 16.. See also the approach of Lord C. and Beetham D. («Legitimizing the EU: Is There a “Post-Parliamentary Basis” for its legitimacy?», *Journal of Common Market Studies*, vol. 39, no 3, 2001, pp. 443-462) who argue that the public control and political equality -which the EP is offering the EU system- are the key attributes of democratic legitimacy and cannot be substituted by any other means. (pp. 453-455).

concerned. Different federal systems vary on the “asymmetrical”¹² competences assigned to each assembly.

The idea of creating a bicameral decision-making system within the EU is rather old. Establishing -since the very first moment- the “High Authority” within the administrative *corpus* of the European Communities is certainly not the only proof of a perfect understanding of their *sui generis* supranational nature. The European Assembly’s proposal in 1953, in its famous draft treaty for a “European Political Community”, for the creation of a second chamber,¹³ though condemned to failure, constitutes further consolidation of the overall supranational concept of the European construction.

More recently, during the last five years, voices calling for the setting up of a clear bicameral EP have increased.¹⁴ These have called for a second chamber that could be composed of national MPs.¹⁵ Among these voices, special reference should be made to that of the former German Minister of Foreign Affairs, Joschka Fischer, who argues, in the context of his general idea for “*full parliamentaryisation of the EU as a European Federation, with its own Parliament and a European government which (will exercise) real legislative and executive power*”,¹⁶ that such a bicameral system would reflect “*a Europe of nation states and a Europe of citizens*”.¹⁷

However, the EU’s political system already includes the Council of Minis-

ters, an institution aiming at the interest representation of the member states’ (MS). The idea of a multilevel political system is reflected in its composition, made up of MS representatives. In this system, it is the democratically elected MS governments at the national level that have the responsibility of co-legislation, together with the directly elected -by the EU’s peoples- Members of the European Parliament (MEP). The so-called EU’s “dual legitimacy”¹⁸ is thus clear.

Arguing that the Council of Ministers constitutes a *sui generis* second camera in *status nascendi* is certainly quite adventurous. Such an approach overlooks the purely intergovernmental nature of the institution, as well as the fact that its members, sitting in more than 15 different groups, dispose of only a ‘weak’ indirect legitimacy. Furthermore, the Council is also part of the executive, and is thus contemporaneously responsible for the implementation of the legislative acts that it adopts.¹⁹

Notwithstanding these remarks, however, it is important to acknowledge the existence of different approaches, arguing that the Council of Ministers actually acts as a real second chamber, as long as the co-decision procedure under a qualified majority is applied.²⁰ Following this reasoning, the Council of Ministers, while acting under these conditions, is considered to be a federal second chamber, following the model of the *Bundesrat*.²¹ Where these two

preconditions are not satisfied (the co-decision procedure and the vote under a qualified majority), the EP’s powers are considered to be inferior to those of the Council of Ministers, which in that case is acting in a purely intergovernmental way.²² Without wanting to prejudge the validity of this approach, it is important to remember that, when (and if) the Constitutional Treaty ever comes into force, co-decision will be set as the standard legislative procedure.

2.1.2. EP and national parliaments

Despite the fact that the idea of “dual legitimacy” at the EU level has to date been used in connection with the legitimacy of national government members participating in the Council of Ministers, legitimacy at the national level stems directly from the representative parliaments. Therefore, in a multi-level governance system an important role is attributed to the directly elected national parliaments, which provide authorization, representation and accountability to the EU.²³ If, therefore, the Council of Ministers is recognized -under certain conditions- as a second chamber, its legitimacy will derive from national parliaments. It is this reasoning that explains why some theorists have warmly welcomed the idea launched by the former French Minister for European Affairs, Alain Lamassoure, to include “*one or more members of parliament in the national delegations to the Council of Ministers*”.²⁴

Nevertheless, although national MPs can neither formally participate in the Council of Ministers’ sessions nor directly set up a second chamber at the EU level, the EU’s procedure of parliamentaryisation could not evolve without the effective exercise of parliamentary

12 See more on what the author describes as “*bicaméralisme inégalitaire*” in Lauvaux P., *op. cit.*, p.p. 46 – 47.

13 For further details see Judge D., Earnshaw D., *op. cit.*, p. 303.

14 *Ibid.*, p.p. 303 – 305, and Agostini M.V., «The role of National Parliaments in the Future EU», *The International Spectator*, vol. XXXVI, No 4, 2001, www.iai.it/pdf/articles/agostini.pdf, p.p. 35 – 37.

15 Agostini M.V., *op. cit.*, p.p. 35 – 37.

16 <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/806078.stm>

17 Judge D., Earnshaw D., *op. cit.*, p. 303.

18 *Ibid.*, p. 293 and 295 – 296.

19 *Ibid.*, p. 308.

20 Conne A., *Le bicaméralisme communautaire – fiction ou réalité ?*, Mémoire en droit, Collège d’Europe, Bruges, 2004, p. 50.

21 *Ibid.*, p. 7. Nevertheless the approach of O. Costa (*op. cit.*, p. 278) seems to be better expressed. He claims that the Council of Ministers can be assimilated to a second chamber -even if with some reservations, given the fact that it also has several executive functions- only if it decides under a qualified majority. The extension of the application of qualified majority voting in decision making constitutes a further step of

“parliamentaryisation”.

22 *Ibid.*

23 Judge D., Earnshaw D., *op. cit.*, p. 293.

24 Agostini M.V., *op. cit.*, p. 38.

control over national governments. That is, the dual legitimacy of a multilevel governance requires a dual parliamentary control.²⁵ As a result of this, national parliaments can rightfully be considered as an integral part of the broader 'parliamentary model' slowly established at the EU level. Close cooperation²⁶ between the national parliaments and the EP constitutes a *conditio sine qua non* for this 'broader parliamentary control' over the executive. By attributing to national parliaments the competence to ensure that the proposals and legislative initiatives submitted by the Commission comply with the principle of subsidiarity,²⁷ the Constitutional Treaty for Europe recognised their role -within this broader *sui generis* European parliamentary system- in directly controlling the 'executive' at the EU level. Such direct control requires close cooperation with the EP.

2.2. A loose interconnection between EP and the "executive"

The second and most decisive condition for a governance model qualifying as parliamentary is the interconnection between the parliament and the executive. Even if the supporters of legal preciseness insist that under the current system the executive power belongs to the Council of Ministers, which attributes it -when necessary- to the Commission, in fact no one denies that it is the latter's role that seems indeed to

25 See the art. I-46 of the Constitutional Treaty for Europe providing that "*Citizens are directly represented at Union level in the European Parliament. Member States are represented in the European Council by their Heads of State or Government and in the Council by their governments, themselves democratically accountable either to their national Parliaments, or to their citizens.*"

26 Concerning forms of cooperation between the national parliaments and the EP, see Judge D., Earnshaw D., *op. cit.*, p.p. 296 – 303. Among these forms, the "Conference of European Affairs Committees" (COSAC) offers the opportunity for regular meetings and sets a framework for cooperation between MPs and MEPs.

27 Treaty establishing a Constitution for Europe, art. III-259.

be closer to what at the national level is called the 'executive'. A 'real' parliamentary model requires, therefore, the decisive participation of parliament -*ex ante* or *ex post*- in the procedures bringing the executive to power or obliging it to abandon it.

2.2.1 The EP's *ex ante* role on the nomination of the "executive"

Unlike what is happening to national parliamentary systems, the parliamentary majority of a party in the EP does not have the power to establish a group of people of the same political 'color' in the executive. In an effort to compare the EU's political system with the presidential one of the US, it has been argued that "*like the US Congress, but unlike the national parliaments of all the EU Member States, no government emerges directly from a majority in Parliament and elections to it are not therefore about keeping and changing an executive.*"²⁸ Nevertheless, it is important to underline the relativity of this approach. The fact that EU treaties do not recognise to the parliamentary majority the ability to set up a 'government' does not lead us to presume that the EU model is a presidential one. What could be generally argued is that EU Treaties -still- do not "*allow voters to determine who holds (or does not hold) executive office in EU.*"²⁹

The fact that the EU does not have a 'pure' parliamentary system does not presume the existence of a presidential one. The problem is broader than this and stems from the EU's *sui generis* nature, which -at this point of its development- does not provide for a partisanised executive. The College of Commissioners is expected, while executing its competences, to be as neutral as possible and the choice of commissioners comes about mainly as a result of the

28 Corbett R., Jacobs F., Shackleton M., *op. cit.*, p. 2.

29 Judge D., Earnshaw D., *op. cit.*, p. 310.

Council of Ministers' intergovernmental selection. This is undoubtedly the most general level of the problem of the Commission's democratic legitimacy deficit.

Nevertheless, the EP is not completely dissociated from the procedure leading to the nomination of the College of Commissioners and its President. The EP's institutional role (approval of the President of the Commission, interviews with each member of the College of the Commission, and vote of approval of the Commission as a body) guarantees a minimum of interference, and a limited but decisive participation in the nomination of the 'executive'. As argued above, "*the vote of approval has something of the character of an election and it confers a higher political profile on the Commission.*"³⁰

The Commission's political profile does not depend exclusively on its 'parliamentary approval', i.e. on the indirect approval of EU citizens. What also offers a clear political profile to the Commission is the fact that it has been approved by a parliamentary majority that is structured on the various European parties. The EP is a 'partisanised' parliament and the MS' choice of José Manuel Durao Barroso as a candidate for the presidency of the Commission -in June 2004- clearly illustrates that belonging to the party that won the European elections is an important element that is taken into account.³¹

All the same, during the second phase of the nomination of Barroso's Commission before the EP, the parliamentary majority provided various

30 The phrase belongs to Noël E.. See Dehousse R., *op. cit.*, p. 12. Even though it did not change the main essence of the double nomination procedure, the Constitutional Treaty for Europe used the symbolic term "elect". The EP "elects" the President of the Commission (art. I-27), who is proposed by the European Council, after taking the elections to the EP into account!

31 Costa O., *op. cit.*, p. 276.

ideological and political reasons rendering the Commission's approval as a body impossible. The presentation of a new synthesis of the *Collegium* seeking the EP's approval was considered as a victory of the parliamentary majority. From a wider point of view, it could be argued that this victory extends beyond the current partisan majority. That is to say, it constitutes the victory of a transnational democratic parliament against intergovernmentalism, a further step towards a parliamentary model³² and clear proof of the EU's process of politicization.³³ Finally, then, colours and ideas count.

2.2.2. The EP's ex post role in controlling the so-called 'executive'

A more skeptical approach to the Commission's responsibility to the EP would argue that, as long as this cannot be applied against individual members of the Commission, it remains quite restricted. Nevertheless, not all national parliamentary models recognize the parliament's competence to enforce the resignation of a single government member. Under most circumstances, the withdrawal of the majority's confi-

dence drives the government out of office as a block.

Even though the outcome of the censure process against the Santer Commission, when some of its members were held culpable of mismanagement and fraud, did not lead directly to its resignation, the final result, with the *Collegium* resigning in block (when allegations were confirmed), came as a consequence of EP pressure.³⁴ As has been argued elsewhere, the 1999 censure vote against the Santer Commission and the forces used to oblige it to resign "*represent the most serious blow to the credibility of the institutional architecture of the Community since as early as 1958*";³⁵ since they demonstrate "*an increased accountability of the Commission to the EP and, ultimately, to the European public, directly representing the latter on the EU level*";³⁶ According to the same author, "*the resignation of the European Commission and serious steps towards an increased accountability of the Commission to the EP demonstrate that the European political system is evolving towards a parliamentary model of supranational governance*".³⁷

A further step towards the parliamentarisation of the responsibility of the 'executive' to the EP was taken the very next day after the Santer Commission crisis of 1999, when the Framework Agreement on Relations between the EP and the Commission raised the issue of the individual responsibility of members of the *Collegium*, providing (in art. 10) that if the EP expresses a lack of confidence in a member of the Commission, its president will seriously examine whether he should request that member to resign.³⁸ However, the legal value of this kind of inter-institutional

agreement is doubtful and the Constitutional Treaty for Europe preserved the principle according to which if the EP votes on a censure motion, the members of the Commission must resign as a body.³⁹ Nevertheless, this wording does not exclude the possibility that a single member of the *Collegium* may be asked to resign by the President of the Commission, maintaining the Commission in power as a body.⁴⁰

3. The European Parliament: a non-consociational institution at the service of a partially consociational polity

Avoiding any reference to the so-called consociational model of democracy while trying to conceptualise the EU's system of governance, seems to be almost impossible. Consociationalism, inspired by a counter-logic to that of the majoritarian one, traditionally consists of the four following elements: (i) representation of all the significant constitutive parts of a pluralistic society; (ii) recognition of autonomy -to a certain extent- to each of these parts in running its domestic affairs; (iii) proportionality in political representation, civil service appointments and allocation of public funds and (iv) respect of the mutual veto or 'concurrent majority' rule, serving as a guarantee of any vital minority interest.

Obviously the composition, structure and functions of the EP can hardly satisfy only the first of those elements. Despite the fact that its members are elected at the national level, representing a European demos that is primarily in its substance a Greek, French or Polish one – and therefore one that is highly

32 It is the EP's active interference in the election of a "European government" which eventually determines the parliamentary nature of the EU. Until the point at which the EU's political parties intervene *ex ante* in the procedure leading to the Commission's election, by proposing their own candidate for President, there will be arguments like the one put forward by Dann, supporting the point of view that "*Understood as a working parliament (in a Presidential model) in this environment, the EP is separated from the executive and not involved in the parliamentary logic of supporting a government*". See Dann P., «European Parliament and Executive Federalism: Approaching a Parliament in a Semi-Parliamentary Democracy», *European Law Journal*, vol. 9, No 5, 2003, p. 572.

33 Nevertheless, see Majone's point of view concerning the "disadvantages" of further politicization with regard to the Commission's credibility. Majone G., «The European Commission: The Limits of Centralization and the Perils of Parliamentarization», *Governance*, vol. 15, No 3, 2002, p.p. 384 – 385.

34 Muntean A., *op. cit.*, p.p. 11 – 12.

35 *Ibid.*, p. 10. *Contra* see Majone G., *op. cit.*, p. 375 and p.p. 384 – 385.

36 Muntean A., *op. cit.*, p. 10.

37 *Ibid.*, p. 14.

38 Judge D., Earnshaw D., *op. cit.*, p. 313.

39 Treaty establishing a Constitution for Europe, art. I-26 par. 8.

40 Even Majone recognises that "*Henceforth, (after the 1999 crisis) it will be virtually impossible for an individual commissioner to remain in office against the wish of the majority in the EP*". Majone G., *op. cit.*, p. 384.

fragmented, this representation is far from being proportionate,⁴¹ while the MEPs are organised in political parties which reflect opposing political ideologies. In reality, even though the sense of partisan discipline is not yet that highly developed at the European level, a vote motivated by purely national criteria remains an exception and can be 'morally' justified only if the issue at stake touches upon what may be qualified as a vital national interest.⁴² The EP is consequently a partisanised parliament based on the principle of majoritarianism.

Nevertheless, the simple fact that the EP has never been fully inspired by the principles and the logic of a consociational democracy institution does not suffice to qualify it as a different drummer, whose acoustic results turn the whole European symphony into a cacophony. This is first of all due to the fact that the EU -described as *sui generis*- does not formally reflect all the features of consociationalism. Furthermore, it can be argued that, as far as EU's model corresponds to the consociational one,⁴³ the EP's 'different drummer' approach creates no problem at all. Quite the contrary, by placing the emphasis on the common interest of the European demos, as a single body that opposes the national interest of every single Member State, within the frame of a highly consociational law-making

procedure (such as that of co-decision, which requires at the end of the day a consensus between the two 'legislative bodies,' without any need to resort to majoritarianism), it tends to balance the whole system. In this sense then, it corresponds to an institutional counter-balance inside consociationalism, while, due to its partisan structure, it politicises the decision making and offers more direct legitimacy to it. At the end of the day, the EP 'different drummer' enriches the EU's pluralism of institutions and political models. That is, it is nothing more than a *sui generis* institution within a *sui generis* system...

4. The EU's parliamentarisation: a *sui generis* parliamentary model in a *sui generis* political system

The traditional parliamentary model is a system of governance that has been developed and tested exclusively at the national level. It requires a settled but substantial separation of powers and places the executive under the control of the legislature. Even if at the European level the Commission can be compared to an executive, this function is shared with the Council of Ministers, which, at the same time, acts as a legislature in cooperation with the EP. The EU's institutional structure thus reflects more the idea of a multilevel governance than that of a separation of powers. While the Commission represents the EC's interest and the Council of Ministers that of MS, the EP 'talks' on behalf of EU citizens.

Furthermore, the *sui generis* nature of the EU contains a first supranational pillar and two others comprising common policies that can only be implemented through intergovernmental cooperation. This last remark implies a limited or inexistent role on the part of the EP in the EU's intergovernmental sectors of action. Even if this were to admit the existence -to a certain extent- of a kind of parliamentary model in

the 1st pillar's communitarised policies, this conclusion would not, however, apply for the domains of the JHA and CFSP.⁴⁴

Contrary to the 2nd and 3^d pillar structure, the EU's integration in the 1st supranational pillar has already reached fairly satisfactory levels of realisation. The decision-making and execution of the legislation adopted have many things in common with traditional national federal models. Therefore, authors have already qualified the 1st pillar's political model as that of a federal entity. To the extent that this qualification is valid, we can also diagnose the development of an embryonic parliamentary model.

Nevertheless, the procedure is still ongoing and the result cannot be prejudged as long as the decision-making on EU's institutional structure remains within the competence of the MS. The EU's intergovernmental nature, even in the 1st pillar, is still 'clear-sighted' and strongly opposes to a 'real' and complete parliamentary system. A *sui generis* 'parliamentary model' is the only possible one for such a *sui generis* political system. Though comparable to traditional national parliamentary models, that of the EU is *de facto* incomplete, adapted to its special nature and undergoing shaping. As this shaping goes forward, it is the EU's further politicisation, the exigency of a European demos for transparency, accountability, legitimacy and direct democracy, as well as the EP's partisan structure, which represent its best friends!

41 The phenomenon of overrepresentation of the small states is fairly common within the EU institutions and does not exclusively regard the EP.

42 See Hix S., Noury A. AND Roland G., «Power to the Parties: Cohesion and Competition in the European Parliament, 1979-2001», *B.J.Pol.S.*, vol. 35, 2005, pp. 209-234. The data collected by the authors proves the clear existence of a growing party cohesion despite national diversity. This increased party cohesion leads to an increased power of the EP within the EU system.

43 It does so only partially. One has to remember the nationality rule concerning the Commissioners, the MS' representation inside the Council of Ministers, the policy sectors which require unanimity in this last institution, the wide extent of decentralisation, and the autonomy recognised to the national parliaments.

44 However, it would seem that the EP is moving in a specific direction, trying to extend its impact on domains other than the 1st pillar. See Maurer A., Kietz D., Völkel C., *Interinstitutional Agreements in CFSP: Parliamentarisation through the Backdoor?*, Institute for European Integration Research Working Paper Series, No 5, www.swp-berlin.org/common/get_document.php?id=1105.

Ανεξάρτητες πολιτικές αυτοδιοικητικές δομές

του Χρίστου Σ. Αλεξόπουλου

Το Δεκέμβριο του 2006 η αντιπροσωπεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην Αθήνα έδωσε στη δημοσιότητα τα στοιχεία της τελευταίας έρευνας του Ευρωβαρομέτρου. Σύμφωνα με αυτά τα στοιχεία μόνο το 54% των Ελλήνων εμπιστεύεται τη Βουλή των Ελλήνων, ενώ τα πολιτικά κόμματα μόνο το 23%. Εάν μάλιστα ανατρέξουμε στα στοιχεία άλλης έρευνας, την οποία διενήργησε το Πάντειο Πανεπιστήμιο κατά τη διάρκεια του ίδιου έτους, το ποσοστό των νέων που εμπιστεύεται τα κόμματα είναι σχεδόν μηδενικό (περίπου 2%).

Από την άλλη πλευρά, σύμφωνα με το Ευρωβαρόμετρο οι Έλληνες εμπιστεύονται την Ευρωπαϊκή Ένωση σε μεγαλύτερο ποσοστό ακόμη και από τη Βουλή των Ελλήνων, το οποίο εγγίζει το 65%.

Τα στοιχεία αυτά πιστοποιούν πανηγυρικά ότι το πολιτικό σύστημα αντιμετωπίζει όχι μόνο μεγάλα προβλήματα, αλλά η απαξίωση στη συνείδηση των πολιτών αρχίζει να παίρνει επικίνδυνες διαστάσεις. Παράλληλα βεβαίως αναδεικνύεται με επιτακτικό τρόπο η ανάγκη δομικών αλλαγών σε ό,τι αφορά το πολιτικό σύστημα, οι οποίες θα πρέπει να προκύψουν μέσα από κοινωνικές διεργασίες χωρίς τη χειραγώγηση των κομμάτων.

Ταυτοχρόνως τα νέα δεδομένα, τα οποία δημιουργούν η τεχνολογία και η παγκοσμιοποίηση στην κοινωνική και οικονομική εξέλιξη, επιβάλλουν τον επαναπροσδιορισμό τόσο της έννοιας της πολιτικής όσο και της θεσμικής έκφρασής της.

Οι διεργασίες αυτές επείγουν. Οι ταχύτεροι ρυθμοί εξέλιξης σε διεθνές επίπεδο, όσο καθυστερεί η δυναμική ριζικών αλλαγών και υπερβάσεων στην Ελλάδα, θα καταδικάσουν τη χώρα να κινείται συνεχώς στο περιθώριο και στη μιζέρια της στασιμότητας και του εκφυλισμού. Ήδη

η ελληνική κοινωνία αντιμετωπίζει προβλήματα σε ό,τι αφορά την πολιτισμική της ταυτότητα. Δεν είναι παραγωγική κοινωνία και στον τομέα της κουλτούρας δεν παράγει αξίες. Έμαθε πλέον μόνο να καταναλώνει πρότυπα που διακινούνται σε παγκόσμιο επίπεδο στο πλαίσιο της κοινωνίας του θεάματος.

I. ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΩΣ ΘΕΑΜΑ

Η πολιτική επικοινωνία στις σύγχρονες μεταβιομηχανικές κοινωνίες, με τις τεράστιες δυνατότητες που παρέχει η τεχνολογία και ιδιαίτερος η πληροφορική, πραγματοποιείται κατά κύριο λόγο μέσα από την τηλεόραση και τη βιώνει ο πολίτης - τηλεθεατής ως θέαμα. Η επικοινωνία βασίζεται κυρίως στην εικόνα και δευτερευόντως στο λόγο, ενώ απουσιάζει ο διάλογος. Στη θέση του αναπτύσσεται μια λογική γενικεύσεων, η οποία οδηγεί σε ταυτίσεις με τα πρόσωπα-φορείς πολιτικών θέσεων, που εμφανίζονται στην οθόνη. Τον πιο σημαντικό ρόλο μάλιστα στην προσέλευση του πολίτη-τηλεθεατή και στην άσκηση επιρροής στη σκέψη και κρίση του παίζει η εικόνα του πολιτικού προσώπου και η ανταπόκριση της τηλεοπτικής του παρουσίας σε κοινωνικά στερεότυπα. Ο πολιτικός λόγος, στο πλαίσιο της τηλεοπτικής του εκφοράς είναι ελλειπτικός και για να γίνει αποδεκτός ευθυγραμμίζεται με την γενικευτική λογική του τηλεοπτικού λόγου. Και τούτο διότι ο τηλεοπτικός χρόνος είναι πολύ πυκνός, ενώ η εικόνα αποτυπώνει αποσπασματικά την πραγματικότητα και δημιουργεί την αίσθηση σε αυτόν που τη θεάται, ότι την παρουσιάζει συνολικά. Με βάση αυτά τα δεδομένα ο πολιτικός λόγος και διάλογος μετατρέπεται σε θέαμα και σαν τέτοιο καθίσταται εργαλείο για την χειραγώγηση των πολιτών και μάλιστα μαζικά.

Στην Ελλάδα η τηλεοπτική χειραγώγηση έχει πάρει υπέρμετρα μεγάλες διαστάσεις, διότι συνοδοιπορεί προς αυτήν την κατεύθυνση και ο δημοσιογραφικός σχολιασμός. Αρκεί να παρακολουθήσει κάποιος το ειδησεογραφικό δελτίο, το οποίο έχει καθαρά θεατρικό χαρακτήρα και χροιά παραπολιτική. Η παρουσία πολιτικών προσώπων υποκαθίσταται από δημοσιογράφους, οι οποίοι λειτουργούν ως προεκτάσεις πολιτικών σχημάτων, διεκδικούν όμως το ρόλο του αντικειμενικού κριτή και 'ειδήμονος'. Η συμμετοχή των πληροφοριών με ειδησεογραφικό φορτίο που παρουσιάζονται στα κύρια δελτία των τηλεοπτικών σταθμών δεν ξεπερνούν το 30 % του χρόνου. Το υπόλοιπο 70 % καταναλώνεται σε ανούσιους σχολιασμούς και διάλογους, οι οποίοι αντί να διαφωτίζουν καθιστούν τις ειδήσεις αδιαφανείς και δυσδιάκριτες. Το άτομο μετατρέπεται σε τηλεθεατή και χάνει την δυνατότητα να κρίνει ο ίδιος τις πληροφορίες, που του διοχετεύονται και με αυτήν την έννοια να λειτουργήσει ως πολίτης.

Αν μάλιστα συνυπολογίσουμε και τη διαρκώς αυξανόμενη πολυπλοκότητα στις σύγχρονες κοινωνίες, διότι οι παραγόμενες γνώσεις από το ένα μέρος πληθαίνουν ιλιγγιωδώς και από το άλλο ο χρόνος ισχύος τους μειώνεται, τότε το άτομο στην εποχή που διανύουμε αδυνατεί να λειτουργήσει πολιτικά με ουσιαστικό τρόπο.

Τελικά η τηλεόραση ως μέσο πολιτικής επικοινωνίας δημιουργεί τις προϋποθέσεις ανάπτυξης ενός ιδιόμορφου πολιτικού καταναλωτισμού, ο οποίος συμβάλει στη διαμόρφωση μίας αίσθησης συμμετοχής χωρίς πραγματική αναφορά.

II. ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΠΟΛΙΤΩΝ

Στο πλαίσιο της μετατόπισης του κέντρου βάρους της λήψης αποφάσεων από την πολιτική στην

οικονομία και της περιφερειακής πλέον νομιμοποιητικής λειτουργίας του πολιτικού συστήματος σε σχέση με τη δυναμική της αγοράς, η κοινωνία πολιτών αντιμετωπίζει «υπαρξιακό πρόβλημα» ως προς την αυτονομία της. Το βασικότερο αίτιο είναι η χρησιμοποίηση της από το πολιτικό σύστημα για τη διαμόρφωση συνθηκών ισορροπίας στην κοινωνία, ενώ παράλληλα στερείται του δημοκρατικού της δικαιώματος να λειτουργεί πραγματικά ως συλλογικό υποκείμενο στην κοινωνία. Διαχέεται η νομιμοποιητική λειτουργία του πολιτικού συστήματος και στην κοινωνία πολιτών.

Η τάση επεκτατισμού του πολιτικού συστήματος και η αδυναμία του μεγαλύτερου μέρους της κοινωνίας πολιτών να λειτουργήσει αυτόνομα, ουσιαστικά οδηγούν στην περιθωριοποίηση και των δύο αυτών πυλώνων της δημοκρατίας στις σύγχρονες κοινωνίες. Το μεν πολιτικό σύστημα μετατρέπεται σε φορέα διαχείρισης εξουσίας, η οποία δεν εκφράζει την κοινωνική συναίνεση και αποδοχή, παρότι η εξουσία πηγάζει από το λαό, αλλά εγγυάται τη διατήρηση της ισορροπίας που επιβάλλει το οικονομικό σύστημα στην κοινωνία για την αναπαραγωγή της ισχύος και του κυρίαρχου ρόλου που παίζει. Η δε κοινωνία πολιτών μετατρέπεται σε μέσο διασφάλισης από το ένα μέρος της κοινωνικής ηρεμίας και από το άλλο απόκτησης από ένα τμήμα των μελών της αναγνωρισιμότητας, την οποία θα αξιοποιήσουν στο επίπεδο πιθανής πολιτικής ενεργοποίησης τους.

Προς αυτήν την κατεύθυνση οδηγεί και η οικονομική εξάρτηση των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων από τις κρατικές επιχορηγήσεις, οι οποίες τη δένουν χειροπόδαρα με κάθε λογής εξαρτήσεις.

Με αυτές τις συνθήκες όμως τα άτομα-μέλη των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων, τα οποία μεταπηδούν στο χώρο της πολιτικής, δεν είναι δεδομένο ότι διαθέτουν πέραν της αναγνωρισιμότητας και της ικανότητας να λειτουργούν στο πλαίσιο της κοινωνίας του θεάματος και άλλα ποιοτικά χαρακτηριστικά, τα οποία αποτελούν προϋπόθεση στην εποχή της γνώσης και της πληροφορίας για την πολιτική ενεργοποίηση με ικανότητα σχεδιασμού και ανάλυσης της πραγματικότητας

στο πλαίσιο διεπιστημονικά στελεχωμένων μηχανισμών, οι οποίοι πρέπει να είναι στοιχεία δομικά των κομμάτων.

Η λήψη δεσμευτικών για τους πολίτες αποφάσεων δεν είναι δυνατόν να βασίζεται σε ιδεολογήματα και εμπειρισμούς χωρίς προοπτική. Ιδιαίτερος μάλιστα σε συνθήκες συνεχούς παραγωγής γνώσεων και συσσώρευσης πληροφοριών, οι οποίες καθιστούν το μεμονωμένο άτομο αδύναμο να τις επεξεργαστεί νοητικά και να προσεγγίσει μια συνεχώς και με γρήγορους ρυθμούς μεταβαλλόμενη πραγματικότητα.

Η κοινωνία πολιτών μπορεί να αποτελέσει προθάλαμο του πολιτικού συστήματος μόνο όταν λειτουργεί αυτόνομα, είναι διεπιστημονικά στελεχωμένη και διαθέτει στο εσωτερικό της μηχανισμούς παραγωγής θέσεων και ανάλυσης της πραγματικότητας ανάλογα με τη θεματική τους αναφορά. Και τούτο διότι δε μπορεί μια Μη Κυβερνητική Οργάνωση να αναπτύσσει πολυθεματική δράση (περιβάλλον, πολιτισμό, ευπαθείς κοινωνικά ομάδες, υγεία κλπ.). Η κοινωνία πολιτών πρέπει να είναι ευέλικτη και να εκφράζει με γνώση και άποψη την κοινωνία και το συλλογικό συμφέρον. Μόνο τότε πραγματικά δίνει σάρκα και οστά στις κοινωνικές ανάγκες και τις εκφράζει, ασκώντας μάλιστα επιρροή στο πολιτικό σύστημα. Η νομιμοποίηση των πολιτικών αποφάσεων σε αυτήν την περίπτωση είναι προϊόν πραγματικού διαλόγου και δεν είναι αποτέλεσμα χειραγώγησης. Η δημοκρατία γίνεται ουσιαστική και συμβάλλει στην απόκτηση δυναμικής με προοπτική από το κοινωνικό σύνολο, διότι ξεπερνά την απάθεια και τη συμμετοχή της πολυθρόνας. Βεβαίως πρέπει ταυτοχρόνως να δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για την εξοικονόμηση χρόνου, ώστε οι πολίτες να μπορούν να συμμετέχουν. Αυτό σημαίνει ότι τα κοινωνικά συστήματα (από το οικονομικό μέχρι το πολιτισμικό και το πολιτικό) πρέπει να δημιουργούν στη δομή τους μηχανισμούς απλοποίησης της πολυπλοκότητας, η οποία συνεχώς θα αυξάνεται όσο προχωρούμε προς το μέλλον. Αυτό βεβαίως επιβάλλει την αξιοποίηση της επιστήμης και της τεχνολογίας για την εξοικονόμηση ελεύθερου χρόνου για τους πολίτες, ώστε σε αυτό το πλαίσιο να δημιουργηθούν νέοι κοι-

νωνικοί ρόλοι, οι οποίοι θα ανταποκρίνονται στην σύγχρονη ανάγκη για ένα νέο ανθρωπισμό, ο οποίος θα συνδυάζει λειτουργικά τα συστήματα αξιών που δημιουργήθηκαν κατά τη διάρκεια της ιστορικής διαδρομής του ανθρώπου με τους νέους ορίζοντες του τεχνολογικού πολιτισμού και θα αντικαταστήσει τον άκρατο ανταγωνισμό και την έλλειψη κοινωνικής συνοχής του νεοφιλελευθερισμού και της χωρίς πολιτισμικές ιδιαιτερότητες παγκοσμιοποίησης της ισοπέδωσης. Υπάρχει και ο δρόμος της υπέρβασης των συνόρων με σεβασμό στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της πολιτισμικής ταυτότητας των λαών αυτού του πλανήτη.

Τέλος η κοινωνία πολιτών για να μπορέσει ως σύστημα να εκφράσει την κοινωνική βάση αξιόπιστα και με το ιδιαίτερο βάρος που χρειάζεται να έχει στο διάλογο με τα υπόλοιπα κοινωνικά συστήματα επιβάλλεται να έχει δικτυακή λειτουργία. Η δημιουργία θεματικών δικτύων θα διασφαλίσει τη διαμόρφωση συλλογικών υποκειμένων, τα οποία θα διαπερνούν οριζόντια την κοινωνία και θα μπορούν να διατυπώνουν τεχνοκρατικά άρτιες και γι'αυτό πραγματοποιησιμες, ρεαλιστικές θέσεις και προτάσεις. Η διασύνδεση τους δε με ομόλογα διεθνή και ιδιαίτερος ευρωπαϊκά δίκτυα εξασφαλίζει την προώθηση τόσο της ευρωπαϊκής σύγκλισης όσο και την ανάπτυξη δυναμικής προσέγγισης των διαφορετικών κοινωνιών του πλανήτη στο πλαίσιο μιας εξελικτικής λογικής, η οποία λαμβάνει υπόψη της τις ιδιαιτερότητες τους.

III. ΑΝΑΓΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΥΠΕΡΒΑΣΕΩΝ

Η είσοδος της τεχνολογίας στην καθημερινότητα σε συνδυασμό με τον κυρίαρχο ρόλο της επιστήμης στην παραγωγική διαδικασία, από το ένα μέρος με τρόπο ανατρεπτικό και ταχύτατο απέκοψαν τον άνθρωπο από αρχές και αξίες, οι οποίες έχουν παραδοσιακή αφετηρία και από το άλλο τον ώθησαν σε μια άλλη οπτική προσέγγισης της πραγματικότητας, η οποία χαρακτηρίζεται από μεγάλη ρευστότητα. Δεν υπάρχουν σταθερά σημεία πλέον. Χρειάζεται χρόνος, ώστε να προσαρμοσθεί ο άνθρωπος στις νέες ταχύτητες της κοινωνικής εξέλιξης και να μπορέσει

να διαμορφώσει νέες αρχές και αξίες.

Ιδιαίτερος στην Ελλάδα θα χρειασθεί πολύ περισσότερος χρόνος, διότι οι επιπτώσεις από τη μαζική αξιοποίηση της τεχνολογίας και την ταχύτατη εξέλιξη της επιστήμης βιώνονται έμμεσα, αφού και τα δύο αυτά μεγέθη δεν αναπτύσσονται, όπως σε άλλες χώρες. Ο τόπος μας κινείται στην περιφέρεια του γίγνεσθαι και αυτό έχει επιπτώσεις. Γενικά στην Ελλάδα οι μάζες δεν έχουν υπερβεί την περιγραφική σκέψη, ώστε να λειτουργούν με ευχέρεια σε αφηρημένο επίπεδο.

Με αυτά τα δεδομένα η ελληνική κοινωνία θα ισορροπεί σε τεταμένο σχοινί σε ό,τι αφορά την παρακολούθηση των γενικότερων εξελίξεων σε πλανητικό επίπεδο.

Αυτή η επικίνδυνη κατάσταση επιτείνεται σε βαθμό εκρηκτικό και από τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας. Διαμορφώνουν ένα μίγμα εγκληματικό, το οποίο σερβίρουν στους καταναλωτές του θεάματος. Από το ένα μέρος πλατυάζουν με επικέντρωση αποκλειστικά στην εσωτερική ειδησεογραφία, αποκόπτοντας την Ελλάδα από την ευρωπαϊκή και διεθνή της αναφορά και από το άλλο με το υπόλοιπο πρόγραμμα προωθούν αξίες και πρότυπα, τα οποία ανταποκρίνονται στις κοινωνικές συνθήκες ανεπτυγμένων μεταβιομηχανικών χωρών.

Αυτός ο παραλογισμός σε συνδυασμό και με το ρόλο της χώρας στον παγκόσμιο καταμερισμό εργασίας (ούτε παραγωγική είναι ούτε ανταγωνιστική), απότοκο της ακολουθούμενης πολιτικής, λειτουργεί ανασταλτικά σε σχέση με την αναγκαία μετάβαση της ελληνικής κοινωνίας από το περιθώριο των εξελίξεων στο πεδίο της σύγχρονης ανάπτυξης.

Αυτή η μετάβαση όμως προϋποθέτει ανατροπές και δομικές αλλαγές, οι οποίες πρέπει να διαπεράσουν το σύνολο των κοινωνικών συστημάτων. Προτεραιότητα σίγουρα έχει το πολιτικό σύστημα, το οποίο μπορεί να εκφράσει την κοινωνία με προοπτική και δεσμευτικό τρόπο στο επίπεδο λήψης αποφάσεων.

Η θεωρητική όμως αυτή προτεραιότητα είναι αμφίβολο, εάν είναι υλοποιήσιμη από κόμματα, τα οποία τόσο σε δομικό επίπεδο, όσο και σε στελεχιακό δυναμικό δε φαίνεται να έχουν τη δύναμη για ριζικές ανατροπές. Στο πλαίσιο του αντα-

γωνισμού για την κατάκτηση της κυβερνητικής εξουσίας δεν προωθούν ανατροπές στο εσωτερικό τους. Οι όποιες αλλαγές επιχειρούν, εξαντλούνται στην πρόσδοξη ελκυστικής πρόσοψης στον κομματικό σχηματισμό με στόχο πάντα την διακυβέρνηση της χώρας. Εξάλλου ο νομιμοποιητικός ρόλος του πολιτικού απέναντι σε επιλογές του οικονομικού συστήματος δυσκολεύει σε πολύ μεγάλο βαθμό την όποια λογική ανατροπών. Βεβαίως η πιθανότητα ανάπτυξης δυναμικής ριζικών αλλαγών θεωρητικά παραμένει ανοιχτή για τα κόμματα.

Επειδή συνήθως οι ανατροπές ξεκινούν από την κοινωνική βάση, η κοινωνία πολιτών θα μπορούσε ως ένα βαθμό να τροφοδοτήσει με έμπυχο δυναμικό ανεξάρτητες πολιτικές αυτοδιοικητικές δομές, ώστε να αρχίσει να επαναπροσδιορίζεται τόσο η έννοια της πολιτικής όσο και το πολιτικό σύστημα με νέους όρους, οι οποίοι θα εκφράζουν το σήμερα και το αύριο και θα επιτρέπουν στο κοινωνικό σύνολο να αποκτήσει σύγχρονες δομές και πολιτικές, ώστε να πορευθεί στο μέλλον δυναμικά αξιοποιώντας τα νέα δεδομένα της επιστήμης και της τεχνολογίας θετικά. Αυτό θα επιτρέψει στη χώρα να μπει στη νέα εποχή έχοντας πραγματικά ανοιχτούς ορίζοντες, ικανή να διαλεχθεί ισότιμα και όχι να παραδοθεί χάνοντας την πολιτισμική της ταυτότητα.

Οι ανεξάρτητες πολιτικές δομές είναι σκόπιμο να κινηθούν σε αυτοδιοικητικό επίπεδο, διότι σε πρώτη φάση θα έχουν πιλοτικό χαρακτήρα. Τόσο οι αποφάσεις που θα λαμβάνονται όσο και οι μηχανισμοί σχεδιασμού πολιτικής σε συνδυασμό με το στελεχιακό δυναμικό θα αποτελέσουν πεδίο άσκησης και εφαρμογής νέων πολιτικών και κομματικών λειτουργιών.

Οι σχηματισμοί αυτοί πρέπει να διαθέτουν στη δομή τους μηχανισμούς παραγωγής πολιτικών διεπιστημονικά στελεχωμένους. Παράλληλα είναι σκόπιμο να έχουν δικτυακή σχέση με την κοινωνία πολιτών και κάθε άλλη παρόμοια αυτοδιοικητική δομή στη χώρα. Είναι πολύ σημαντικό να υπάρχει επικοινωνία και ανταλλαγή εμπειριών και απόψεων σχετικά με τα θέματα που απασχολούν τις τοπικές κοινωνίες, οι οποίες έχουν διαφορετικά χαρακτηριστικά και επίπεδο ανάπτυξης. Με αυτό τον τρόπο γενικεύ-

εται η γνώση των προβλημάτων της χώρας και των προτάσεων για την αντιμετώπιση τους σε τοπικό επίπεδο και δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για προώθηση λύσεων υπερτοπικού χαρακτήρα, οι οποίες να είναι ρεαλιστικές, εφικτές και να έχουν την κοινωνική αποδοχή.

Είναι επίσης πολύ σημαντικό να τονισθεί, ότι η τοπική αναφορά των ανεξάρτητων πολιτικών αυτοδιοικητικών δομών δεν πρέπει να οδηγήσει τους νέους αυτούς πολιτικούς σχηματισμούς σε λογική τοπικιστικών μηχανισμών. Η επιτυχία ενός τέτοιου πειράματος έγκειται στην ικανότητα αυτών των δομών να αντιλαμβάνονται, να αναλύουν και να επεξεργάζονται τη διεθνή δυναμική, η οποία αποτελεί πλαίσιο πλέον για την επεξεργασία και υλοποίηση πολιτικών σε εθνικό και τοπικό επίπεδο.

Τέλος πρέπει να επισημανθεί emphaticά, ότι η πλήρης αυτονομία και ανεξαρτησία από υπάρχοντα πολιτικά κόμματα αποτελεί προϋπόθεση για τη δημιουργία και ύπαρξη αυτών των ανεξάρτητων πολιτικών αυτοδιοικητικών δομών. Το όφελος θα είναι διπλό. Κατ' αρχήν θα διαμορφωθούν οι συνθήκες για την αναζήτηση της πολιτικής ταυτότητας των νέων αυτών σχηματισμών από την ίδια την κοινωνική βάση και με αυτόν τον τρόπο θα υπάρξει εκπαιδευτική διάσταση σε σχέση με την έννοια της πολιτικής τόσο στο επίπεδο των στελεχών τους όσο και στο επίπεδο της τοπικής κοινωνίας. Είναι πολύ σημαντική παράμετρος αυτή η διάσταση, διότι θα αρχίσει ο απλός πολίτης να βιώνει την πολιτική διαδικασία ενεργά και κυρίως με γνώση. Οι πολιτικές επιλογές και αποφάσεις τόσο των ανεξάρτητων πολιτικών αυτοδιοικητικών δομών όσο και των πολιτικών θα βασίζονται στην πραγματικότητα και όχι σε εμπειρισμούς, ιδεοληψίες ή ακόμα και σε χειραγώγηση. Η πολιτική παιδεία πρέπει να κατακτηθεί, ώστε να καταπολεμηθεί και η απάθεια και η κρίση αξιοπιστίας απέναντι σε θεσμούς και κόμματα.

Ίσως αυτή η προοπτική να συμπαρασύρει και τα υπάρχοντα πολιτικά κόμματα να προχωρήσουν στις αναγκαίες υπερβάσεις, δομικές και στελεχιακές.

Ο τόπος χρειάζεται ανατροπές για να προχωρήσει στο μέλλον, με σχέδιο και προοπτική.

ΔΙΗΜΕΡΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΜΕ ΘΕΜΑ:

«ΕΘΕΛΟΝΤΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΖΩΗΣ»

Με επιτυχία πραγματοποιήθηκε στις 29-30 Σεπτεμβρίου 2007, στην Ελευσίνα, το συνέδριο που διοργάνωσε η Ευρωπαϊκή Έκφραση, στο Δημαρχείο Ελευσίνας, με θέμα: «Εθελοντικό Ταμείο Ζωής», το οποίο αποσκοπεί στη δημιουργία τραπεζών αίματος στις ΜΚΟ σε πανελλαδικό επίπεδο καθώς και στην ηλεκτρονική τους δικτύωση, ώστε να δημιουργηθεί ένα πανελλαδικό δίκτυο, το οποίο θα συνδεθεί με το Εθνικό Σύστημα Αιμοδοσίας. Χαιρετισμό απηύθυνε ο δήμαρχος Ελευσίνας κ. Γεώργιος Αμπατζόγλου. Στις εργασίες του συνεδρίου συμμετείχαν εκπρόσωποι Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων από όλη την Ελλάδα, καθώς επίσης και τοπικά μέσα μαζικής ενημέρωσης.

Μετά την εισαγωγική ομιλία του Δρ Νίκου Γιαννή, καθηγητού Ευρωπαϊκής Πολιτικής, ο οποίος είχε την ευθύνη συντονισμού του συνεδρίου έγινε η έναρξη των εισηγήσεων με την ομιλία του κ. Αλέξη Ζορμπά, Συντονιστή Μονάδας Στρατηγικού Σχεδιασμού Υπουργείου Υγείας για την αποστολή του Οργανισμού «Εθελοντών Κοινωνία». Ακολούθησαν οι εισηγήσεις των κ. Νικήτα Λιοναράκη, δημοσιογράφου για την ανάγκη

δικτύωσης των Μη Κυβερνητικών Οργανισμών για την αιμοδοσία, κ. Χρήστου Πρωτόπαπα, πρόεδρο της Π.Ο.Σ.Ε.Α. (Πανελλήνια Ομοσπονδία Συλλόγων Εθελοντών Αιμοδοτών) για το ρόλο της Κοινωνίας των Πολιτών στην ανάπτυξη εθελοντικής αιμοδοσίας στη χώρα μας, κ. Μιχάλη Δουλγερίδη, Διευθυντή Συντήρησης και Αποκατάστασης Έργων Τέχνης στην Εθνική Πινακοθήκη για την έννοια της αιμοδοσίας ως κοινωνικής προσφοράς μέσα από τη ζωγραφική, κ. Ευάγγελου Ζαχαρία, Ιατρού εργασίας των εργοστασίων ΤΙΤΑΝ και Καμαρίου για τη συμβολή των κοινωνικών και παραγωγικών εταιρών στην διαμόρφωση κουλτούρας αιμοδοσίας και τέλος της κας Ευφροσύνης Οικονόμου, διευθύντριας του Εθνικού Κέντρου Παρασκευής και Παραγών Αίματος «Ηλίας Πολίτης» όσον αφορά την εθελοντική αιμοδοσία και τις ανάγκες αίματος στην Ελλάδα.

Τη δεύτερη μέρα ακολούθησαν οι εργασίες των δύο θεματικών εργαστηρίων. Το πρώτο θεματικό εργαστήριο, με συντονιστή τον κ. Σωτήριο Παγώνη, τέως διευθυντή του Κέντρου Αιμοδοσίας του Νοσοκομείου Αμαλία Φλέμινγκ και το δεύτερο, με συντονιστή τον κ. Κωσταντή Καμπουράκη, μέλος του ΔΣ της ΜΚΟ Act UP.

Τα συμπεράσματα του συνεδρίου μπορούν να συνοψιστούν στην ανάγκη διεύρυνσης του δικτύου των ΜΚΟ και σύνδεσής του με το Εθνικό Σύστημα Αιμοδοσίας, στην αξιοποίηση των μελών των ΜΚΟ του δικτύου για την περαιτέρω ευαισθητοποίηση των τοπικών κοινωνιών και των κοινωνικών εταιρών, στην ανάγκη συνεργασίας και με το Υπουργείο Υγείας και το Υπουργείο Παιδείας για τη δημιουργία καμπάνιας ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης των μαθητών ώστε να διαμορφώσουν τους αυριανούς αιμοδότες, στην ανάγκη αύξησης του αριθμού των τακτικών αιμοδοτών (2-3 φορές ανά έτος να δίνουν αίμα) σε 300.000, ώστε να αποκτήσει η Ελλάδα αυτάρκεια σε αίμα εφόσον οι ετήσιες ανάγκες αίματος της χώρας μας

είναι 620.000 μονάδες αίματος. Τέλος επισημάνθηκε η ανάγκη για επαρκείς οικονομικούς πόρους καθώς και επαρκές ιατρικό και νοσηλευτικό προσωπικό για να πραγματοποιεί τις αιμοληψίες.

Το συνέδριο αυτό αποτέλεσε το πρώτο βήμα για την πραγματοποίηση αυτών των στόχων. Το επόμενο βήμα θα είναι η δημιουργία του δικτύου των ΜΚΟ που συμμετείχαν στο συνέδριο καθώς και η παρουσίαση των αποτελεσμάτων του συνεδρίου.

«Συμβολή στην Απασχόληση και στην Ποιότητα Ζωής της Τρίτης Ηλικίας»

Η Ευρωπαϊκή Έκφραση υλοποιεί στις Αχαρνές το πρόγραμμα με θέμα «Συμβολή στην Απασχόληση και στην Ποιότητα Ζωής της Τρίτης Ηλικίας», με την υποστήριξη της Ε.Ε. και του Υπουργείου Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας. Το πρόγραμμα, με την δημιουργία ενός Μη Κερδοσκοπικού Οργανισμού, του τρίτου τομέα, στον Δήμο Αχαρνών, αποσκοπεί στην παροχή υπηρεσιών μέριμνας στην ευάλωτη ομάδα ατόμων της τρίτης ηλικίας. Επιπλέον, συμβάλλει στην καταπολέμηση της ανεργίας, απασχολώντας δύο άτομα (δημότες Αχαρνών) από το χώρο των κοινωνικών επιστημών.

«Διαγωνισμός Νέων Ποιητών με Θέμα τους Μετανάστες και τους Πρόσφυγες»

Η Ευρωπαϊκή Έκφραση-Ανατολική Αττική θα υλοποιήσει στην περιοχή του Λαυρίου το πρόγραμμα «Διαγωνισμός Νέων Ποιητών με θέμα τους Μετανάστες και τους Πρόσφυγες», με την υποστήριξη της Ε.Ε. και του Υπουργείου Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας. Στον δια-

γωνισμό ποίησης θα συμμετέχουν οι μαθητές των δύο τελευταίων τάξεων των Δημοτικών Σχολείων, καθώς και οι μαθητές των Γυμνασίων του Λαυρίου. Το πρόγραμμα θα ολοκληρωθεί με εκδήλωση, στην οποία θα βραβευθούν οι νέοι ποιητές που διακρίθηκαν.

Το πρόγραμμα θα αποτελέσει μια διαφορετική προσέγγιση της κοινωνικής ένταξης των παιδιών των προσφύγων και των μεταναστών, αλλά και μια ευκαιρία να εμπλουτίσουν οι συμμετέχοντες τη γλώσσα τους με νέες λέξεις και εκφράσεις, που θα ανακαλύψουν γνωρίζοντας την ποίηση. Θα συμβάλει στην επαφή των παιδιών με τον εσωτερικό τους κόσμο, στην ανάπτυξη της δημιουργικότητάς τους και της επικοινωνίας μεταξύ τους. Μέσα από αυτή δε, θα μοιραστούν συγκίνηση, συναισθήματα, αγάπη, δέσιμο. Σημαντική κρίνεται και η συμβολή του σχεδίου δράσης στη διατήρηση και στην ανάδειξη της ελληνικής ποίησης και γλώσσας.

ΕΡΓΟ ΑΛΚΗΣΤΙΣ

Στο πλαίσιο του έργου Άλκηστις η Ευρωπαϊκή Έκφραση, ως γραφείο τύπου του έργου, ολοκλήρωσε το DVD της παρουσίασης του έργου, το οποίο κυκλοφορεί σε ελληνική και αγγλική έκδοση. Επίσης ολοκληρώθηκε η μελέτη «Ρόλοι & Στερεότυπα στην Ελληνική Οικογένεια», η οποία εκπονήθηκε στο πλαίσιο της δράσης 8 του έργου από τον Ευρωπαϊκό Επιχειρησιακό Όμιλο. Αποσκοπεί στη σκιαγράφηση του προφίλ της ελληνικής οικογένειας αναφορικά με την κατανομή των ρόλων και αρμοδιοτήτων και ειδικότερα στην αποτύπωση στερεοτύπων για τη θέση των δύο φύλων, καθώς και τα συνακόλουθα πρότυπα διαπαιδαγώγησης των παιδιών.

Την παρούσα μελέτη μπορείτε να τη βρείτε στην ιστοσελίδα του έργου www.alkistis-equal.gr

ΕΠΙΣΤΗΜΗ & ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Επιθεώρηση της πολιτικής και ηθικής θεωρίας
Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, τεύχος 17-18 (2007), Σελίδες 433

«Μετανάστες και Εκπαίδευση»

Κυκλοφόρησε από τις εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα το νέο διπλό τεύχος του περιοδικού «Επιστήμη και Κοινωνία» με θεματικό πυρήνα «Μετανάστες και Εκπαίδευση». Το τεύχος αυτό προσανατολίζεται στην έκθεση ζητημάτων σχετικά με την κοινωνική ένταξη των μεταναστών μέσω της εκπαιδευτικής διαδικασίας, της εκπαιδευτικής πολιτικής και τις συνέπειες αυτής στους μετανάστες, καθώς και την καταγραφή εμπειριών άλλων χωρών στον τομέα αυτό, που σκόπευαν σε μια εκπαίδευση προσαρμοσμένη στις ιδιαιτερότητές τους και δυνάμενη να προσφέρει τα χεγγύρα της ισοτιμίας μεταξύ των πολιτών. Η προβληματική αυτή κρίνεται σαφώς και σε σχέση με τις ανακατατάξεις που παρατηρούνται στην Ελλάδα τις τελευταίες δεκαετίες.

Πιο συγκεκριμένα, το κείμενο του κ. Μ. Δαμανάκη προσεγγίζει το ζήτημα μέσα από το πρίσμα της ελληνικής διασποράς, μέσα απ' την ιστορία της οποίας ανα-

δεικνύεται η σπουδαιότητα της διατήρησης των εθνοπολιτιστικών στοιχείων, όπως η γλώσσα, στις χώρες υποδοχής των ομογενών μας.

Ο κ. Γκότοβος στο κείμενο του «Μεταναστευτικές βιογραφίες και εκπαιδευτικές τροχιές» αναλύει τα χαρακτηριστικά της εκπαιδευτικής πορείας των μεταναστών, που συνιστούν το θεμέλιο μιας μελλοντικής ένταξης στον εργασιακό χώρο. Το ερώτημα βέβαια παραμένει το ίδιο: ποιά είναι η αποτελεσματικότητα του εκπαιδευτικού συστήματος και ποιες λύσεις θα οδηγούσαν στον ανωτέρω επιθυμητό στόχο.

Πολύ ενδιαφέρουσες παραμένουν οι περιγραφές προτύπων πολιτικής, όπως η αντιμετώπι-

ση των μεταναστών στο γερμανικό σχολικό σύστημα (H. Merckens), καθώς και η ειδική περίπτωση της ένταξης των παλιννοστούντων στη Γερμανία (L. Herzwartz-Emden, B. Berez). Τέλος ο κ. Μάρκου εξετάζει τη μεταναστευτική πολιτική σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο – επικαλούμενος τα παραδείγματα της Ολλανδίας και της Ελλάδας – λαμβάνοντας υπόψη τις επιταγές της Ε.Ε. για κοινά μέτρα, που θα μεριμνούν για μόνιμους και νόμιμους μετανάστες, αλλά θα αποθαρρύνουν τη λογική των παράνομων ή ανεπιθύμητων μεταναστών.

Επιπλέον το τεύχος αυτό δεν παραλείπει να αναφερθεί μέσα από μια συλλογή κειμένων στην κρίση των πανεπιστημίων, που κατέστη τόσο έκδηλη τον περασμένο χειμώνα. Μέσα από την αναφορά στο νόμο-πλαίσιο 3549/2007 γίνεται μια προσπάθεια «ενδοσκόπησης» του δημόσιου πανεπιστημίου και της λειτουργίας του, καθώς και μια σύγκριση με τα ευρωπαϊκά δεδομένα στο χώρο της Ανώτατης Εκπαίδευσης.

ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΚΦΡΑΣΗ

1 Σκοπός της έκδοσης είναι η παρουσίαση διαφορετικών απόψεων – αρκεί να μην εκφέρονται αυθαίρετα – και η δημιουργία κατάλληλου πλαισίου διαλόγου και ανταλλαγής ιδεών με επίκεντρο την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και την ελληνική συμμετοχή σ' αυτήν. Οι απόψεις που εκφράζονται δεν δεσμεύουν αποκλειστικά την ιδιοκτησία, τον εκδότη ή την σύνταξη.

2 Τα άρθρα τα οποία δημοσιεύονται στην Ευρωπαϊκή Έκφραση, επιλέγονται από τη σύνταξη με κριτήρια την επιστημονική εγκυρότητα, την ποιότητα, τη θεματική κάθε τεύχους, την πρωτοτυπία και επικαιρότητα. Μπορεί να δημοσιευθεί κείμενο και σε ξένη γλώσσα (κυρίως αγγλικά ή γαλλικά) κατόπιν συνεννόησης. Η έκταση του κειμένου δεν πρέπει να είναι μεγαλύτερη από 900 λέξεις.

3 Όσον αφορά τις επιστημονικές δημοσιεύσεις, υποβάλλονται οποτεδήποτε, σε τρία αντίτυπα, υπακούουν στις διεθνείς προδιαγραφές επιστημονικής μεθοδολογίας, δεν έχουν δημοσιευθεί ούτε με παραπλήσια μορφή ή περιεχόμενο σε άλλα έντυπα, κρίνονται από μέλη της Επιστημονικής Επιτροπής της Ευρωπαϊκής Έκφρασης, με πλήρη διασφάλιση της αντικειμενικής κρίσης (ανωνυμία του κρινόμενου και

των κρινόντων, ο κρινόμενος πληροφορείται βέβαια ολόκληρη την κρίση) και η έκτασή τους κυμαίνεται μεταξύ 2000 - 3000 λέξεων. Ο υποψήφιος αποστέλλει σύντομο βιογραφικό σημείωμα.

4 Σε όλες τις περιπτώσεις μαζί με κάθε υποβολή κειμένου συμπεριλαμβάνεται και περίληψη στα γαλλικά ή στα αγγλικά (100-200 λέξεις). Το κείμενο θα πρέπει να αποστέλλεται και σε δίσκετα PC ώστε να αποφεύγονται οι αδυναμίες της δακτυλογράφησης και γενικά να επιτυγχάνεται η έκδοση. Καλό είναι επίσης να αποστέλλεται φωτογραφία του συγγραφέα. Χειρόγραφα, δισκέτες και άλλα πρωτότυπα δεν επιστρέφονται.

5 Απαγορεύεται αυστηρά η μερική ή ολική αναδημοσίευση ή αναδιανομή με οποιονδήποτε τρόπο, εκτός αν υπάρχει έγγραφη άδεια του εκδότη. Οι συγγραφείς, μετά την ανακοίνωση σ' αυτούς της θετικής κρίσης για μελλοντική δημοσίευση του άρθρου στην Ευρωπαϊκή Έκφραση, δεσμεύονται αυτό να μην δημοσιευθεί οπουδήποτε αλλού. Οι συγγραφείς λαμβάνουν δωρεάν δύο αντίτυπα του οικείου τεύχους. Η ιδιοκτησία διατηρεί το αποκλειστικό δικαίωμα να διανέμει με οποιουδήποτε όρους, άρθρα, περιλήψεις και ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Έκφραση διαμέσου του δικτύου Ίντερνετ.

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ
ΕΚΦΡΑΣΗ

Έτος ίδρυσης: 1989 Ομήρου 54, 106 72, Αθήνα,
τηλ: 210 3643224, fax: 210 3646953, e-mail: ekfrasi@ekfrasi.gr

Επιθυμώ να γραφτώ συνδρομητής στο περιοδικό "Ευρωπαϊκή Έκφραση"

	Ετήσια	Διετής
Τακτικός Συνδρομητής	20 Ευρώ	35 Ευρώ
Δημόσιοι Οργανισμοί, Τράπεζες, Βιβλιοθήκες, ΑΕΙ, ΝΠΔΔ, ΝΠΙΔ, Εταιρείες, Σύλλογοι	50 Ευρώ	100 Ευρώ
Ευρώπη	25 Ευρώ	45 Ευρώ
Άλλες ήπειροι	30 Ευρώ	55 Ευρώ
Φοιτητής, σπουδαστής, στρατιώτης	15 Ευρώ	25 Ευρώ
Συνδρομή ενίσχυσης-υποστήριξης	50 Ευρώ	90 Ευρώ

Οι συνδρομές καταβάλλονται στα γραφεία της Έκφρασης 9π.μ. - 5 μ.μ.,
με ταχυδρομική επιταγή, ή τέλος στην Εθνική Τράπεζα (αρ. λογαριασμού 701/29600287)

ΔΕΛΤΙΟ
ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΟΥ

Όνομα.....

Επώνυμο .....

Διεύθυνση.....

Ταχ. Κώδικας.....

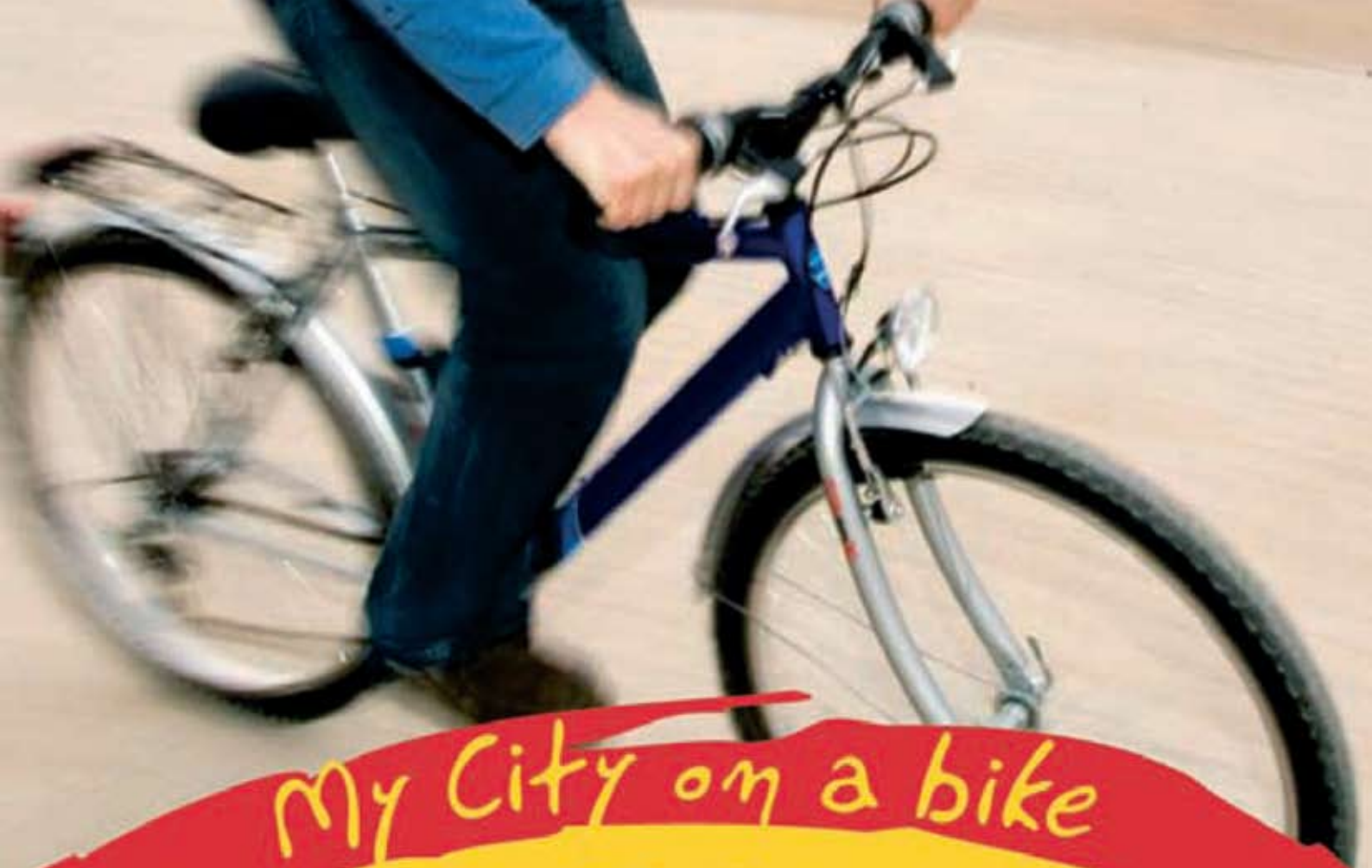
Πόλη .....

Τηλέφωνο: .....

E-mail: .....

Επάγγελμα: .....

Ημερομηνία Υπογραφή

My City on a bike

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΚΦΡΑΣΗ

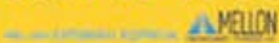

www.neagenia.gr

www.poli-podilato.gr

ΓΡΑΜΜΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

8011 19 19 00

ΜΕ ΤΗΝ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ

ΔΗΜΟΣ ΜΑΡΑΘΩΝΑ

Ποδητισμός. Έργο ευθύνης.

Κρατάμε το πνεύμα ζωντανό.

Θέατρο, ζωγραφική, μουσική, ποίηση. Η Τέχνη είναι ποδητισμός, είναι ο καθρέφτης της κοινωσίας μας. Και μας κάνει περήφανους, σαν Έλληνες, γιατί είναι η ίδια η ιστορία μας, η παρουσία μας, η κληρονομιά μας.

Γι' αυτό και εμείς δίνουμε του καλύτερο εαυτό μας, με έργο ευθύνης για τον Ποδητισμό, για να ζει και να αναπνέει η Τέχνη σε κάθε γωνιά της Ελλάδος.

... για ένα μέλλον πιο ανθρώπινο, πιο ασιόδοξο, πιο ευτυχομένο.

Γιατί το πιο όμορφο παιχνίδι, είναι η ζωή

Πρόγραμμα Κοινωνικής Ευθύνης